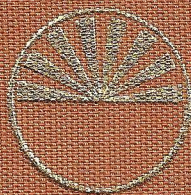

ФАУНА
на
БЪЛГАРИЯ

Hymenoptera, Symphyta

В ПАМЕТ НА МОЯ УЧИТЕЛ
ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТ ПРОФЕСОР Д-Р АЛЕКСАНДЪР ВЪЛКАНОВ

ACADEMIA SCIENTIARUM BULGARICA
INSTITUTUM ZOOLOGICUM

FAUNA BULGARICA. 8

HYMENOPTERA, SYMPHYTA

ILKO BONČEV VASSILEV

Sofia · 1978

IN AEDIBUS ACADEMIAE SCIENTIARUM BULGARICAE

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ПО ЗООЛОГИЯ

ФАУНА на БЪЛГАРИЯ

8

Растителноядни оси
(Hymenoptera, Symphyta)

Гл. ас. ИЛКО БОНЧЕВ ВАСИЛЕВ

София • 1978

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Редакционна колегия

Б. БОТЕВ (отговорен редактор), Ц. ПЕШЕВ, М. ЙОСИФОВ,
Д. ТАШЕВ, В. НАЙДЕНОВ

Редактор на том 8 Д. ТАШЕВ

De editione curam agebant

B. BOTEV (redactore responsabili), C. PEŠEV, M. JOSIFOV,
D. TAŠEV, V. NAIDENOV

Edidit tomum 8 D. TAŠEV

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	13
Обща част	15
Морфологична характеристика на растителноядните оси	15
Биология на растителноядните оси	21
Стопанско значение на растителноядните оси	27
Колекционирание и отглеждане на растителноядните оси	27
Специална част	29
Таблица за определяне на семействата от подразред Symphyta	29
I. Семейство Pamphiliidae. Таблица за определяне на родовете от семейство Pamphiliidae	30
1. Род <i>Pamphilus</i> Latreille. Таблица за определяне на подродовете от род <i>Pamphilus</i>	30
1. Подрод <i>Pamphilus</i> s. str.	31
1. <i>P. nemorum</i> (Gmelin)	31
2. <i>P. silvaticus</i> (Linne)	31
3. <i>P. inanius</i> (Villers)	32
2. Подрод <i>Anoplolyda</i> Costa	32
4. <i>P. stramineipes</i> (Hartig)	32
5. <i>P. pallipes</i> (Zetterstedt)	34
2. Род <i>Neurotoma</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Neurotoma</i>	34
1. <i>N. fausta</i> (Klug)	34
2. <i>N. nemoralis</i> (Linne)	35
3. <i>N. flaviventris</i> (Retzius)	35
3. Род <i>Acantholyda</i> A. Costa. Таблица за определяне на видовете от род <i>Acantholyda</i>	36
1. <i>A. erythrocephala</i> (Linne)	36
2. <i>A. hieroglyphica</i> (Christ)	37
3. <i>A. laricis</i> (Giraud)	37
4. Род <i>Cephaleia</i> Panzer	37
<i>C. abietis</i> (Linne)	38
II. Семейство Megalodontidae. Таблица за определяне на родовете от семейство Megalodontidae	38
1. Род <i>Megalodontes</i> Latreille. Таблица за определяне на подродовете и видовете от род <i>Megalodontes</i>	38
1. Подрод <i>Rhipidioceros</i> Konow	39
1. <i>M. exornatus</i> (Zaddach)	39
2. Подрод <i>Megalodontes</i> s. str.	39
2. <i>M. medius</i> Konow	39
3. <i>M. cephalotes</i> (Fabricius)	40
4. <i>M. plagiocephalus</i> (Fabricius)	40
5. <i>M. xanthocerus</i> Gussakovskij	40
6. <i>M. spissicornis</i> (Klug)	41
2. Род <i>Melanopus</i> Konow	41
<i>M. fabricii</i> (Leach)	41

III. Семейство Xiphydriidae	42
Род <i>Xiphydria</i> Latreille. Таблица за определяне на видовете от род <i>Xiphydria</i>	42
1. <i>X. prolongata</i> (Geoffroy)	42
2. <i>X. camelus</i> (Linne)	42
IV. Семейство Siricidae. Таблица за определяне на родовете от семейство Siricidae	43
1. Род <i>Tremax</i> Jurine	43
<i>T. fuscicornis</i> (Fabricius)	43
2. Род <i>Xeris</i> A. Costa	44
<i>X. spectrum</i> (Linne)	45
3. Род <i>Sirex</i> Linne. Таблица за определяне на видовете от род <i>Sirex</i>	45
1. <i>S. noctilio</i> Fabricius	45
2. <i>S. juvencus</i> (Linne)	46
4. Род <i>Urocerus</i> Geoffroy. Таблица за определяне на видовете от род <i>Urocerus</i>	46
<i>U. gigas</i> (Linne)	46
V. Семейство Oryssidae	47
Род <i>Oryssus</i> Latreille	47
<i>O. abietinus</i> (Scopoli)	47
VI. Семейство Cephidae. Таблица за определяне на подсемействата и родовете от семейство Cephidae	47
1. Подсемейство Hartiginae	48
1 Род <i>Syrista</i> Konow	48
<i>S. parreyssi</i> (Spinola)	48
2. Род <i>Pachycephus</i> Stein	49
<i>P. smyrnensis</i> Stein	49
3. Род <i>Hartigia</i> Schiödte	49
<i>H. nigra</i> (Harris)	49
2. Подсемейство Cephinae	50
4. Род <i>Monoplopus</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Monoplopus</i>	50
1. <i>M. idolon</i> (Rossi)	50
2. <i>M. pygmaeus</i> (Poda)	50
3. <i>M. moreanus</i> Pic	51
5. Род <i>Cephus</i> Latreille. Таблица за определяне на видовете от род <i>Cephus</i>	51
1. <i>C. haemorrhoidalis</i> (Fabricius)	51
2. <i>C. nigrinus</i> Thomson	51
3. <i>C. pygmaeus</i> (Linne)	52
6. Род <i>Eumetabolus</i> Schultz	53
<i>E. troglodytes</i> (Fabricius)	53
7. Род <i>Trachelus</i> Jurine	53
<i>T. tabidus</i> (Fabricius)	54
VII. Семейство Tenthredinidae. Таблица за определяне на подсемействата от семейство Tenthredinidae	54
1. Подсемейство Tenthredininae. Таблица за определяне на родовете от подсемейство Tenthredininae	55
1. Род <i>Sciapteryx</i> Stephens. Таблица за определяне на видовете от род <i>Sciapteryx</i>	55
1. <i>S. costalis</i> (Fabricius)	56
2. <i>S. consobrina</i> (Klug)	56
2. Род <i>Tenthredo</i> Linne. Таблица за определяне на видовете от род <i>Tenthredo</i>	57
1. <i>T. scrophulariae</i> Linne	60
2. <i>T. campestris</i> Linne	60
3. <i>T. vidua</i> Rossi	60
4. <i>T. stecki</i> (Konow)	61
5. <i>T. rossii</i> (Panzer)	61
6. <i>T. jelochovevi</i> Vassilev	62
7. <i>T. caucasica</i> Eversmann	62
8. <i>T. costata</i> Klug	62
9. <i>T. mesomelas</i> Linne	62
10. <i>T. atra</i> Linne	63
11. <i>T. marinovi</i> Vassilev	63

12. <i>T. sabariensis</i> (Moscary)	64
13. <i>T. moniliata</i> Klug	64
14. <i>T. semseyi</i> Moscary	65
15. <i>T. trabeata</i> Klug	65
16. <i>T. maculata</i> Geoffroy	65
17. <i>T. temula</i> Scopoli	66
18. <i>T. frauenfeldi</i> Giraud	66
19. <i>T. zonula</i> Klug	66
20. <i>T. distinguenda</i> (Stein)	67
21. <i>T. amoena</i> Gravenhorts	67
22. <i>T. marginella</i> Fabricius	67
23. <i>T. vespa</i> Retzius	68
24. <i>T. koehleri</i> Klug	68
25. <i>T. dachlii</i> Klug	68
26. <i>T. schaefferi</i> Klug	69
27. <i>T. omissa</i> (Förster)	69
28. <i>T. arcuata</i> Förster	69
29. <i>T. albicornis</i> Fabricius	70
30. <i>T. friwaldskyi</i> (Moscary)	70
31. <i>T. bipunctula</i> Klug	70
32. <i>T. velox</i> Fabricius	70
33. <i>T. olivacea</i> Klug	71
34. <i>T. ferruginea</i> Schrank	71
35. <i>T. balteata</i> Klug	72
36. <i>T. fagi</i> Panzer	72
37. <i>T. solitaria</i> Scopoli	72
38. <i>T. solitaria vitoshensis</i> Vassilev	73
39. <i>T. colon</i> Klug	73
40. <i>T. livida</i> Linne	73
<i>T. uncinata</i> sp. n.	74
3. Род <i>Rhogogaster</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Rhogogaster</i>	74
1. <i>Rh. picta</i> (Klug)	75
2. <i>Rh. viridis</i> (Linne)	75
3. <i>Rh. punctulata</i> (Klug)	75
4. <i>Rh. fulvipes</i> (Scopoli)	76
5. <i>Rh. aucupariae</i> (Klug)	77
4. Род <i>Tenthredopsis</i> A. Costa. Таблица за определяне на видовете от род <i>Tenthredopsis</i>	77
1. <i>T. stigma</i> (Fabricius)	78
2. <i>T. excisa</i> (Thomson)	78
3. <i>T. tessellata</i> (Klug)	79
4. <i>T. tischbeini</i> (Moscary)	79
5. <i>T. balcana</i> (Moscary)	80
6. <i>T. tarsata</i> (Fabricius)	80
7. <i>T. carbonaria</i> (Linne)	80
8. <i>T. parvula</i> Konow	81
9. <i>T. sordida</i> (Klug)	81
10. <i>T. pallida</i> Konow	81
11. <i>T. nassata</i> (Linne)	82
12. <i>T. inornata</i> Cameron	82
13. <i>T. coqueberti</i> (Klug)	82
14. <i>T. scutellaris</i> (Fabricius)	82
15. <i>T. friesei</i> Konow	83
16. <i>T. spreta</i> (Lepelletier)	83
17. <i>T. picticeps</i> Cameron	83
5. Род <i>Macrophya</i> Dahlbom. Таблица за определяне на видовете от род <i>Macrophya</i>	83
1. <i>M. punctumalbum</i> (Linne)	85
2. <i>M. erythropus</i> (Brulle)	85
3. <i>M. rufipes</i> (Linne)	86
4. <i>M. diversipes</i> (Schrank)	86
5. <i>M. superba</i> Tischbein	86
6. <i>M. postica</i> (Brulle)	87
7. <i>M. sanguinolenta</i> (Gmelin)	87

8. <i>M. teutona</i> (Panzer)	87
9. <i>M. militaris</i> (Klug)	88
10. <i>M. erythrocnema</i> A. Costa	88
11. <i>M. pallidilabris</i> A. Costa	88
12. <i>M. blanda</i> (Fabricius)	88
13. <i>M. annulata</i> (Geoffroy)	89
14. <i>M. rustica</i> (Linne)	89
15. <i>M. albipuncta</i> (Fallén)	89
16. <i>M. albicincta</i> (Schrank)	90
17. <i>M. crassula</i> (Klug)	90
18. <i>M. duodecimpunctata</i> (Linne)	90
19. <i>M. carinthiaca</i> (Klug)	91
20. <i>M. ribis</i> (Schrank)	91
21. <i>M. parvula</i> Konow	91
6. Род <i>Pachyprotasis</i> Hartig. Таблица за определяне на видовете от род <i>Pachyprotasis</i>	92
1. <i>P. rapae</i> (Linne)	92
2. <i>P. simulans</i> (Klug)	92
3. <i>P. variegata</i> (Klug)	93
2. Подсемейство Phyllotominae. Таблица за определяне на родовете от подсемейство Phyllotominae	93
Род <i>Caliroa</i> A. Costa. Таблица за определяне на видовете от род <i>Caliroa</i>	93
1. <i>C. limacina</i> (Retzius)	94
2. <i>C. aethiops</i> (Fabricius)	94
3. Подсемейство Dolerinae. Таблица за определяне на родовете от подсемейство Dolerinae	94
1. Род <i>Dolerus</i> Jurine. Таблица за определяне на видовете от род <i>Dolerus</i>	95
1. <i>D. pratensis</i> (Linne)	97
2. <i>D. palustris</i> (Klug)	97
3. <i>D. germanicus</i> (Fabricius)	97
4. <i>D. aericeps</i> Thomson	98
5. <i>D. etruscus</i> (Klug)	98
6. <i>D. triplicatus</i> (Klug)	98
7. <i>D. madidus</i> (Klug)	98
8. <i>D. ferrugatus</i> Lepeletier	99
9. <i>D. liogaster</i> Thomson	99
10. <i>D. gonager</i> (Fabricius)	100
11. <i>D. puncticollis</i> Thomson	100
12. <i>D. haematodes</i> (Schrank)	100
13. <i>D. nigratus</i> (Müller)	100
14. <i>D. sanguinicollis</i> Klug	101
15. <i>D. picipes</i> Klug	101
16. <i>D. anthracinus</i> Klug	101
17. <i>D. coracinus</i> Klug	101
18. <i>D. carbonarius</i> Zaddach	101
19. <i>D. brevicornis</i> Zaddach	102
20. <i>D. niger</i> (Linne)	102
21. <i>D. aeneus</i> Hartig	102
2. Род <i>Loderus</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Loderus</i>	102
1. <i>L. vestigialis</i> (Klug)	102
2. <i>L. eversmanni</i> (Kirby)	103
3. <i>L. palmatus</i> (Klug)	103
4. Подсемейство Selandriinae. Таблица за определяне на родовете от подсемейство Selandriinae	103
1. Род <i>Athalia</i> Leach. Таблица за определяне на видовете от род <i>Athalia</i>	104
1. <i>A. lugens</i> (Klug)	105
2. <i>A. glabricollis</i> Thomson	105
3. <i>A. colibri</i> (Christ)	105
4. <i>A. liberta</i> (Klug)	106
5. <i>A. cornubiae</i> Benson	106
6. <i>A. rufoscutellata</i> Moscard	106
7. <i>A. lineolata</i> Lepeletier	106

8. <i>A. maculata</i> Moscardi	107
9. <i>A. bicolor</i> Lepeletier	107
10. <i>A. cordata</i> Lepeletier	107
11. <i>A. circulata</i> (Klug)	108
2. Род <i>Selandria</i> Leach. Таблица за определяне на видовете от род <i>Selandria</i>	108
1. <i>S. fürstenbergensis</i> Konow	108
2. <i>S. morio</i> (Fabricius)	109
3. <i>S. coronata</i> (Klug)	109
4. <i>S. padi</i> (Linne)	109
5. <i>S. wüstneii</i> Konow	109
6. <i>S. serva</i> (Fabricius)	110
7. <i>S. temporalis</i> Thomson	110
8. <i>S. excisa</i> Konow	110
3. Род <i>Strongylogaster</i> Dahlbom. Таблица за определяне на видовете от род <i>Strongylogaster</i>	110
<i>S. lineata</i> (Christ)	111
4. Род <i>Pseudotaxonus</i> A. Costa	111
<i>P. filicis</i> (Klug)	111
5. Род <i>Eriocampa</i> Hartig. Таблица за определяне на видовете от род <i>Eriocampa</i>	112
1. <i>E. umbratica</i> (Klug)	112
2. <i>E. ovata</i> (Linne)	112
6. Род <i>Empria</i> Lepeletier. Таблица за определяне на подродовете и видовете от род <i>Empria</i>	113
1. Подрод <i>Monostegia</i> A. Costa	113
1. <i>E. abdominalis</i> Fabricius	113
2. Подрод <i>Empria</i> s. str.	114
2. <i>E. longicornis</i> (Thomson)	114
3. <i>E. excisa</i> (Thomson)	114
4. <i>E. immersa</i> (Klug)	115
5. <i>E. klugi</i> (Stephens)	115
7. Род <i>Emphytus</i> Klug. Таблица за определяне на видовете от род <i>Emphytus</i>	115
1. <i>E. cingulatus</i> (Scopoli)	116
2. <i>E. calceatus</i> Klug	116
3. <i>E. cinctus</i> (Linne)	117
4. <i>E. serotinus</i> Klug	117
5. <i>E. didymus</i> Klug	117
6. <i>E. melanarius</i> Klug	117
7. <i>E. tener</i> (Fallén)	118
8. <i>E. pallipes</i> (Spinola)	118
9. <i>E. carpini</i> Hartig	118
8. Род <i>Taxonus</i> Hartig	118
<i>T. agrorum</i> (Fallén)	119
9. Род <i>Ametastegia</i> A. Costa	119
<i>A. equiseti</i> (Fallén)	119
5. Подсемейство <i>Blennocampinae</i> . Таблица за определяне на родовете от подсемейство <i>Blennocampinae</i>	119, 120
1. Род <i>Pareophora</i> Konow	120
<i>P. pruni</i> (Linne)	120
2. Род <i>Mesoneura</i> Hartig	120
<i>M. opaca</i> (Fabricius)	121
3. Род <i>Tomostethus</i> Konow. Таблица за определяне на подродовете и видовете от род <i>Tomostethus</i>	121
1. Подрод <i>Tomostethus</i> s. str.	121
1. <i>T. nigrinus</i> (Fabricius)	121
2. Подрод <i>Eutomostethus</i> Enslin	122
2. <i>T. luteiventris</i> (Klug)	122
3. <i>T. gagathinus</i> (Klug)	122
3. Подрод <i>Atomostethus</i> Enslin	122
4. <i>T. ephippium</i> (Panzer)	122
5. <i>T. fuliginosus</i> (Klug)	123
4. Род <i>Blennocampa</i> Hartig. Таблица за определяне на видовете от род <i>Blennocampa</i>	123

1. <i>B. alternipes</i> (Klug)	123
2. <i>B. geniculata</i> (Stephens)	123
3. <i>B. affinis</i> (Fallén)	124
4. <i>B. pusilla</i> (Klug)	124
5. <i>B. subcana</i> (Zaddach)	124
5. Род <i>Metallus</i> Forbes	124
<i>M. gei</i> (Brischke)	125
6. Род <i>Scolioneura</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Scolioneura</i>	125
1. <i>S. betuleti</i> (Klug)	125
2. <i>S. betulae</i> (Zaddach)	125
7. Род <i>Fenusella</i> Enslin	125
<i>F. pygmaea</i> (Klug)	126
8. Род <i>Rhadinoceraea</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Rhadinoceraea</i>	126
1. <i>Rh. micans</i> (Klug)	126
2. <i>Rh. gracilicornis</i> (Zaddach)	126
9. Род <i>Phymatocera</i> Dahlbom	127
<i>Ph. aterrima</i> (Klug)	127
10. Род <i>Monophadnus</i> Hartig. Таблица за определяне на видовете от род <i>Monophadnus</i>	127
1. <i>M. longicornis</i> Hartig	128
2. <i>M. pallescens</i> (Gmelin)	128
3. <i>M. monticola</i> (Hartig)	128
4. <i>M. spinolae</i> (Klug)	128
5. <i>M. ruficruris</i> (Brulle)	129
6. <i>M. elongatulus</i> (Klug)	129
9. Подсемейство Nematinae. Таблица за определяне на родовете от подсемейство Nematinae	129
1. Род <i>Lygaeonematus</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Lygaeonematus</i>	131
1. <i>L. saxeseni</i> (Hartig)	131
2. <i>L. abietinus</i> (Christ)	131
2. Род <i>Pristiphora</i> Latreille. Таблица за определяне на видовете от род <i>Pristiphora</i>	132
1. <i>P. melanocarpa</i> (Hartig)	132
2. <i>P. alnivora</i> (Hartig)	132
3. <i>P. pallidiventris</i> (Fallén)	133
4. <i>P. quercus</i> (Hartig)	133
3. Род <i>Euura</i> Newman	134
<i>E. atra</i> (Jurine)	134
4. Род <i>Pachynematus</i> Konow. Таблица за определяне на видовете от род <i>Pachynematus</i>	134
1. <i>P. albipennis</i> (Hartig)	135
2. <i>P. obductus</i> (Hartig)	135
3. <i>P. clitellatus</i> (Lepeletier)	135
5. Род <i>Pontania</i> A. Costa. Таблица за определяне на видовете от род <i>Pontania</i>	136
1. <i>P. piliserra</i> (Thomson)	136
2. <i>P. vesicator</i> (Bremer)	136
3. <i>P. viminalis</i> (Linne)	137
4. <i>P. proxima</i> (Lepeletier)	137
6. Род <i>Croesus</i> Leach. Таблица за определяне на видовете от род <i>Croesus</i>	137
1. <i>C. septentrionalis</i> (Linne)	137
2. <i>C. latipes</i> (Villaret)	138
7. Род <i>Nematinus</i> Ronwer	139
<i>N. bilineatus</i> (Klug)	139
8. Род <i>Pteronidea</i> Ronwer. Таблица за определяне на видовете от род <i>Pteronidea</i>	139
1. <i>P. salicis</i> (Linne)	140
2. <i>P. pavidata</i> (Lepeletier)	140
3. <i>P. myositidis</i> (Fabricius)	141
4. <i>P. tibialis</i> (Newman)	141
5. <i>P. miliaris</i> (Panzer)	141
6. <i>P. oligospila</i> (Förster)	142
7. <i>P. polyaspila</i> (Förster)	142
8. <i>P. hypoxantha</i> (Förster)	142

9. Род <i>Platycampus</i> Schiödte. Таблица за определяне на видовете от род <i>Platycampus</i>	143
1. <i>P. luridiventris</i> (Fallén)	143
2. <i>P. ovatus</i> (Zaddach)	143
10. Род <i>Hemichroa</i> Stephens	144
<i>H. alni</i> (Linne)	144
11. Род <i>Priophorus</i> Latreille. Таблица за определяне на видовете от род <i>Priophorus</i>	144
1. <i>P. pallipes</i> (Lepelletier)	145
2. <i>P. tener</i> Zaddach	145
12. Род <i>Hoplocampa</i> Hartig. Таблица за определяне на видовете от род <i>Hoplocampa</i>	145
1. <i>H. minuta</i> (Christ)	145
2. <i>H. crataegi</i> (Klug)	146
3. <i>H. pectoralis</i> Thomson	146
4. <i>H. testudinea</i> (Klug)	146
5. <i>H. brevis</i> (Klug)	146
13. Род <i>Cladius</i> Illiger	147
<i>C. pectinicornis</i> (Geoffroy)	147
14. Род <i>Trichiocampus</i> Hartig. Таблица за определяне на видовете от род <i>Trichiocampus</i>	147
1. <i>T. viminalis</i> (Fallén)	148
2. <i>T. eradiatus</i> (Hartig)	148
VIII. Семейство Diprionidae. Таблица за определяне на родовете от семейство Diprionidae	148
Род <i>Diprion</i> Schrank. Таблица за определяне на видовете от род <i>Diprion</i>	149
1. <i>D. pini</i> (Linne)	149
2. <i>D. sertifer</i> (Geoffroy)	150
IX. Семейство Argidae. Таблица за определяне на родовете от семейство Argidae	150
1. Род <i>Arge</i> Schrank. Таблица за определяне на видовете от род <i>Arge</i>	151
1. <i>A. thoracica</i> (Spinola)	152
2. <i>A. pleuritica</i> (Klug)	152
3. <i>A. berberidis</i> (Schrank)	152
4. <i>A. enodes</i> (Linne)	153
5. <i>A. nigripes</i> (Retzius)	154
6. <i>A. rustica</i> (Linne)	154
7. <i>A. ustulata</i> (Linne)	155
8. <i>A. fuscipes</i> (Fallén)	155
9. <i>A. ciliaris</i> (Linne)	155
10. <i>A. frivaldzkyi</i> (Tischbein)	155
11. <i>A. rosae</i> (Linne)	156
12. <i>A. simulatrix</i> Konow	156
13. <i>A. pagana</i> (Panzer)	156
14. <i>A. cyaneocrocea</i> (Förster)	157
15. <i>A. dimidiata</i> (Fallén)	157
16. <i>A. proxima</i> (Andre)	157
17. <i>A. melanochroa</i> (Gmelin)	158
2. Род <i>Kokujewia</i> Konow	158
<i>K. taschevi</i> Vassilev	158
3. Род <i>Schizocera</i> Lepelletier	159
<i>Sch. furcata</i> (Villers)	159
4. Род <i>Aprosthemia</i> Konow	159
<i>A. peletieri</i> (Villaret)	159
X. Семейство Cimbicidae. Таблица за определяне на родовете от семейство Cimbicidae	160
1. Род <i>Abia</i> Leach. Таблица за определяне на видовете от род <i>Abia</i>	160
1. <i>A. sericea</i> (Linne)	161
2. <i>A. candens</i> (Konow)	161
2. Род <i>Amasis</i> Leach. Таблица за определяне на видовете от род <i>Amasis</i>	161
1. <i>A. lateralis</i> Brulle	162
2. <i>A. amoena</i> Klug	162
3. <i>A. concinna</i> Stein	162

4. <i>A. atricapilla</i> Moscardi	163
5. <i>A. obscura</i> (Fabricius)	163
6. <i>A. valkanovi</i> Vassilev	164
3. Род <i>Cimbex</i> . Olivier. Таблица за определяне на видовете от род <i>Cimbex</i>	164
1. <i>C. quadrimaculata</i> (Müller)	164
2. <i>C. femorata</i> (Linne)	165
3. <i>C. connata</i> (Schrank)	165
4. Род <i>Trichiosoma</i> Leach	166
<i>T. vitellinae</i> (Linne)	166
5. Род <i>Clavellaria</i> Olivier	166
<i>C. amerinae</i> (Linne)	166

Литература	171
Азбучен показалец на латинските наименования на растителноядните оси	176

ПРЕДГОВОР

Подразделът *Symphyta* — растителноядни оси (*Phytophaga*, *Sessiliventris*, *Chalastogastra*) обхваща над 4500 вида, разпространени във всички континенти. С изключение на представителите на сем. *Oryssidae* техните ларви са растителноядни, поради което заемат първостепенно значение между ципокрилите като вредители по диворастящата и културната растителност.

Растителноядните оси са най-древната група ципокрили. Въз основа на палеонтологични данни може да се предположи, че са се появили в началото на триас. И досега те са запазили известна примитивност в сравнение с останалите ципокрили, от които лесно се различават както по начина на живот, така и по редица морфологични белези. По-основните различия са следните:

1. Коремчето и гърдичките са свързани плътно, без промеждутъчен сегмент или прищипване.

2. Жилкуването на крилата в сравнение с останалите ципокрили е най-пълно, като втората анална жилка е винаги добре развита.

3. Яйцепологалото никога не е превърнато в жилещ апарат. То има форма на остро, плоско, по-рядко цилиндрично трионче.

4. Ларвите са свободно живеещи и с изключение на представителите от сем. *Oryssidae* — растителноядни. Те имат крачка върху гърдните сегменти, а много често и върху коремните. Заради сходството им с ларвите на пеперудите са наречени „лъжегъсеници“. Почти винаги имат две прости очички. По тези белези те се отличават много лесно от винаги слепените и лишени от крайници ларви на паразитните и жилещите ципокрили.

Първите сведения за видовия състав на растителноядните оси в България се посочват от Моссагу през 1877 г. Впоследствие нашата страна е посещавана от някои чуждестранни ентомолози — Gregor (1932), Hellen (1963), Muche (1964), в чиито публикации има сведения за видовия състав и географското разпространение на някои видове растителноядни оси.

Данни за растителноядните оси има и в публикациите на някои български ентомолози — Н. Недялков, П. Чорбаджиев, д-р Н. Атанасов и др. Системни проучвания върху групата у нас започват през 1963 г. (Василев, 1967, а и б, 1968, 1969 и др.), като досега са установени 268 вида, пет от които са описани за първи път от нашата страна.

При написването на разработките са използвани както материалите, събрани от автора, така и богатата сбирка от растителноядни оси на Института по зоология при БАН, за чието създаване основна заслуга имат академик д-р Иван Буреш и някои други ентомолози — д-р П. Дренски, проф. д-р К. Тулешков, д-р Н. Атанасов и др.

Определителните таблици са съставени, като за основа са ползувани таблици от фауните на Гуссаковский, Bergland, Benschon, Enslin и Schmiedeknecht.

Част от данните за биологията и географското разпространение на растителноядните оси са взаимствувани от трудовете на тези и на други цитирани в литературата автори. По-обширни данни върху биологията са посочени за видовете, които се срещат масово в България и имат стопанско значение като вредители по културната и дивораствящата растителност.

При видовете, при които има различия между половете, основно са описани женските екземпляри, докато за мъжките са посочени само различията им от женските.

В определителните таблици са включени някои видове, които досега не са установени в България, но географското им разпространение дава основание да се предполага, че е възможно да бъдат намерени и у нас.

С много малко изключения растителноядните оси нямат общоустановени български имена, поради което не е даден списък на българските названия.

В последно време систематиката на растителноядните оси претърпя редица изменения. Без да дава предимство на едно или друго становище, авторът се е придържал към систематиката на Bergland (1947).

ОБЩА ЧАСТ

МОРФОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РАСТИТЕЛНОЯДНИТЕ ОСИ

Глава (табл. I — 1, 2, 3; табл. II). Главата на растителноядните оси е хипогнатична, сплесната в предно-задно направление по надлъжната ос. Гледана фронтално, тя има квадратна форма със заоблени ръбове, а отгоре — на правоъгълник, повече от два пъти по-дълъг, отколкото широк.

Частите на устния апарат на растителноядните оси (табл. I — 3) запазват характерния вид на частите на устния апарат от гризещ тип. Като таксономични белези се използват горната устна, мандибулите и лабиалните и максиларните палпи, поради което при препарирането последните трябва да бъдат изпънати напред.

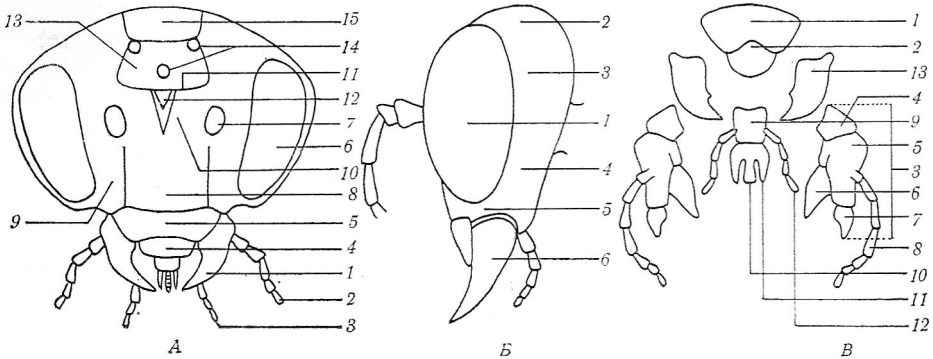
Над горната устна е клипеусът (табл. I — 1), който обикновено е добре очертан, но при някои видове (сем. *Siricidae*) е малък и слабо различим. Долният му ръб е с доста разнообразна форма — дъгообразно вдлъбнат (при повечето видове), дъгообразно издут (при видовете от родовете *Athalia*, *Lygaeonematus* и *Aprostema*) или право отрязан (при представителите на сем. *Pamphiliidae*). Често през средата му минава надлъжен кил. Понякога на предния ръб на клипеуса има от едно до три медиални зъбчета (при видовете от род *Empria*).

Странично и отпред на главата са разположени фасетните очи. По формата са елипсовидни, по-рядко овални (при представителите на сем. *Pamphiliidae* и род *Loderus*), но за разлика от останалите ципокрили никога нямат бъбрековидна форма. Очите са обградени от вътрешни и външни орбити. Вътрешните очни орбити могат да бъдат успоредни (при видовете от родовете *Pachyprotasis* и *Tenthredopsis*) или да сключват слаб ъгъл (при видовете от род *Macrophya*). Понякога ъгълът е много тъп и в долната си част очите са силно сближени (при представителите на родовете *Tenthredo* и *Sciapteryx*). Между долния ръб на очите и съчленението на мандибулите се намира подочното поле, което може да бъде силно развито (при видовете от род *Loderus*) или да липсва напълно (при видовете от род *Eriocampa*).

Между устния апарат и очите е заградена предната част на главата, върху която се различават следните части:

антенални ямички — разположени над клипеуса и с изключение на представителите от сем. *Oryssidae* — винаги над линията, съединяваща долния ръб на очите;

лице — почти винаги изпъкнало и с надлъжен медиален кил, ограничено от клипеуса (понякога границата е незабележима) и антеналните ямички,

А — глава на растителноядна оса (фронтално): 1 — мандибули; 2 — максиларни палци; 3 — лабиални палци; 4 — горна усгна; 5 — клипеус; 6 — фасетно око; 7 — антенални ямички; 8 — лице; 9 — странични дялове на лицето; 10 — чело; 11 — долна челна бразда; 12 — челна ямичка; 13 — челна площадка; 14 — прости очички; 15 — теменна площадка; Б — глава на растителноядна оса (странично): 1 — око; 2 — темето; 3 — слепоочия; 4 — бузи; 5 — подочно поле; 6 — мандибули; В — устен апарат на листна оса: 1 — око; 2 — горна усгна (лабрум); 3 — долна челюст (максила); 4 — кардо; 5 — стипец; 6 — лацина; 7 — галей; 8 — максиларна палпа; 9 — долна усгна (лабрум); 10 — глоса; 11 — парагласа; 12 — лабиална палпа; 13 — горна челюст (мандибула)

странични дялове на лицето — разположени между очите и антеналните ямички;

чело — между антеналните ямички и долната челна бразда; в средата на горната му част се намира челната ямичка, разнообразна по форма и големина;

челна площадка — между долната челна бразда и теменната площадка; върху челната площадка са разположени трите оцели;

теменна площадка — в повечето случаи оградена със странични бразди.

Върху страничните дялове на главата (табл. I — 2) се различават:

слепоочия — ограничени от темето, фасетните очи и бузите;

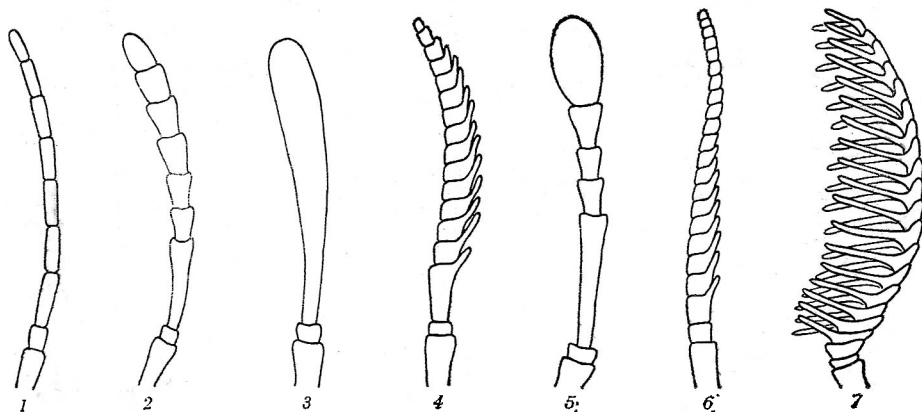
бузи — ограничени от фасетните очи, слепоочията и устния апарат.

Върху бузите и слепоочията често има надлъжни бразди, задният край на които обикновено преминава без рязка граница в тилната част на главата; понякога границата е ограничена с ръб.

Отпред и странично главата е покрита с космена покривка, чиято дължина, гъстота и оцветяване е важен таксономичен белег. Главата в повечето случаи е пунктирана, често с много груба и гъста пунктуация. Обикновено темето е по-слабо пунктирано.

Задната част на главата — тилът, е лишена от пунктуация и космена покривка.

Антените (табл. II) са прикрепени подвижно за предната част на главата чрез антеналните ямички, състоящи се от две основни членчета и камшиче (флагелум). Основните членчета са къси и набити, в повечето случаи с квадратно сечение. Членчетата на антените са разнообразни по форма и брой. Броят им обикновено е 9 (при видовете от сем. Tenthredinidae). Отделни видове от сем. Siricidae имат антени с 30 членчета, а от сем. Pamphiliidae — до 23 членчета. Представителите на сем. Argidae имат тричленести антени, като след двете основни членчета следва едно дълго и масивно членче, леко извито и

Видове антени при растителноядните оси: 1 — от род *Pontania*; 2 — от род *Tenthredo*; 3 — от род *Arge*; 4 — от род *Megalodontes*; 5 — от род *Cimbex*; 6 — от род *Melanopus*; 7 — от род *Diprion*

понякога заострено към върха. При мъжките от родовете *Schizocera* и *Aprostema* третото членче е вилковидно раздвоено (табл. XXV — 3).

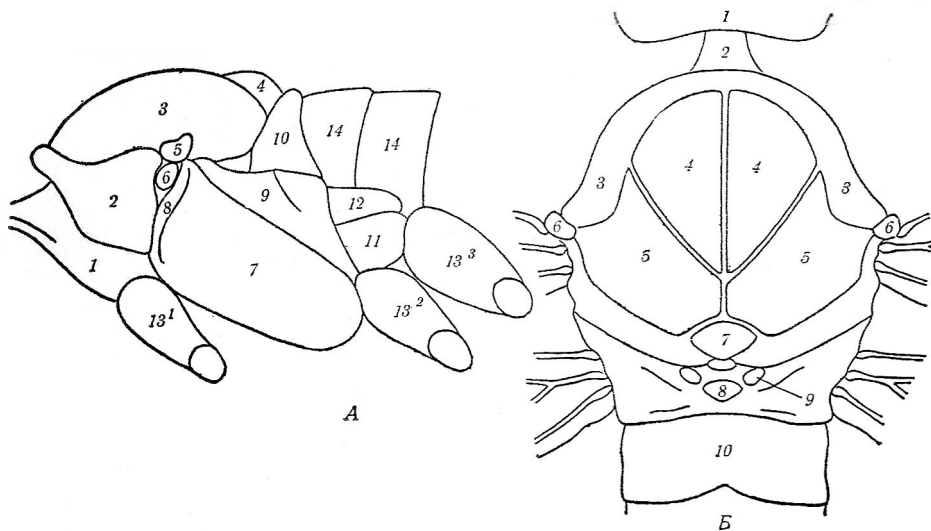
При повечето растителноядни оси антените са нишковидни и четинковидни, по-рядко броеничести. При видовете от сем. *Megalodontidae* антените са гребеновидни (табл. II — 4). При представителите на сем. *Diprionidae* женските имат гребеновидни, а мъжките — перести антени (табл. II — 7). Антените на някои видове от подсем. *Nematinae* имат членчета с апикално издадени ръбове (табл. XXII — 2). Видовете от сем. *Cimbicidae* имат главичести антени (табл. II — 5).

Гърдички (табл. III и IV). Както при всички насекоми, гърдичките на растителноядните оси са съставени от три сегмента — преднегръд (*prothorax*), среднегръд (*mesothorax*) и заднегръд (*metathorax*) (табл. III).

Протораксът е слабо развит. В предната си част той е източен в шийка, съставена от гъвкава хитинова обвивка, посредством която се съчленява с главата. Над шийката е пронотумът, чийто заден ръб обикновено е дългообразно извит, като страничните му дялове достигат до тегулите на крилата. При видовете от някои семейства (*Megalodontidae*, *Pamphiliidae*, *Argidae*) задният ръб е много слабо извит или право отрязан. Обикновено ширината на пронотума е по-голяма от дължината с изключение на някои представители от сем. *Serphidae*. Странично на пронотума са проплеврите.

Метатораксът е най-добре развитият дял на гърдичките. Гръбно е разположен мезонотумът, състоящ се от два странични и два средни лоба, винаги добре разграничени с бразди. Зад страничните лобове е skutелумът, а странично на средните лобове — надкрилните пластинки (тегулите). Страничните дялове на мезоторакса са мезоплеврите, състоящи се от епимери и епистерни. Последните могат да имат в предната си част разграничен от напречна бразда престернум (при видовете от род *Tomostethus*). Под всяка тегула се намира триъгълна плочка (параптерум).

Метатораксът е най-слабо развитият дял на гърдичките. Зад skutелума се намира постокутелумът, който има квадратна или триъгълна форма. Стра-

А — гърдички на растителноядна оса (профил): 1 — проторакс, източен в шийка; 2 — пронотум; 3 — лобове на мезонотума; 4 — скутелум; 5 — тегули; 6 — парантерум; 7 — епистерни на мезоторакса; 8 — престернум; 9 — епимери на мезоторакса; 10 — постскутелум; 11 — епистерни на метаторакса; 12 — епимери на метаторакса; 13 — 1, 2 и 3: първи, втори и трети кокси; 14 — коремни тергити; Б — гърдички при растителноядните оси (гръбно): 1 — глава; 2 — шийка; 3 — пронотум; 4 — предни лобове на мезонотума; 5 — странични лобове на мезонотума; 6 — тегули; 7 — скутелум; 8 — постскутелум; 9 — цехтри; 10 — първи коремна тергит

нично на постскутелума са цехтрите — две елипсоидни възвишения, покрити с мека мембрана. Към гръбната част на метаторакса са разположени две вдлъбнатини, ограничени от задните лобове на мезонотума и постскутелума. Страничните дялове на метаторакса са епимерите и епистерните.

Трите гърдни сегмента имат по един чифт коксални ямички.

Краката (табл. IV — А) са добре развити и се състоят от:

кокси — прикрепени към гърдичките посредством коксалните ямички; най-добре са развити третият чифт кокси, които при видовете от родовете *Macrophya* и *Pachiprotasis* достигат до средата на коремчето;

трохантери — двучленести; второто членче обикновено по-добре развито;

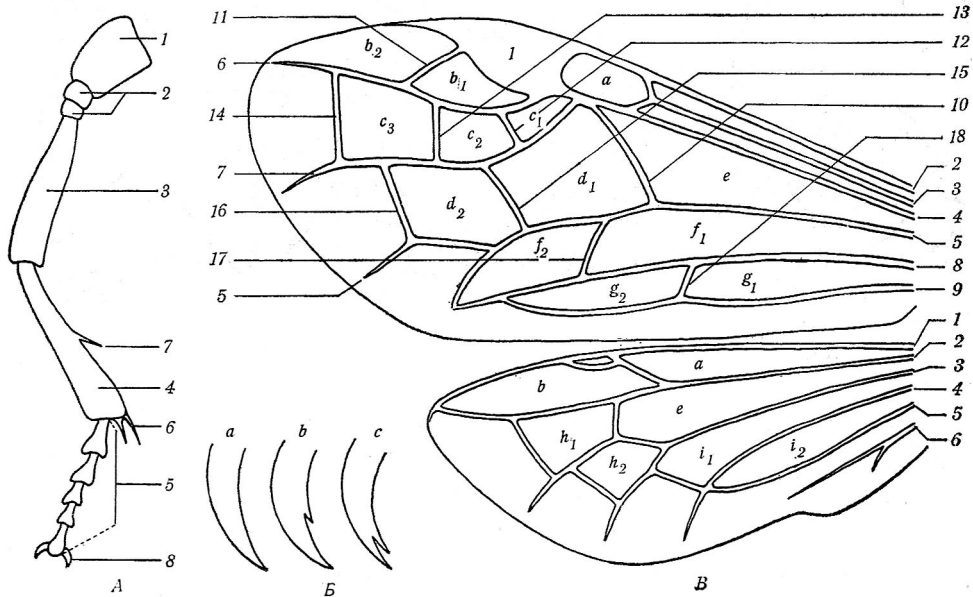
фемури — най-масивната част на краката, чието съчленение с тибите се нарича коляно;

тибии — в задната си част с две (по-рядко една) шпори, едната от които може да бъде по-слабо развита; за разлика от другите ципокрили голяма част от растителноядните оси имат и по една, две и при представителите на сем. *Xyelidae* четири медиални шпори, намиращи се в средата на задната повърхност на тибите;

тарзуси — съставени от пет членчета, носещи в задната си долна повърхност меки възглавнички; първото тарзално членче е най-добре развито и често надвишава дължината на следващите членчета.

Последното тарзално членче завършва с чифт нокти (табл. IV — Б).

Ноктите могат да бъдат прости или със зъбче. Когато зъбчето е врязано, ноктите се наричат раздвоени.

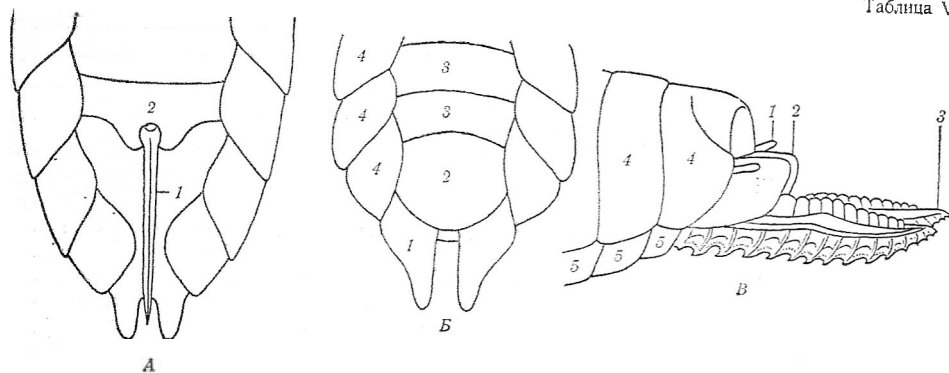

A — крак на растителноядна оса: 1 — кокса; 2 — първи и втори трохантери; 3 — фемур; 4 — тибия; 5 — тарзални членчета; 6 — връхна шпора на тибията; 7 — медиална шпора на тибията; 8 — нокти; B — видове нокти при растителноядни оси: a — прости; б — със зъбче; e — раздвоени; B — крила при растителноядните оси; I — жилки на предното крило: 1 — стигма; 2 — костална жилка; 3 — интеркостална жилка; 4 — субкостална жилка; 5 — медиална жилка; 6 — радиална жилка; 7 — кубитална жилка; 8 — първа анална жилка; 9 — втора анална жилка; 10 — базална жилка; 11 — напречно радиална жилка; 12 — първа напречно кубитална жилка; 13 — втора напречно кубитална жилка; 14 — трета напречно кубитална жилка; 15 — първа възвратна (напречно медиална) жилка; 16 — втора възвратна (напречно медиална) жилка; 17 — напречно субмедиална жилка; 18 — напречна жилка на ланцетовидната клетка; II — жилки на задното крило: 1 — костална жилка; 2 — субкостална жилка; 3 — медиална жилка; 4 — първа анална жилка; 5 — втора анална жилка; 6 — аркуатна жилка; III — затворени междужилките клетки: a — интеркостална клетка; б — 1 и 2 радиални клетки; c — 1, 2 и 3 кубитални клетки; d — 1 и 2 дискоидални клетки; e — медиална клетка; f — 1 и 2 бровялни клетки; g — 1 и 2 ланцетовидни клетки; h — 1 и 2 централни клетки; i — 1 и 2 анални клетки

Крилата при растителноядните оси (табл. IV — B) с много малко изключения (няколко вида от родовете *Dolerus* и *Cacosynia*) са добре развити.

В сравнение с другите ципокрили крилата на растителноядните оси имат най-богата мрежа от жилки и най-голяма площ, като косталната и субкосталната жилки до края на живота на възрастните остават свързани с телесната празнина и запълнени с лимфа, поради което те са по-слаби петци. Жилките и затворените между тях клетки имат първостепенно значение при определянето. Поради голямото разнообразие в жилкуването тук се спираме само на принципното устройство и номенклатурата, докато отделните случаи са описани в специалната част. При растителноядните оси много често се появяват индивиди с аномално разположение на жилките. Най-често се появяват допълнителни напречно радиални и напречно кубитални жилки, а по-рядко се случва обратното — изчезване на някои напречни жилки.

При растителноядните оси, както и при останалите ципокрили, все още се използва старата, изкуствена номенклатура на жилките и клетките, която не отговаря на номенклатурата на жилкуването при другите насекоми.

А — коремче на женска растителноядна оса (гледано коремно): 1 — калъф на яйцеполагалото; 2 — хипопигий; Б — коремче на мъжка растителноядна оса (гледано коремно): 1 — валви на половия апарат; 2 — последен стернит; 3 — стернити; 4 — тергити (подгънати, покриващи част от стернитите); В — коремче на женска растителноядна оса (гледано странично): 1 — церки; 2 — калъф на яйцеполагалото; 3 — ляво и дясно трионче на яйцеполагалото; 4 — тергити; 5 — стернити

Коремче (табл. V). Коремчето при растителноядните оси е съставено от десет сегмента, първият от които отговаря на първия коремен сегмент на ларвите и на промеждутъчния при другите ципокрили. Същият сегмент се отличава от следващите по това, че се състои само от тергит, върху който обикновено се намира медиална цепнатина, запълнена с мека мембрана. При представителите на сем. *Simbicidae* той е отделен от втория тергит с мека мембрана (табл. XXVIII — 2). От втория до седмия сегмент са еднакви и при двата пола. Тергитите им са подгънати странично и покриват краищата на стернитите. Странично на тергитите се намират стигмите.

При женските осмият (табл. V — А) тергит е развит нормално и припокрива деветия, който е образуван от сливането на деветия и десетия тергит. Понякога границата на сливането е ясно забележима. Странично на деветия тергит (като част от десетия) се намират церките — малки израстъци, покрити с по-гъсти космици. От долната страна на коремчето след шестия стернит (морфологично отговарящ на седмия сегмент) се намира хипопигиумът, след който започва яйцеполагалото (табл. V — В). Понякога хипопигиумът може да бъде силно развит и дължината му да се равнява на половината от дължината на коремчето (*T. carbonaria* — табл. XVI — 5). Следва яйцеполагалото, което е образувано от осмия сегмент и е хомологично на жилещия апарат при висшите ципокрили. Състои се от две пластинки, върху долната повърхност на които се намират групи от зъбци, образуващи трионче за прорязване на растителните тъкани при снасяне на яйцата. Яйцеполагалото обикновено е плоско и по-рядко (при видовете от семействата *Siricidae*, *Xyelidae*) игловидно. При нормално положение то е покрито от калъфа на яйцеполагалото и е прибрано под коремчето. Калъфът е образуван от изменени части на деветия стернит. При представителите на род *Nematus* той е силно развит и по дължина надвишава половината от дължината на коремчето (табл. XXII — 4). При женските индивиди от семействата *Siricidae* и *Xiphydriidae* калъфът стърчи далече зад коремчето.

При мъжките (табл. V — Б) осмият тергит е развит нормално, а деветият е почти редуциран и покрит от осмия. Десетият тергит е нормално развит и носи две слабо забележими черки. Коремно след шестия стернит (морфологично отговарящ на седмия сегмент) се намира подгениталната пластинка, отговаряща на деветия сегмент. Понякога (*T. carbonaria*, при видовете от род *Nematus*) тя е много голяма (табл. XXII — 5, 7). Осмият стернит е почти редуциран в тънка пластинка, покрита от подгениталната пластинка. Между нея и последния тергит е разположен половият отвор.

Гениталиите при растителноядните оси са устроени по общия тип гениталии на ципокрилите.

В последно време редица ентомолози започнаха да използват гениталиите на растителноядните оси като важен систематичен белег, но поради все още сравнително малкия и недостатъчен опит в това отношение в настоящата фауна тези белези са използвани само в отделни случаи.

Покривка и окраска. Растителноядните оси са покрити с фина космена покривка, по-гъста и по-дълга върху предната част на главата и гръбната част на гърдичките. Коремчето обикновено е лишено от космички, с изключение на по-дългите космички върху черките и върху калъфа на яйцеполагалото. Пунктуацията обикновено е по-гъста и по-дълбока гръбно, докато коремната страна с малки изключения е гладка и блестяща. Най-гъсто пунктирани са предната част на главата, мезоплеврите и лобовите на мезонотума. Като набръчкан се определя орган, който е силно и дълбоко пунктиран.

Женските растителноядни оси имат по-късо и набито тяло, с по-дебело, често яйцевидно коремче. При мъжките коремчето в повечето случаи е цилиндрично.

Оцветяването е изключително важен белег при идентифицирането на растителноядните оси. За съжаление след дълго престояване в колекциите насекомите често губят първоначалната си окраска. Обикновено зелено оцветените части на тялото стават жълтозелени, понякога напълно жълти, а червено оцветените части — жълточервени или жълтокафяви. Косталната и субкосталната жилки, оцветяването на които е съществен таксономичен белег, при дълго престояване в колекциите избледняват. Поради тази причина е желателно определянето, особено на материали от колекции, да се извършва върху повече екземпляри. Повечето растителноядни оси имат силно варираща окраска.

БИОЛОГИЯ НА РАСТИТЕЛНОЯДНИТЕ ОСИ

Растителноядните оси са разделнополови, много често с ясно изразен полов диморфизъм, характеризиращ се на първо място с наличието на по-голяма глава и по-тънко и цилиндрично тяло при мъжките. При видовете от семействата *Siricidae*, *Serphidae* и *Xyelidae* женските могат да бъдат до 1,5 пъти по-дълги от мъжките. Нерядко се срещат и партеногетични видове, като от оплодените яйца се излюпват и мъжки индивиди. Партеногенезис се среща и при някои разделнополови видове. В този случай от партеногетичните яйца се излюпват само мъжки индивиди.

При копулация двата индивида допират коремчетата си, като главите им застават в противоположни страни, докато при другите ципокрили мъжкият покрива женската. С това се обяснява липсата на копулационни приспособления върху краката на мъжките растителноядни оси.

Яйцата се снасят върху повърхността на растенията. При снасянето женската прави разрез върху долната повърхност на листа. Разрезът се осъществява, като женската движи последователно двете половини на трионовидното яйцеполагало. Яйцата се отлагат в образуваната вдлъбнатина и се прикрепват допълнително с лепкав секрет, отделен чрез яйцеполагалото. Подредждането на яйцата е в редици (обикновено успоредни на нерватурата на листа) и твърде често характерно за отделните видове. Растителноядните оси от семействата Pamphiliidae и Megalodontidae прорязват само направляващ жлеб, в който подреждат яйцата, като по-голямата част от тях остават извън листа. При тези оси яйцеполагалото е развито по-слабо. Видовете от сем. Siricidae, имащи дълго игловидно яйцеполагало, снасят яйцата дълбоко в дървесината. След снасянето яйцата увеличават обема си, поемайки вода, благодарение на голямата концентрация на соли, намиращи се в тях.

Повечето растителноядни оси имат овални яйца. Представителите на сем. Pamphiliidae имат сферични яйца. Формата и скулптурата на яйцата са видов белег. По цвят яйцата са жълти, бели, зелени, сини и др. Количеството снесени яйца варира от 40 до 250. Големината им варира от 0,15 mm (*Phenusa*) до 0,92 mm (*Acantholyda*).

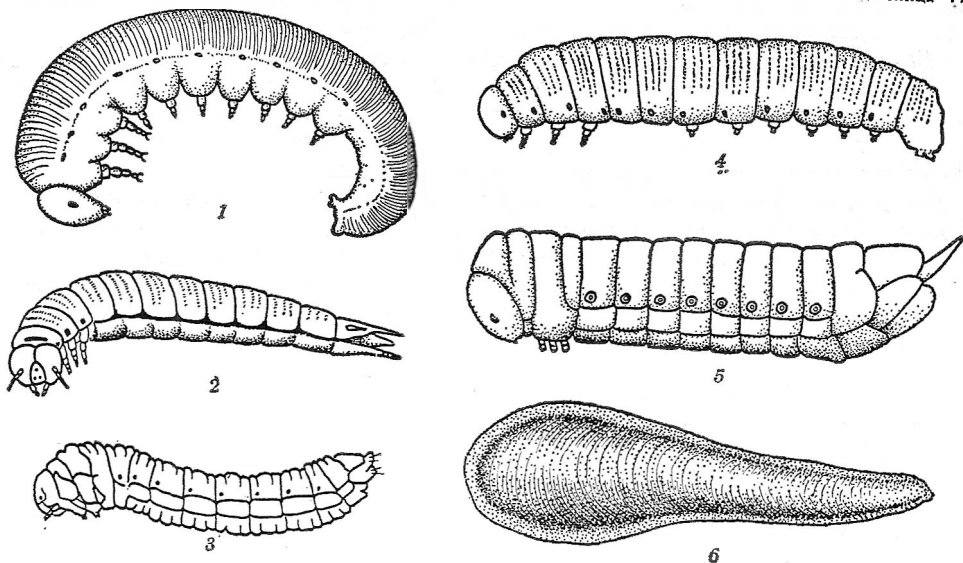
Излюпването на ларвите се извършва средно за около 15—20 дни след снасянето на яйцата. При *Ligaeonematus abietinus* този срок е няколко дни, а при *Rhadinocerera micans* — 38 дни. *Emphytus seroticus* и *Diprion sertifer* зимуват в стадий яйца.

Ларвите на растителноядните оси (табл. VI) външно приличат много на гъсениците на пеперудите, от които се различават лесно по наличието на крака върху втория коремнен сегмент.

Ларвите притежават добре обособена и хитинизирана главова капсула и тяло, съставено от 13 сегмента, от които първите три са гръдни.

Главовата капсула обикновено е по-тъмно оцветена и носи чифт прости очички и антени. Антените са разположени върху антенален израстък и се състоят от базално членче на флагелум, съставен от едно до седем членчета (сем. Megalodontidae). Устният апарат е от гризещ тип. Главата обикновено е без пунктуация и космена покривка. Трите гръдни сегмента носят по една двойка четиричленни крачка, завършващи с възглавнички и малки нокти. Коремните крачка са по-слабо развити при представителите на сем. Siricidae, които се развиват в иглолистните растения, и при ларвите на представителите от сем. Siphidae, развиващи се в стъблата на житните растения.

Ларвите на видовете от сем. Tenthredinidae имат от шест до осем двойки лъжливи крачка върху коремните сегменти. Такива крачка имат и галообразуващите ларви, и ларвите, живеещи в плодовете, въпреки че не извършват такива активни движения. При голяма част от ларвите на растителноядните оси гръдните и коремните сегменти са покрити с космички и шипчета. Ларвите на галообразуващите и живеещите в стъблата на дървесните видове са светложълто оцветени, докато ларвите на свободно живеещите видове обикновено имат ярка окраска. Ларвите на растителноядните оси, хранещи се със зелена растителност, са зелено оцветени и трудно се различават от зелените листа и клонки. При някои видове от подсем. Nematinae окраската контрастира с околната среда. Част от тях при опасност заемат „застрашителна поза“. Така например ларвите на *Croesus septentrionalis* при опасност се изправят, извършват няколко камшиковидни удара и застават в ?-видна поза. Други при опасност изхвърлят от тялото си струя течност (при видовете от род *Diprion* — от

Видове ларви на растителноядните оси: 1 — от род *Macrophya*; 2 — от сем. Pamphilidae; 3 — от сем. Cephidae; 4 — от сем. Cimbicidae; 5 — от сем. Siricidae; 6 — от род *Caliroa*

устата, а при представители на род *Cimbex* — през отвори, лежащи странично на отворите на стигмите). Много от ларвите при опасност изпадат в каталепсия, като се свиват на топка. Ларвите на видовете на род *Caliroa* отделят от кожата си слезеста течност, а тези от род *Eriocampa* — восъковиден налеп.

Новоизлюпените ларви имат относително по-голяма глава. Веднага след излюпването те започват активно да се хранят. По време на ларвното развитие те линейт 3—4 пъти. По-голяма част от свсбодно живеещите ларви се хранят през деня. Част от ларвите на сем. Tenthredinidae водят активен живот рано сутрин и късно вечер, а през деня се свиват под листата или в основата на растенията. Това се дължи на обстоятелството, че те са силно чувствителни към сухия въздух и пряката слънчева светлина.

В зависимост от начина на живот ларвите на растителноядните оси се разделят на няколко групи:

свободно живеещи — гризещи листната петура — повечето видове от сем. Tenthredinidae;

миниращи листата — дребните ларви на видовете от подсемействата *Blennocampinae* и *Selandriinae*;

развиващи се в гали по листата и младите клонки — част от видовете на подсем. *Nematinae*;

живеещи в плодовете на плодните дървета — ларвите на видовете от род *Норлосампа*;

живеещи в стъблата и възлите на тревистите растения — ларвите на видовете Cephidae;

живеещи дълбоко в дървесината — ларвите на видовете от сем. Siricidae;

живеещи в дървесината на загниващи дървета, без да се хранят с растителна храна — представителите на сем. Oryssidae; предполага се, че те паразитират върху ларвите на видовете от сем. Siricidae.

Биологията на представителите на сем. Xyelidae още не е известна.

Продължителността на ларвното развитие е доста различна. Развитието на свободно живеещите видове продължава от три до шест седмици. Ларвите на видовете от сем. Siricidae могат да живеят до няколко години в зависимост от физиологичното състояние на нападателното дърво.

След последното линеење ларвите загубват характерното си оцветяване и част от морфологичните си белези, престават да се хранят, напускат растението гостоприемник и търсят място за превръщане. Превръщането се извършва в пашкул, камери в почвата, дръжки на растения, дървесина на стъбла и др. При първия от стадията на превръщане — еонимфа, настъпва скъсяване на тялото, но ларвният характер е запазен. Времетраенето на този стадий продължава от няколко дни до няколко години. Причините за удължаване развитието в такива големи интервали не са проучени, но се предполага, че голяма роля играят температурата и влажността. След стадия еонимфа следва стадият пронимфа, при който се развиват очичките на пупата. Този стадий продължава няколко дни и преминава в пупа.

Растителноядните оси презимуват в стадий еонимфа, по-рядко в стадий пупа (повечето видове от род *Dolerus*).

По-голяма част от растителноядните оси са пролетни видове. При условията в България първи се появяват възрастните от родовете *Dolerus* и *Loderus* — в началото на април, а при благоприятни условия в средата на март. Някои видове от род *Tenthredo* се появяват късно през есента. Възрастните от сем. Siricidae, които какавидират в дървесината на иглолистните дървета, могат да се уловят още през февруари, а понякога дори и към края на декември.

По-голямата част от представителите на подсемействата Dolerinae и Tenthredininae имат годишно по едно поколение, от подсем. Nematinae — по две поколения, а миниращите от подсемействата Blennocampinae и Selandriinae — до три поколения. Видовете от род *Ametastegia* при благоприятни условия имат до четири поколения, а *Cladius pectinicornis* — до шест поколения. Броят на поколенията силно зависи от екологичните фактори. Биологията на една не малка част от растителноядните оси изобщо не е проучвана.

Имагиналният стадий на растителноядните оси е доста кратък. Обикновено мъжките загиват веднага след копулацията, а женските — няколко дни след снасяне на яйцата. По-голяма част от растителноядните оси не се хранят по време на имагиналния стадий. Установено е, че някои от тях се хранят с нектар, а някои по-едри видове от родовете *Tenthredo*, *Tenthredopsis*, *Macrophya* и други нападат по-дребни насекоми, без да имат стопанско значение като хищници.

Растителноядните оси са слаби летци, поради което се срещат най-масово около естествените им биотопи — влажни и мочурливи райони с богата цъфнала растителност. Поради същата причина те са леснодостъпна плячка на хищниците. Във връзка с това едни видове притежават подражателна окраска (видовете от родовете *Tenthredo*, *Macrophya*, *Cimbex* и други наподобяват жилещите ципокрили от сем. Vespidae), други — защитна окраска (*Rhogogaster viridis* и *Tenthredo olivacea*, кацнали на растенията, се преливат с цвета на растението и трудно могат да бъдат забелязани). По-дребните растителноядни

A — поява на максимуми за първо и второ поколение на растителноядните оси, изразено в проценти спрямо общия брой срещани се видове за съответния месец; *B* — зависимост на сумарния брой максимуми на поява на видове от надморската височина независимо от времето на събиране; *V* — зависимост на появата на максимален брой видове от оптималната височина в зависимост от времето на събиране

оси при опасност изпадат в каталепсия, като прибират краката и антените си плътно до тялото и падат неподвижно върху земята. Врагове на растителноядните оси са пойните птици, хищните твърдокрили от семействата Carabidae и Staphilinidae, паяците и др. Ларвите им биват унищожавани от тези хищници и от паразитните ципокрили от семействата Ichneumonidae, Braconidae и Aulacidae, от някои тахини и др. Върху ларвите често се развиват паразитни гъби.

Биологията на имагиналния стадий е слабо проучена. От проведените у нас изследвания (Василев, 1973 и др.) са установени два максимума в летежа на възрастните: един основен — през втората половина на май, и втори — в първата половина на юли, които се дължат на развитието на второ поколение при повечето видове (табл. VII — *A*). През август броят на видовете силно намалява, а през септември и октомври се срещат единични видове.

Разпространението на растителноядните оси е в тясна връзка с условията на средата. От изследванията, проведени на Витоша, е установено, че най-много видове се развиват на 900 m надморска височина, при която през май—юли има най-богата цъфнала растителност. С увеличаване на надморската височина видовият състав плавно намалява (табл. VII — *B*).

На табл. VII — *V* е посочена зависимостта на оптималната височина и максимумите в появата на растителноядни оси от времето. Под оптимална височина определяме величината

$$h_{\text{опт.}} = \frac{\sum_i h_i, j \cdot n_i, j}{\sum_i n_i, j}$$

където: i е индексът на една определена височина; j — месецът; n_i, j — броят на максимумите, открит на i височина в j месеца. Сумирането е извършено по индекса i , т. е. по височината при i -const.

Получава се ясно изразена линейна зависимост, показваща връзката между годишното време и оптималните екологични условия за развитието на растителноядните оси. При условията на изследваните райони най-благоприятни условия за развитието на растителноядните оси от април до август се сменят средно с 250 m в надморска височина. По същата закономерност във вертикална посока нараства и периодът на цъфтеж на растителността, посещавана от осите.

При видовете с две поколения се наблюдава следната закономерност. В ранните пролетни дни (края на март и април) възрастните се появяват масово при малка надморска височина (600—700 m). След няколко седмици на същото място се появяват в големи количества техните ларви. През юни имагото се появява при надморска височина около 900—1000 m, а няколко седмици по-късно на същото място се появяват и ларвите. Това е още едно потвърждение на установената закономерност, че растителноядните оси следват развитието на характерната за вида растителност, която със затопляне на времето се развива от малка към по-голяма надморска височина.

Едно сравнение между сезонната динамика на растителноядните оси у нас, в Прибайкалието, Прибалтика и о. Сахалин (по Вержужский, 1966) показва, че при условията на нашата страна растителноядните оси се развиват най-масово около 15 дни по-рано, отколкото в Прибалтика, около един месец по-рано, отколкото в Прибайкалието и близо два месеца и половина по-рано, отколкото на о. Сахалин.

Географското разпространение на растителноядните оси е слабо проучено. Известно е, че представителите на подразеда са разпространени във всички зоогеографски области, като повечето видове преобладават в северните и средните географски ширини на Европа, Азия и Северна Америка. В България преобладават средноевропейските и медитеранските видове, но въпреки това около 18% от установените у нас видове се срещат в цяла Палеарктика.

Едно сравнение между растителноядните оси на България и на Прибайкалието (Вержужский, 1966) показва, че отделните семейства от подразеда са представени с почти еднакъв брой видове. Така например процентът на видовете от най-голямото семейство у нас — Tenthredinidae, спрямо общия брой растителноядни оси е 78, а в Прибайкалието — 72.

По-големи различия се установяват в процентното разпределение на видовете от подсемействата на сем. Tenthredinidae:

Подсемейство	България	Прибайкалие
Tenthredininae	44%	32%
Nematinae	18%	32%
Selandriinae	15%	} общо 18%
Dolerinae	11%	
Blennocampinae	12%	} общо 18%
Phylotominae	1%	

Оттук може да се направи изводът, че докато представители на подсем. Nematinae, свързани предимно с иглолистните растения, преобладават на север, представителите на подсем. Tenthredininae преобладават в южните райони.

СТОПАНСКО ЗНАЧЕНИЕ НА РАСТИТЕЛНОЯДНИТЕ ОСИ

С изключение на представителите на сем. Oryssidae ларвите на растителноядните оси се развиват върху дървесните, храстовидните и тревистите растения. Въпреки че в сравнение с пеперудите и твърдокрилите те имат по-малко стопанско значение като вредители, отделни видове, особено при масово развитие, могат да причинят съществени загуби на народното стопанство. Досега у нас са съобщени 28 вида като вредители по културните насаждения. Слабата проученост на вредата, която оказват растителноядните оси върху тревистата растителност, свързана косвено със загуби за народното стопанство, дава основание да предполагаме, че броят на вредните видове у нас е значително по-голям.

В специалната част за всеки вид, имащ стопанско значение, са посочени кратки биологични данни, по-пълни за тези видове, които са установени като вредители у нас.

КОЛЕКЦИОНИРАНЕ И ОТГЛЕЖДАНЕ НА РАСТИТЕЛНОЯДНИТЕ ОСИ

Събирането на растителноядните оси не изисква никакви особени методики, различаващи се от тези за събиране на другите дневни насекоми, водещи свободен начин на живот. Събират се с обикновена ентомологична мрежа „косачка“. Умъртвяването е най-добре да се извършва с оцетов етер. Възможност монтирането на осите с ентомологични игли трябва да се извърши преди пълното им изсъхване, тъй като по-дребните видове трудно могат да бъдат овлажнени и антените и краката им често се начупват.

Растителноядните оси се срещат най-често около влажни и слънчеви места край реките, блатата, мочурливите ливади и др. Те предпочитат бяло и жълто оцветените цветове на сенникцветните, кръстоцветните и сложноцветните растения. Някои видове предпочитат цветовете на лютиковите, бяза и папратите. Определени видове се срещат по листата на широколистните и иглолистните дървета и храсти.

Най-благоприятни за събиране на растителноядните оси са часовете от изгрева на слънцето до 10—11 часа при слънчево и тихо време. Едно съществено затруднение при събирането на тези насекоми се явява обстоятелството, че голяма част от видовете имат много кратък имагинален стадий, понякога до 8—10 дни.

За правилното съхранение на материалите от растителноядните оси е необходимо при препарирането им крилата да бъдат разпънати странично или поне да бъдат отделени предните от задните крила, тъй като по време на изсъхването двата чифта крила се слепват. Краката (главно третият чифт) трябва да бъдат изпънати назад и надолу, а антените — назад и нагоре. Иглата, на която се монтира растителноядните оси, трябва да преминава през десния среден лоб на мезонотума.

За определяне на растителноядните оси в повечето случаи е достатъчно използването на лупа, увеличаваща до 8—10 пъти.

Събирането на ларвите трябва да се извършва рано сутрин или вечер след залеза на слънцето, когато те са най-активни. Фиксират се в алкохол или формалин. По-труден, но най-сполучлив е методът на изсушаване, който

се прилага за изготвяне на сухи препарати от гъсениците на пеперудите, тъй като от спирта и формалина се променя оцветяването им.

Отглеждането на възрастните растителноядни оси се практикува много рядко и е свързано с големи трудности. Отглеждането на ларвите не представлява трудност. Необходимо е да се спазят следните изисквания:

1. Ларвите да се поставят в съдове (стъклени, обикновено 0,5—1,0 l), чието дъно се постила с 2—3 cm влажен торф или пясък.

2. Съдовете да се поставят на сянка, като ларвите не трябва да се пренасят от един в друг съд; желателно е да се избягват сътресенията.

3. Храната да бъде абсолютно свежа. Необходимо е да се подменя ежедневно.

4. Задължително е поддържането на висока хигиена. Всеки ден трябва да се изваждат екскрементите, тъй като по последните се развиват плесени, поразяващи ларвите.

За презимуване на какавидите е необходимо да бъдат поставени поединично в пластмасови тръбици с мрежести запушалки. Тръбиците трябва да се поставят в сандъчета с мрежест капак и дъно и запълнени с борови листа, заринати до капака под сенчесто дърво.

Рано през следващата пролет (в зависимост от биологията на отглежданите видове) ежедневно да се следи за излюпването на имагото.

СПЕЦИАЛНА ЧАСТ

Таблица за определяне на семействата
от подразред Symphyta

- 1(2) Антените прикрепени до основата на мандибулите под линията, съединяваща долния ръб на очите (табл. X — 1) . . .V. Сем. Oryssidae
- 2(1) Антените прикрепени високо над основата на мандибулите над линията, съединяваща долния ръб на очите
- 3(8) Предните тибии с една връхна шпора, рядко две, но тогава едната много слабо развита
- 4(5) Задният ръб на пронотума право отрязан или много слабо дъгообразно извит; яйцеполагалото плоско, пиловидно. . .VI. Сем. Cephidae
- 5(4) Задният ръб на пронотума дълбоко дъгообразно извит; яйцеполагалото игловидно
- 6(7) Интеркосталната клетка с напречна жилка (табл. VIII — 1) III. Сем. Xiphydriidae
- 7(6) Интеркосталната клетка с надлъжна жилка (табл. VIII — 2) IV. Сем. Siricidae
- 8(3) Предните тибии с две добре развити връхни шпори
- 9(14) Задният ръб на пронотума право отрязан или много слабо дъгообразно извит
- 10(11) Третото членче на антените много дълго, следващите къси, общата им дължина не надвишава тази на третото; яйцеполагалото дълго, често надвишава дължината на коремчето . . .XI. Сем. Xyelidae
- 11(10) Третото членче на антените по-късо от дължината на следващите членчета
- 12(13) Предните крила с надлъжна интеркостална жилка (табл. VIII — 3) I. Сем. Pamphiliidae
- 13(12) Предните крила без надлъжна интеркостална жилка II. Сем. Megalodontidae
- 14(9) Задният ръб на пронотума винаги дълбоко дъгообразно извит
- 15(16) Антените тричленести; третото членче дълго, масивно, при някои мъжки вилковидно раздвоено (табл. XXV — 3). . .IX. Сем. Argidae
- 16(15) Антените винаги с повече от три членчета
- 17(18) Последните няколко членчета на антените образуват ясно обособена главичка (табл. II — 5) X. Сем. Cimbicidae
- 18(17) Антените без особена главичка
- 19(20) Броят на членчетата на антените от 18 до 32. . .VIII. Сем. Diprionidae

Забележка. Досега у нас не са установени представители на сем. Xyelidae. Географското разпространение на някои родове от семейството (*Pleroneura* Копов и *Xyela* Dalman) — Гърция, Мала Азия, Северна Африка, дава основание да предполагаме, че е възможно установяването на техни видове в България. Ларвите на тези насекоми се развиват върху видове от родовете *Pinus*, *Larix*, *Juniperus*.

I. Семейство Pamphiliidae

Главата голяма, силно гръбо-коремно сплесната, клипеусът с право отрязан преден ръб, очите малки, слепоочията добре развити, антените четинковидни, с 16—32 членчета; преднегръбът тесен, с право отрязан заден ръб; коремчето гръбо-коремно сплеснато, първият тергит в задната част с дълбока изрезка, често запълнена с мека мембрана; предните крила с интеркостална жилка (табл. VIII — 3, 4).

Ларвите живеят в паяжинни гнезда върху лиственици и хвойнови, по-рядко поединично в гръбци от листа на лиственици и тревисти растения. Палсарктични и неарктични видове.

Таблица за определяне на родовете от семейство Pamphiliidae

- 1(4) Ноктите раздвоени
- 2(3) Интеркосталната жилка раздвоена, двата клона завършват на косталната и субкосталната жилка (табл. VIII — 3) . .1. *Pamphilius* Latreille
- 3(2) Интеркосталната жилка нераздвоена, завършваща до косталната (табл. VIII — 4)2. *Neurotoma* Копов
- 4(1) Ноктите със зъбче
- 5(6) Първият чифт тибии с една медиална шпора. .3. *Acantholyda* A. Costa
- 6(5) Първият чифт тибии без медиална шпора4. *Cephaleia* Panzer

1. Род *Pamphilius* Latreille, 1802

Антените с 20—22 членчета, интеркосталната жилка раздвоена, базалната жилка отделена от субкосталната (табл. VIII — 3); предните тибии без надвърхна шпора, ноктите раздвоени.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка.

Таблица за определяне на подровете и видовете от род *Pamphilius*

- 1(6) Третото членче на антените по дължина колкото четвъртото или малко по-дълго (1. Подрод *Pamphilius* s. str.)
- 2(3) Антените черни, понякога първото членче частично жълто
.1. *P. nemorum* (Gmelin)
- 3(2) Антените жълточервени, понякога първото членче частично черно

- 4(5) Средните сегменти на коремчето жълти (табл. IX — 1) 3. *P. inanitus* (Villers)
- 5(4) Коремчето напълно черно 2. *P. sylvaticus* (Linne)
- 6(1) Третото членче на антените по дължина надвишава четвъртото най-малко 1,5 пъти (2. Подрод *Anoplolyda* A. Costa)
- 7(8) Третото членче на антените по-късо от четвърто и петото, взети заедно 4. *P. stramineipes* (Hartig)
- 8(7) Третото членче на антените колкото четвърто и петото, взети заедно
- 9(10) Мезоплеврите почти изцяло жълти *P. vafer* (Linne)
Разпространение: Европа.
- 10(9) Мезоплеврите черни с жълто петно в задната част 5. *P. pallipes* (Zetterstedt)

1. Подрод *Pamphilus* s. str.

Третото членче на антените по дължина колкото четвъртото или малко по-дълго; теменната площадка квадратна.

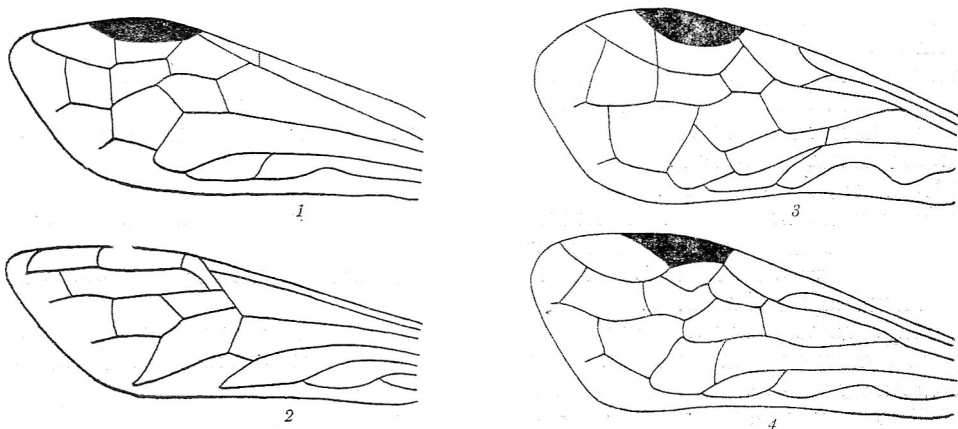
1. *Pamphilus nemorum* (Gmelin, 1790)

Tenthredo nemorum Gmelin, 1790, p. 2670; *P. nemorum* Васялев, 1972, с. 159.

Женски. Главата черна, мандибулите и дъговидната ивица зад очите жълти, антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите и skutelumът жълти; краката жълти, коксите, трохантерите и горната половина на фемуриите черни; крилата прозрачни, стигмата кафява с по-светла основа, жилките кафяви; коремчето черно, от третия до шестия сегмент понякога частично и седмият с жълти тергити.

Мъжки. Вътрешната страна на орбитите с напречно жълто петно; коремчето черно, средните и задните тергити странично с жълти петна, задният ръб на стернитите и външните полови придатъци жълти.

Таблица VIII

Предни крила на: 1—*Xiphodria camelus*; 2—*Tremax fuscicornis*; 3 — *Pamphilus pallipes*; 4 — *Neurotoma nemoralis*

Дължина: 8—10 mm.

Установен в Рила.

Разпространение: Северна и Средна Европа, европейската част на СССР.

Ларвите се развиват върху *Fragaria vesca*.

2. *Pamphilius silvaticus* (Linne, 1758)

Tenthredo silvaticus Linne, 1758, p. 558; *P. silvaticus* Дреновски, 1934, с. 178.

Главата черна, мандибулите, понякога предният ръб на клипеуса жълточервени; външният горен ъгъл на очите с жълти петна; антените жълтокафяви, първото членче частично черно; гърдичките черни, задните ъгли на пронотума, петното на задния ръб на мезонотума, skutelumът и постskutelumът жълти; крилата прозрачни или леко опушени; стигмата кафява, в основата по-светла; косталната и субкосталната жилка жълти, останалите жилки кафяви; краката жълти, коксите, трохантерите и горната половина на фемурите черни; коремчето изцяло черно.

Дължина: 8—11 mm.

Установен в Стара планина, Средна гора и Витоша.

Разпространение: Европа.

Ларвите живеят в гръбички, прикрепени на долната страна на листата на *Salix caprea*, *Populus tremula* и *Carpinus betulus*.

Паразити: *Tryphon invulator* Ratz. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. *Pamphilius inanitus* (Villers, 1879)

Tenthredo inanitus Villers, 1879, p. 125; *Lyda inanitus* Груев, 1897, с. 68; *P. inanitus* Недялков, 1914, с. 206.

Женски. Главата черна, лицето и двете линии, ограничаващи странично теменната площадка, жълти, антените жълточервени, първото членче с черно петно; гърдичките черни, ъглите на пронотума, често и задният ръб на тегулите жълти; крилата прозрачни, стигмата кафява с жълта основа, жилките кафяви, косталната и субкосталната жилка жълти; краката жълти, коксите с черни петна; коремчето жълточервено, първите и последните два-три тергита черни, калъфът на яйцеполагалото черен.

Мъжки. Главата жълта, с черно петно на темето; коремно гърдичките изцяло жълти; коремчето жълто, първите два—три тергита черни, следващите с черни петна в средата.

Дължина: 9—11 mm.

Установен по розовите насаждения в Карлово. В малки количества установен в Пловдивско и по поречието на Струма.

Разпространение: Северна и Средна Европа, Балкански полуостров, Усурийски край, Камчатка.

Ларвата се развива върху *Rosa canina*, както и върху култивирани рози. Прави фуниевидни къшички от листата на нападнатите растения, които прикрепва по долната страна на листата (табл. IX — 2).

Паразити: *Odynerus spiricornis* Spin. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. Подрод *Anoplolyda* A. Costa

Третото членче на антените по-дълго от четвъртото повече от 1,5 пъти; теменна площадка по-широка, отколкото дълга.

4. *Pamphilius stramineipes* (Hartig, 1837)

Lyda stramineipes Hartig, 1837, p. 347; Дреновски, 1934, с. 178.

Женски. Главата черна, предната част на клипеуса, надлъжните ленти от външната страна на орбитите, петната върху бузите и двете надлъжни ленти отстрани на теменната площадка жълти; антените жълточервени, към върха по-светли, първите две членчета с черни петна; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите, skutелумът и постskutelумът жълточервени; крилата прозрачни, жилките кафяви, стигмата и косталната жилка по-светли; краката жълти, коксите в основата черни; коремчето черно, четвъртият и петият тергит (понякога и третият изцяло) жълточервени, следващите в задния ръб и странично жълточервени; стернитите жълти с тъмна основа.

Мъжки. Главата почти изцяло жълта, темето и слепоочията с черни петна; пронотумът с жълт заден ръб.

Дължина: 9—13 mm.

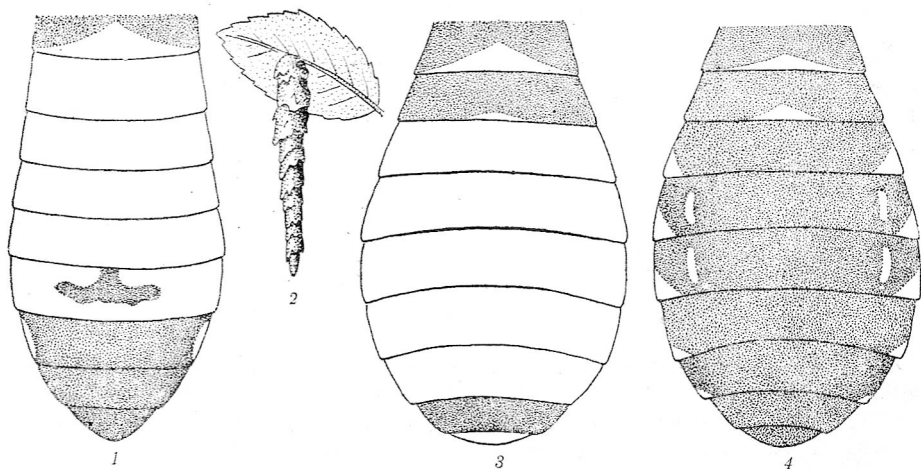
Установен по розовите насаждения около Карлово.

Разпространение: Средна Европа, европейска част на СССР, Западен Сибир.

Ларвите се развиват върху *Rosa canina*.

Паразити: *Tryphon pyriformis* Ratz. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

Таблица IX

1 — коремче на *Pamphilius inanitus* (♀); 2 — какявидя на *Pamphilius inanitus* (по Berglund); 3 — коремче на *Neurotoma fausta* (♀); 4 — коремче на *Neurotoma nemoralis* (♀)

5. *Pamphilius pallipes* (Zetterstedt, 1838)

Lyda pallipes Zetterstedt, 1838, p. 174; *P. pallipes* Дреновски, 1934, с. 178.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, клипеусът, петната над клипеуса и страничните ленти на лицето жълти; антените жълточервени, долната повърхност на първото и второто членче черна, последните членчета по-тъмни; гърдичките черни, задните ъгли на пронотума, тегулите, надлъжната ивица на мезонотума, скутелумът и постскутелумът жълти; мезоплеврите с жълто петно, метаплеврите жълти; краката бледожълти, основата на коксите черна, тарзусите жълтокафяви; крилата бледожълти, стигмата и жилките жълти; коремчето черно, задният ръб на третия, четвъртия и петия (понякога и на шестия) тергит жълточервен, деветият тергит понякога с жълточервени петна, предният ръб на стернитите светъл.

Мъжки. Коремчето жълточервено, първият, понякога и вторият тергит, както и основата на следващите тергити черни; стернитите с черна основа.

Дължина: 8—11 mm.

Установен в Карловско, Старозагорско, Пловдивско.

Разпространение: Северна и Средна Европа, европейска част на СССР, Сибир, Камчатка.

2. Род *Neurotoma* (Копов, 1897)

Интеркосталната жилка нераздвоена, завършва до косталната (табл. VIII — 4); ноктите раздвоени, първите тибии без медиална шпора.

Ларвите живеят на групи в паяжинни гнезда по плодните дървета.

Разпространение: Палеарктика.

Таблица за определяне на видовете от род *Neurotoma*

- 1(2) Крилата кафявочерни 1. *N. fausta* (Klug)
- 2(1) Крилата прозрачни, понякога с тъмно петно под стигмата
- 3(4) Антените напълно черни 2. *N. nemoralis* (Linne)
- 4(3) Антените светли, първото членче винаги изцяло жълто
. 3. *N. flaviventris* (Retzius)

1. *Neurotoma fausta* (Klug, 1808)

Lyda fausta Klug, 1808, p. 227; *N. fausta* Василев, 1972, с. 159.

Женски. Главата жълточервена, черно петно върху очичките, антените и гърдичките черни; пронотумът, тегулите и страничните петна на метаплеврите жълточервени; краката светли, крилата чернокафяви с по-светъл външен ръб, стигмата и жилките кафяви; коремчето жълточервено, първият (понякога частично и вторият), както и последният тергит черни (табл. IX — 4).

Мъжки. Главата черна, клипеусът, долната половина на лицето и бузите жълточервени; антените черни; долната повърхност светла; гърдичките отдолу светли.

Дължина: 8—10 mm.

Установен в Стара планина.

Разпространение: Средна и Южна Европа, Украйна.

2. *Neurotoma nemoralis* (Linne, 1758)

Tenthredo nemoralis Linne, 1758, p. 558; *Lyda nemoralis* Стрибърни, 1898, с. 285; Чорбаджиев, 1926, с. 33; *N. nemoralis* Лазаров, 1948, с. 117.

Главата черна, мандибулите, надлъжното петно в средата на клипеуса, четирите надлъжни ивици на темето жълти, антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, петното върху мезонотума, skutелумът и постskutelумът светложълти; краката жълти, коксите, трохантерите и основата на фемурите черни; крилата прозрачни; стигмата и жилките тъмнокафяви; коремчето черно, страничните ръбове на тергитите светложълти (табл. IX — 4 и табл. XXI — 1).

Дължина: 7—9 mm.

Широко разпространен в цяла България.

Разпространение: Европа.

Опасен вредител по вишните, сливите, черешите и прасковите. Напада и някои диворастящи видове от род *Prunus*. Снася яйцата си по долната страна на листата. Излюпените ларви живеят на групи в паяжинни гнезда. При масово развитие унищожават напълно листата на нападнатото растение. Един месец след появата си те се спускат на земята и какавидират на около 25 cm в почвата, където презимуват. У нас са установени през първата половина на април.

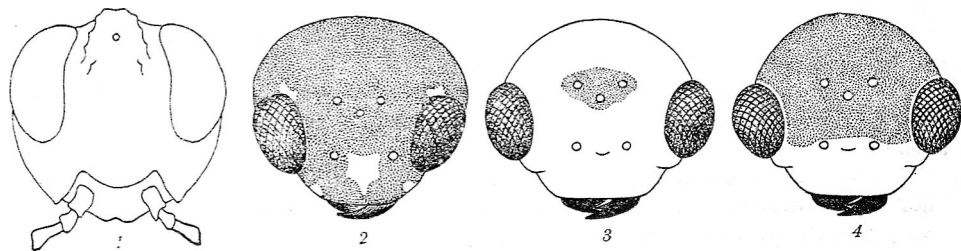
Паразити: *Limnerium crassiferum* Grav., *Holocremnus incrassator* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. *Neurotoma flaviventris* (Retzius, 1783)

Tenthredo flaviventris Retzius, 1783, p. 74; *Lyda flaviventris* Малков, 1902, с. 207; Доспевски, 1908, с. 250; Козаров, 1908, с. 4; *N. flaviventris* Чорбаджиев, 1924, с. 26; 1927, с. 8; Спасов, 1942, с. 62.

Женски. Главата черна, мандибулите, петното, обхващащо клипеуса и долната част на лицето, двете малки петна странично над очичките и двете

Таблица *X

Глава на: 1 — *Oryssus abietinus*; 2 — *Neurotoma flaviventris* (♀); 3 — *Acantholyda erythrocephala* (♀); 4 — *Acantholyda erythrocephala* (♂).

слабо различими петна, странично на клипеуса, жълти (табл. X — 2); антените отгоре тъмнокафяви, отдолу жълти, първите две членчета изцяло жълти; гърдичките черни, тегулите жълти; краката жълти, коксите, трохантерите (понякога и основата на фемурите) черни; крилата прозрачни, под стигмата с неясно тъмно петно, стигмата и жилките черни; оцветяване на коремчето силно изменчиво, обикновено жълточервено, първите и следващите няколко сегмента с черни петна.

Мъжки. Главата с повече светли петна; коремчето почти изцяло жълточервено.

Дължина: 11—14 mm.

Широко разпространен в цяла България.

Разпространение: Европа.

Биологията му е сходна с тази на предидущия вид. Развива се върху *Pirus communis* и видовете от родовете *Prunus*, *Crataegus*, *Mespilus* и *Cotoneaster*.

3. Род *Acantholyda* A. Costa, 1894

Интеркосталната жилка раздвоена (табл. VIII — 3); ноктите със зъбче, първата двойка тибии с една медиална шпора.

Вредители по иглолистните дървета.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка, Япония.

Таблица за определяне на видовете от род *Acantholyda*

1(2)	Тялото с метален блясък	1. <i>A. erythrocephala</i> (Linne)
2(1)	Тялото без метален блясък	
3(4)	Коремчето червено в средата	2. <i>A. hieroglyphica</i> (Christ)
4(3)	Коремчето черно, странично тергитите поръбени с червено	3. <i>A. Laricis</i> (Giraud)

1. *Acantholyda erythrocephala* (Linne, 1758)

Tenthredo erythrocephala Linne, 1758, p. 490; *Lyda erythrocephala* Недялков, 1914, с. 206; Йоакимов, 1921, с. 87; Чорбаджиев, 1925, с. 169; 1930, с. 63.

Женски. Главата жълточервена, мандибулите тъмнокафяви с жълточервена основа, черно петно в сектора на очичките (табл. X — 3); антените черни; гърдичките черни с металносин блясък; краката черни, първите тибии жълтокафяви, първите тарзуси кафяви; крилата тъмнокафяви със слаб метален блясък, стигмата и жилките тъмнокафяви; коремчето черно с метален блясък, задният ръб на тергитите жълтокафяв, средните стернити в средата с жълтокафяви петна.

Мъжки. Главата черна, устният апарат, клипеусът, подочното поле и част от страничните дялове на лицето жълти (табл. X — 4).

Дължина: 10—11 mm.

Установен в Родопите, Рила, Пирин, Витоша, Стара планина.

Разпространение: Северна и Средна Европа, Балкански полуостров, европейската част на СССР, Западен Сибир.

Вредител върху видовете от родовете *Pinus*, *Abies* и *Larix*. Възрастните оси се появяват в началото на март и снасят по няколко яйца в основата на листата. Ларвите живеят в общо паяжинно гнездо, изградено от изгризани листа и екскременти. Към края на май ларвите се спускат на земята и какавидират на няколко сантиметра дълбочина в почвата, където презимуват. Имат предпочитания към старите листа, като избягват младите върхове на растенията.

Паразити: *Paniscus testaceus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Acantholyda hieroglyphica* (Christ, 1791)

Tenthredo hieroglyphica Christ, 1791, p. 459; *Lyda hieroglyphica* Димитров, 1934, с. 117.

Главата черна, клипеусът повече или по-малко жълт, двете петна на страничните дялове на лицето жълти, антените жълти, при мъжките първите две коремни членчета черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите, понякога петното на мезоплеврите и skutelumът жълти; краката жълти, коксите, трохантерите и основата на фемуриите черни; крилата прозрачни, към върха слабо затъмнени, жилките жълти, стигмата жълта с тъмна основа, под нея в сектора на първата и втората кубитална клетка с кафяво петно; коремчето жълточервено, първите и последните три тергита черни.

Дължина: 12—17 mm.

Установен в Рила, Пирин и Витоша.

Разпространение: Европа.

Развива се върху *Pinus silvestris*. Ларвите живеят на групи в паяжинни гнезда.

Паразити: *Exetaster fulvipes* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae), *Sigalphus tenthredinum* Hartig (Hymenoptera, Braconidae).

3. *Acantholyda laricis* (Giraud, 1861)

Lyda laricis Giraud, 1861, p. 91; *A. laricis* Василев, 1972, с. 160.

Женски. Главата черна, клипеусът частично, петната върху страничните дялове на лицето, по двете успоредни линии странично на очичките и петната на слепоочията светложълти; антените жълтокафяви с по-тъмен връх, първото членче черно; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, петната на средните и страничните дялове на мезонотума, тегулите, често skutelumът жълти; краката жълтокафяви, коксите, трохантерите и фемуриите от външната страна с черни петна; крилата прозрачни, под стигмата едва забележимо тъмно петно, стигмата жълта с тъмна основа, жилките кафяви; коремчето черно, тергите странично с жълточервени петна.

Мъжки. Главата с по-малко жълти петна, под стигмата с ясно очертано кафяво петно.

Дължина: 9—11 mm.

Установен на Витоша.

Доста рядък вид, установен в Австрия, Полша и Сибир.

4. Род *Cephaleia* Panzer, 1805

Ноктите раздвоени, предните тибии без медиална шпора.

У нас установен един вид.

Tenthredo abietis Linne, 1758, p. 556; *Lyda hypotrophica* Hartig; Димитров, 1934, с. 16: 1935, с. 227.

Женски. Главата черна, мандибулите, предният край на клипеуса, петната на страничните дялове на лицето, надлъжните ленти отстрани на темето и петната на бузите жълти; антените жълтокафяви, първото членче с черно петно; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, петната на страничните дялове на мезонотума, скутелумът и петната на мезоплеврите жълти; краката черни, тибиите и тарзусите жълтокафяви; крилата прозрачни, външният ръб леко затъмнен, стигмата и жилките кафяви; коремчето червенокафяво, първият тергит изцяло черен, част от следващите често с черни петна.

Мъжки. Темето без светли петна; коремчето с повече черни петна.

Дължина: 11—14 mm.

Установен на Витоша и Пирин.

Разпространение: Средна и Северна Европа, Италия, Балкански полуостров и Сибир.

Ларвите се развиват върху *Picea excelsa*.

II. Семейство *Megalodontidae*

Главата голяма, в задната част закръглена; антените гребеновидни или пиловидни; крилата без интеркостална жилка, първият тергит отделен от втория с мека мембрана, но без надлъжна резка; трите тибии с две медиални шпори, ноктите раздвоени.

Разпространение: Палеарктика.

Таблица за определяне на родовете от семейство *Megalodontidae*

- 1(2) Антените гребеновидни, четвъртото членче не надвишава по дължина предпоследните 1. *Megalodontes* Latreille
- 2(1) Антените пиловидни, средните членчета с ясно забележими гребеновидни израстъци, четвъртото членче по-дълго от предпоследните 2. *Melanopus* Konow

1. Род *Megalodontes* Latreille, 1802

Антените гребеновидни, четвъртото членче по дължина не надвишава предпоследните.

Разпространение: Палеарктика.

Таблица за определяне на подровете и видовете от род *Megalodontes*

- 1(2) Гребенестият израстък на третото антенално членче по дължина равен или по-дълъг от четвъртото и петото членче, взети заедно (1. Подрод *Rhipidioceros* Konow) 1. *M. exornatus* (Zaddach)

- 2(1) Гребенестият израстък на третото антенално членче по-къс от четвъртото и петото, взети заедно (2. Подрод *Megalodontes* s. str.)
- 3(4) Израстъкът на третото антенално членче малко по-къс от четвъртото и петото членче 2. *M. medius* Kоnow
- 4(3) Израстъкът на третото антенално членче много по-къс от четвъртото и петото членче, взети заедно
- 5(6) Мезонотумът с четири светли петна 3. *M. cephalotes* (Fabricius)
- 6(5) Мезонотумът с две светли петна
- 7(8) Израстъците на средните антенални членчета по-къси по дължина от следващите две членчета (табл. XII — I) 4. *M. plagiocephalus* (Fabricius)
- 8(7) Израстъците на средните антенални членчета по дължина колкото следващите две членчета (табл. II — 4)
- 9(10) Антените жълточервени, най-много първите две членчета с черни петна отгоре 5. *M. xanthocerus* Gussakovskij
- 10(9) Антените жълточервени, към върха затъмнени, първите две членчета изцяло черни 6. *M. spissicornis* (Klug)

1. Подрод *Rhipidioceros* Kоnow

1. *Megalodontes exornatus* (Zaddach, 1865)

Tarpa exornatus Zaddach, 1865, p. 199; *M. exornatus* Дреновски, 1932, с. 150.

Женски. Главата черна, мандибулите, петната на страничните дялове на лицето, петното между антените, дъговидната лента зад очичките, достигаща до външните орбити на очите, и двете теменни петна бледожълти; антените жълточервени, към върха жълтокафяви, първото членче жълто; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, четирите петна на мезонотума и по едно петно на мезоплеврите светложълти; краката жълтокафяви, коксите, трохантерите и основата на първите и вторите фемури черни, предните кокси с бледожълти петна; крилата прозрачни, жълтооцветени, по-тъмни към върха; коремчето черно, първият тергит с малки, вторият с големи странични светли петна, следващите с тънка светла лента на задния край, средните стернити със светъл заден ръб.

Мъжки. Клипеусът със светложълти петна, всички стернити с беззникав заден ръб, последният изцяло светъл.

Дължина: 10—11 mm.

Установен в Софийското поле и Плевенско.

Разпространение: Унгария, Балкански полуостров, Мала Азия, Кавказ.

2. Подрод *Megalodontes* s. str.

2. *Megalodontes medius* Kоnow, 1897

Megalodontes medius Kоnow, 1897, p. 9; Василев, 1972, с. 160.

Женски. Главата черна, мандибулите с жълточервен връх, трите петна на лицето и двете ленти зад очичките, често съединени, достигащи до външните орбити на очите, светложълти; антените с 17—18 членчета, жълточервени, към

върха по-тъмни; гърдичките черни, задните ъгли на пронотума, тегулите, петната на горните ъгли на мезоплеврите, често петната на средните дялове на мезонотума светложълти; краката жълточервени, коксите, трохантерите и върхът на предните тибии черни, третите кокси понякога с жълти петна; крилата прозрачни, жълтооцветени, към върха слабо затъмнени; коремчето черно, страничните петна на първите три сегмента и тънката надлъжна лента на следващите светложълти.

Мъжки. Външният ръб на мандибулите жълточервен, първото антенно членце с черно петно.

Дължина: 9—11 mm.

Установен на Витоша.

Разпространение: Мала Азия, Крим, Украйна, Кавказ.

3. *Megalodontes cephalotes* (Fabricius, 1781)

Tenthredo cephalotes Fabricius, 1781, p. 408; *Megalodontes klugi*, Leach, Дреновски, 1934, с. 178.

Много близък до *M. medius* Копов; различава се от него по бледожълтите ленти на задния край на стернитите; при мъжките второто антенно членце с черно петно.

Дължина: 10—12 mm.

Известен от Софийско.

Разпространение: Средна и Западна Европа, Балкански полуостров.

4. *Megalodontes plagiocephalus* (Fabricius, 1804)

Tarpa plagiocephalus Fabricius, 1804, p. 20; *M. plagiocephalus* Недялков, 1914, с. 206; Hellen, 1963, p. 155.

Сходен с *M. medius* Копов, но със светложълти странични петна само на първите и третите тергити, които много често са изцяло черни; четвъртите, седмите и осмите тергити с непрекъсната надлъжна светла лента; петите и шестите тергити при женските с непрекъсната лента, при мъжките само със странични петна.

Дължина: 8—11 mm.

Установен в Петричко и Несебър.

Разпространение: Средна и Южна Европа, европейската част на СССР, Урал, Крим, Казахстан, Кавказ.

5. *Megalodontes xanthocerus* Gussakovskij, 1935

Megalodontes xanthocerus Gussakovskij, 1935, p. 221; Василев, 1972, с. 160.

Женски. Главата черна, трите петна на лицето и дъговидната лента зад очичките светложълти, антените жълточервени; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, петната в задната част на средните лобове на мезонотума и петната на горния преден ъгъл на мезоплеврите светложълти; краката жълточервени, коксите, трохантерите и върховете на първите и вторите фемури черни; крилата прозрачни, към върха слабо кафяво оцветени; коремчето черно, първият и третият тергит с малки бледожълти странични петна,

четвъртият с тясна, петият и шестият с много тясна, а седмият и осмият с широка бледожълта лента.

Мъжки. Външният ръб на мандибулите жълточервен; първият тергит черен, петият и шестият тергит с прекъсната надлъжна светла лента; първото и второто членче на антените белязани с черно.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в Пернишко.

Разпространение: Франция, Алжир, България.

6. *Megalodontes spissicornis* (Klug, 1824)

Tarpa spissicornis Klug, 1824, p. 187; *M. spissicornis* Василев, 1972, с. 160.

Главата черна, петното между антените, петната на вътрешните очни орбити и дъговидната лента зад очичките, достигаща до външните орбити на очите, светложълти; антените жълточервени, първите две членчета черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, често двете ленти на задните дялове на мезонотума светложълти; краката жълточервени, коксите, трохантерите и основата на първите и вторите фемури черни; крилата прозрачни, жълтооцветени, в сектора на радиалните и кубиталните клетки със сиво петно; коремчето черно, първият и вторият тергит със странични светли петна, следващите с непрекъснати ленти на задния ръб (табл. XXXI — 4).

Дължина: 10—13 mm.

Установен на Витоша, Рила, Пирин, Софийско и Благоевградско.

Разпространение: Южна и Средна Европа, европейската част на СССР.

Ларвите се развиват върху *Laserpitium latifolium*.

2. Род *Melanopus* Konow, 1897

Антените с 20—22 членчета, пиловидни, с добре забележими гребеновидни израстъци на средните членчета (табл. II — 6).

Родът е с един вид.

Melanopus fabricii (Leach, 1817)

Tarpa fabricii Leach, 1817, p. 130; *M. fabricii* Muche, 1964, p. 23; Василев, 1969, с. 182.

Главата черна, петната на вътрешните орбити на очите и дъговидната лента зад очичките, достигаща до външните орбити на очите, светложълти, антените жълточервени, по-тъмни към върха, първите две-три членчета черни; гърдичките черни; задният ръб на пронотума, тегулите, двете ленти в задната част на средните дялове на мезонотума и двете ленти в горната част на мезоплеврите бледожълти; краката жълточервени, коксите, трохантерите и основата на фемурите черни; крилата прозрачни, бледожълто оцветени, към върха слабо затъмнени; коремчето черно, надлъжната лента на задния ръб на четвъртия тергит, същата, но по-тънка на петия, шестия и седмия тергит, задният ръб на средните стернити при мъжките и последните два при женските светли.

Дължина: 11—13 mm.

Установен в Софийско, Петричко и Санданско.

Разпространение: Средна и Южна Европа, Мала Азия, европейската част на СССР, Кавказ.

III. Семейство Xiphydriidae

Главата кръгла, антените къси, първото членче извито; протораксът източен в дълга шийка; базалната жилка завършва до кубиталната, на разстояние от субкосталната (табл. VIII — 1), интеркосталната клетка с напречна жилка; средните тибии с две медиални шпори; яйцеполагалото източено, заострено към върха.

Разпространение: Палеарктика.

Род *Xiphydria* Latreille, 1802

Таблица за определяне на видовете от род *Xiphydria*

- 1(2) Коремчето черно; средните тергити червени
. 1. *X. prolongata* (Geoffroy)
- 2(1) Коремчето черно; средните тергити със странични жълти петна
- 3(4) Второто членче на антените по-дълго от четвъртото
. *X. longicollis* Geoffroy
- Разпространение: Средна и Южна Европа, Гърция.
- 4(3) Второто членче на антените по-късо от четвъртото
. 2. *X. camelius* (Linne)

1. *Xiphydria prolongata* (Geoffroy, 1785)

Tenthredo prolongata Geoffroy, 1785, p. 379; *X. prolongata* Gregor, 1932, p. 6.

Женски. Главата черна, двете петна на темето и петната на слепоочията, често достигащи до бузите, светли; антените черни, с 13—15 членчета; гърдичките черни; задните ъгли на пронотума и тегулите жълти; краката жълто-червени, вторите и третите тибии с бели петна; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви, косталната жилка светложълта; коремчето черно, от третия до осмия тергит червени, последният с две странични жълти петна, от третия до петия стернит червени; лицето и челото гъсто пунктирани, матови, темето с рядка и плитка пунктуация, блестящо.

Мъжки. Тибии без бели петна, петият и шестият тергит с дълги и гъсти светлосиви космички.

Дължина: 17—18 mm.

Установен в Северна България, Стара планина, Пирин и поречието на Струма.

Разпространение: Европа, Сибир, Закавказие.

Ларвите се развиват върху *Salix alba*, *Populus tremula* и *Ulmus campestris*.

Паразити: *Aulacus exaratus* Ratz. (Hymenoptera, Aulacidae), *Rhyssa curvipes* Gr. (Hymenoptera, Ichneumonidae), *Meniscus fumipennis* Rudow (Hymenoptera, Ichneumonidae), *Bracon obliterated* Nees (Hymenoptera, Braconidae).

2. *Xiphydria camelius* (Linne, 1758)

Ichneumon camelius Linne, 1758, p. 560; *X. camelius* Василев, in litt.

Главата черна, двете петна на темето и слепоочията светложълти; антените черни, първите три членчета жълточервени; гърдичките, както при *Xiphydria*

prolongata Geoffroy; коремчето кафявочерно, от третия до осмия тергит със странични светложълти петна (табл. XXXI — 2).

Дължина: 10—21 mm.

Установен в Добруджа, Варненско, Бургаско, Ямболско, Софийско.

Разпространение: Европа, Сибир, Камчатка.

Ларвите се развиват върху *Alnus glutinosa*, *A. incana* и видове от род *Betula*.

Паразити: *Aulacus striatus* Jurine (Hymenoptera, Aulacidae).

IV. Семейство *Siricidae*

Големи на ръст, тялото цилиндрично; пронотумът в задната част дъгообразно извит; крилата с една или две радиални и две или три кубитални клетки, стигмата слабо развита, неясна; при женските последният тергит изтеглен в дълг, заострен, наъбен на върха израстък, под който се отваря анусът, калъфът на яйцеполагалото цилиндричен, стърчащ зад коремчето; при мъжките последният стернит с остър шип на върха.

Разпространение: Палсарктика, Северна Америка, Куба, Япония, Тропична Африка, Азия.

Таблица за определяне на родовете от семейство *Siricidae*

- 1(2) Антените къси, с 13—16 членчета; предните крила с две кубитални клетки 1. *Tremax* Jurine
- 2(1) Антените дълги, с 17—30 членчета; предните крила с три кубитални клетки
- 3(4) Третите тибии с една връхна шпора; яйцеполагалото по дължина колкото тялото 2. *Xeris* A. Costa
- 4(3) Третите тибии с две връхни шпори; яйцеполагалото по-късо от тялото
- 5(6) Предните крила с една затворена бранхиална клетка . . . 3. *Sirex* Linne
- 6(5) Предните крила с две затворени бранхиални клетки 4. *Urocerus* Geoffroy

1. Род *Tremax* Jurine, 1807

Антените къси, с 13—16 членчета, ненадвишаващи по дължина гърдичките; предните крила с две затворени кубитални клетки — втората приема двете възвратни жилки (табл. VIII — 2); при мъжките задните тибии и тарзусите силно разширени.

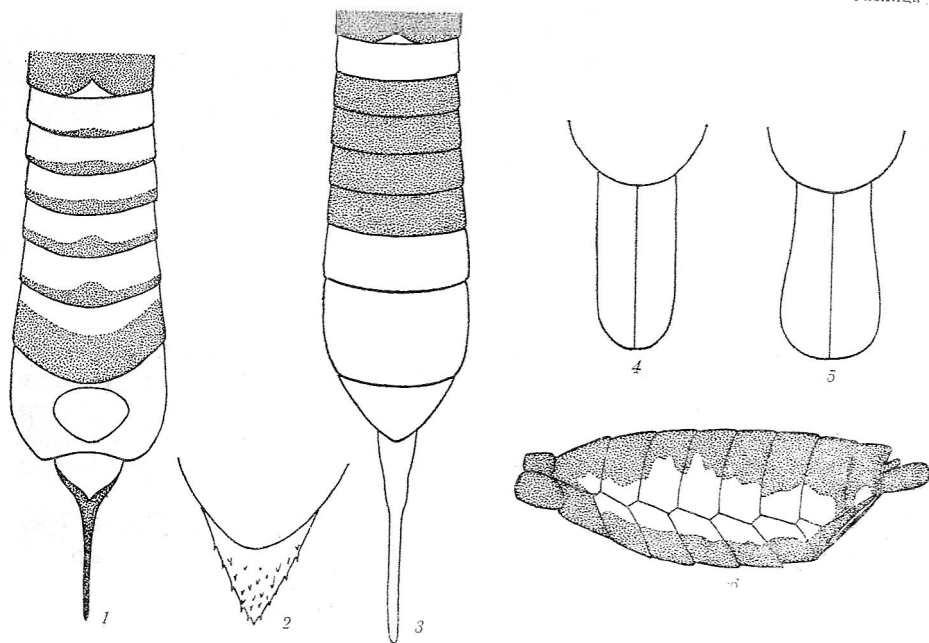
Разпространение: Европа, Азия, Африка.

У нас установен един вид.

Tremax fuscicornis (Fabricius, 1787)

Sirex fuscicornis Fabricius, 1787, p. 257; *T. fuscicornis* Василев, in litt.

Женски. Главата черна, задната част на темето, слепоочията и горната част на бузите жълточервени; антените черни, първите три и последното членче, както и горната част на четвъртото и петото членче жълточервени;

1 — коремче на *Tremax fuscicornis* със сърцевидно вдлъбване на деветия тергит; 2 — заден край на коремчето при *Strex noctillo* (♂) с шип; 3 — коремче на *Urocerus gigas* (♂) с шип; 4 — неразширен калъф на яйцеполагалото при женските от род *Cephus*; 5 — разширен в задния край калъф на яйцеполагалото на женските от род *Trachelus*; 6 — профил на коремче на *Monoplopus moreanus* (♂)

гърдичките черни, пронотумът и двете петна в задната част на мезонотума жълточервени; краката жълточервени, петната върху първите и вторите кокси, третите кокси изцяло и вторите и третите трохантери черни; крилата прозрачни, жилките жълти; коремчето жълточервено, първият тергит черен, следващите с черен заден ръб, осмият тергит с елипсовидна вдлъбнатина (табл. XI — 1).

Мъжки. Изцяло черни, понякога с жълти петна на слепоочията и на някои тергити.

Дължина: женски — 16—40 mm; мъжки — 15—28 mm.

Установен в Плевенско, Шуменско, Варненско, Софийско и Благоевградско. Разпространение: Европа, Сибир, Китай.

Ларвите се развиват върху *Fagus sylvatica*, *Populus nigra*, *P. pyramidalis* и *P. tremula*.

Паразити: *Thalessa superba* Schr. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. Род *Xeris* A. Costa, 1894

Тялото тънко, стройно, антените с 20—25 членчета, с надлъжна бразда от долната страна; яйцеполагалото много дълго, често по дължина надвишаващо тялото.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка.

У нас установен един вид.

Xeris spectrum (Linne, 1758)

Ichneumon spectrum Linne, 1758, p. 560; *X. spectrum* Недялков, 1914, с. 207.

Женски. Главата черна, двете петна на външните орбити на очите жълти; гърдичките черни, страничните дялове на пронотума жълти; краката жълточервени; крилата прозрачни, жилките кафяви; коремчето черно с червенокафяв отгънък; предната част на главата, пронотумът и мезонотумът гъсто пунктирани.

Мъжки. Краката жълточервени с черни петна.

Дължина: 13—25 mm.

Установен в Южна България.

Разпространение: Европа, Алжир, Сибир, Китай, Япония, Северна Америка.

Ларвите се развиват върху *Pinus silvestris*, *Picea excelsa* и *Abies alba*.

Паразити: *Rhissa persuasoria* L. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. Род *Sirex* Linne, 1761

Предните тибии с две върхни шпори; предните крила с две затворени брахиални клетки, тялото с метален блясък.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Sirex*

- 1(2) Антените черни, първите членчета червеникави 2. *S. juvenus* (Linne)
2(1) Антените изцяло черни 1. *S. noctilio* Fabricius

1. *Sirex noctilio* Fabricius, 1793

Sirex noctilio Fabricius, 1793, p. 130; Василев, 1972, с. 160.

Женски. Тялото черно с виолетовосин блясък; първите четири членчета на тарзусите жълти; крилата виолетовокафяво опушени, към върха по-тъмни; шипът на последния тергит триъгълен (табл. XI — 2), мезоплеврите силно пунктирани.

Мъжки. Главата и гърдите металносини, оцветяването варира силно, някои екземпляри кафяви с едва забележим метален блясък; антените черни, коремчето жълточервено, първите два тергита, последният тергит и последните два стернита по-тъмни, с метален блясък.

Дължина: 18—30 mm.

Известен от Витоша.

Разпространение: Европа, Сибир, Монголия, Нова Зеландия.

Ларвите се развиват върху *Picea excelsa*.

Паразити: *Rhissa persuasoria* L. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Sirex juvencus* (Linne, 1758)

Ichneumon juvencus Linne, 1758, p. 560; *S. juvencus* Недялков, 1914, с. 207; Чорбаджиев, 1923, с. 17.

Подобен на *Sirex noctilio* F.

Женски. Антените жълточервени в основата.

Мъжки. Антените изцяло жълти, към върха по-тъмни.

Дължина: 14—30 mm.

Установен в Старозагорско, Рила, Витоша, Пирин.

Разпространение: Европа, Япония, Сахалин, Австралия, Алжир, Нова Зеландия, Северна Америка.

Ларвите се развиват върху *Pinus silvestris* и *Picea excelsa*.

4. Род *Urocerus* Geoffroy, 1762

Предните крила с една бранхиална клетка, тялото черно и жълто, без метален блясък. Тук се отнасят най-едриите представители на подразред Symphyta.

Разпространение: Европа, Азия, Северна Африка, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Urocerus*

- 1(2) Темето черно *U. gigas* (Linne)
2(1) Темето жълто или с тънка надлъжна черна ивица
3(4) Темето с плитка надлъжна бразда, без черно оцветяване
. *U. augur* Klug
Разпространение: Средна Европа, Италия, Албания, Северна Африка.
4(3) Темето с дълбока надлъжна бразда и тънка надлъжна черна ивица
. *U. phantoma* Fabricius
Разпространение: Средна Европа, Мала Азия, Гърция, СССР, Финландия.

Urocerus gigas (Linne, 1758)

Ichneumon gigas Linne, 1758, p.560; *S. gigas* Недялков, 1914, с.207; Русаков, 1928, с.69.

Женски. Главата черна, темето странично, слепоочията и бузите жълти; антените жълти; гърдичките черни, предните ъгли на пронотума жълти; краката жълти, коксите, трохантерите, основата на първите и половината на вторите фемури черни; крилата прозрачни, косталната жилка тъмна, останалите жилки кафяви; коремчето жълто, от третия до шестия сегмент кафяв с по две жълти петна на тергитите, шипът на последния тергит заострен (табл. XI — 3); калъфът на яйцеполагалото черен (табл. XXXII — 1).

Мъжки. Крилата сивокафяво опушени; коремчето жълто, първите два и последните сегменти черни (табл. XXXII — 2).

Дължина: женски — 20—40 mm; мъжки — 10—30 mm.

Широко разпространен вид в цялата страна.

Разпространение: Европа, Азия, Северна Африка.

Възрастните летят от юни до края на септември. Снасят яйцата си на дълбочина до 2 cm под кората на видове от родовете *Pinus*, *Picea*, *Abies*, *Larix*, *Populus* и *Fraxinus*. Обикновено нападат изтощените дървета. Ларвата в началото се придвижва към центъра на стъблото, като прогризва харак-

терни ходове с кръгло сечение, по което се отличава от ходовете на колеоптерите. Развитието продължава обикновено 2 години, но при неблагоприятни условия може да продължи до 5—6 години. Какавидирането се извършва под кората. Имагото прогризва кората и излита.

V. Семейство Oryssidae

Тялото набито, цилиндрично; антените прикрепени под равнището на очите, челото и темето ограничени с две редици шипове (табл. X — 1); предните крила с една кубитална клетка; яйцепологалото в покой прибрано в тялото.

Разпространение: Космополити. Групата е все още слабо проучена.

Ларвите живеят в дървесината на дървета, но се предполага, че паразитират по ларвите на някои колеоптери и хименооптери.

В България е установен един род.

Род *Oryssus* Latreille, 1796

У нас е известен един вид.

Oryssus abietinus (Scopoli, 1763)

Sphex abietina Scopoli, 1763, p. 296; *O. abietinus* Атанасов, 1964, с. 146.

Главата черна, вътрешните орбити на очите с две надлъжни светли ивици; антените, прикрепени под равнището на очите, черни, от третото до петото членче от горната страна бели; гърдите черни, ъглите на пронотума бели; краката черни, външните повърхности на тибите бели; крилата с по една радиална и кубитална клетка, прозрачни, под стигмата с кафяви петна; стигмата, косталната и субкосталната жилка черни, останалите светлокафяви; коремчето червено, първите два сегмента черни, в средата на последния тергит бяло петно; главата и първите два коремни сегмента гъсто пунктирани (табл. XXXI — 3).

Дължина: 9—15 mm.

Установен на Витоша и в Благоевградско.

Разпространение: Европа, Източна Азия, Мароко, Северна Америка.

VI. Семейство Cephidae

Тялото цилиндрично, удължено; главата със силно развити слепоочия, по-широка от гърдичките; клипеусът несиметричен, дясната половина по-развита от лявата, винаги с право отрязан преден ръб; антените тънки, нишковидни, често разширени към върха; пронотумът със слабо дъгообразно извит заден ръб; предните тибии с една, средните и задните с две връхни шпори, задните често с една или две медиални шпори; крилата с две радиални и две кубитални клетки; първият коремен тергит в средата с надлъжна резка, запълнена с мека мембрана.

Разпространение: Холарктика, Мадагаскар.

Таблица за определяне на подсемействата и родовете
от семейство Cephidae

- 1(6) Антените незадебелени към върха, третото членче по-дълго от четвъртото (табл. XII — 2) 1. Подсем. Hartigiinae
- 2(5) Задните тибии с две медиални шпори
- 3(4) Ланцетовидната клетка без напречна жилка. . . 1. *Syrista* Konow
- 4(3) Ланцетовидната клетка с напречна жилка. . . 2. *Pachycephus* Stein
- 5(2) Задните тибии с една медиална шпора . . . 3. *Hartigia* Schiödt
- 6(1) Антените задебелени към върха, третото членче по-късо или равно по дължина с четвъртото (табл. XII — 3) 2. Подсем. Cephinae
- 7(8) Третите тибии с една медиална шпора 4. *Monoplopus* Konow
- 8(7) Третите тибии с две медиални шпори
- 9(10) Калъфът на яйцеполагалото (гледан отгоре) неразширен към върха (табл. XI — 4) 5. *Cephus* Latreille
- 10(9) Калъфът на яйцеполагалото (гледан отгоре) разширен към върха (табл. XI — 5)
- 11(12) Задебеляването на антените по-слабо, започващо от осмото-деветото членче (табл. XII — 4); двата последни стернита при мъжките без вдлъбнатина 6. *Eumetabolus* Schultz
- 12(11) Задебеляването на антените по-добре изразено, започващо от единадесетото-дванадесетото членче (табл. XII — 5); двата предпоследни стернита при мъжките със сърцевидна вдлъбнатина 7. *Trachelus* Jurine

1. Подсемейство Hartigiinae

1. Род *Syrista* Konow, 1904

Големи до 25 mm; коремчето по дължина надвишава два пъти гърдичките; антените по-дълги от главата и гърдичките, взети заедно; задните фемури с две медиални шпори; ланцетовидната клетка без напречна жилка; калъфът на яйцеполагало (гледан странично) леко подвит надолу.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Кавказ, Закавказие, Япония. В България установен един вид.

Syrista parreyssi (Spinola, 1843)

Cephus parreyssi Spinola, 1843, p. 116; *S. parreyssi* Мокржицки, 1921, с. 8; Консулов, 1923, с. 306; Георгиев, 1928, с. 47.

Главата черна, върховете на мандибулите червени, петната върху горната част на вътрешните орбити жълточервени; антените в основата черни, към върха жълточервени; гърдичките черни; краката жълточервени, коксите, трохантерите, първите фемури в основната половина, останалите изцяло червени; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, стигмата, косталната и субкосталната жилка жълти, останалите черни; коремчето черно, третият, четвъртият и основната половина от петия сегмент червени (табл. XXXIII — 1).

Дължина: 15—22 mm.

Установен в Дунавската равнина, Панагюрско, Софийско.
Разпространение: Южна Европа, Мала Азия, Кавказ, Закавказие.
Ларвата се развива върху *Rosa canina*.

2. Род *Pachycephus* Stein, 1876

23 Тялото късо, набито; антените по-къси от главата и гърдичките, с 16—
членчета; ланцетовидната клетка с напречна жилка.

Разпространение: Средиземноморието.

В България установен един вид.

Pachycephus smyrnensis Stein, 1876

P. smyrnensis Stein, 1876, p. 61; Недялков, 1914, с. 209.

Женски. Черни, задният ръб на пронотума и петната върху метаплеврите жълти, понякога задните кокси със светли петна; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; четвъртият и от шестия до осмия тергит с жълти странични петна.

Мъжки. Гърдичките черни, шестият и седмият тергит с жълти петна, последният тергит понякога с жълта основа.

Дължина: 8—10 mm.

Установен в Нови пазар, Чирпанско, Старозагорско.

Разпространение: Балкански полуостров, Мала Азия, Закавказие, Сирия.

3. Род *Hartigia* Schiödte, 1838

Тялото тънко, удължено; антените по-дълги от главата и гърдичките; главата по-дълга от гърдичките; задните тибии с една медиална шпора.

Разпространение: Палеартика, Северна Америка.

В България установен един вид.

Hartigia nigra (Harris, 1776)

Cephus nigra Harris, 1776, p. 94; *Hartigia nigra* Василев, in litt.

Главата черна, петната на вътрешния ръб на очите, основата на мандибулите и понякога петното на клипеуса жълти; гърдичките черни, параптерумите с жълто петно; краката черни, тибииите и основата на тарзалните членчета жълти; коремчето черно, четвъртият и шестият тергит с жълта лента, третият, понякога петият и седмият със странични жълти петна; антените с 26—30 членчета, по-дълги от главата и гърдичките, взети заедно.

Дължина: 11—15 mm.

Установен в Пловдивско, Бургаско, Варненско. Рядък вид.

Разпространение: Средна и Южна Европа, южните райони на европейската част на СССР, Алжир.

Ларвите се развиват върху *Rubus ideus* и *R. fruticosus*.

Паразити: *Pimpla rufata* (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. Подсемейство *Cerphinae*

4. Род *Monoplopus* Конов, 1896

Тялото стройно, дълго; коремчето два пъти по-дълго от гърдичките; антените с 20—25 членчета, задебелението им започва от единадесетото членче; задните тибии с една медиална шпора.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Monoplopus*

- 1(2) Гърдичките с много жълти петна 1. *M. idolon* (Rossi)
- 2(1) Гърдичките черни или с 1—2 жълти петна
- 3(4) Коремчето жълточервено, последните сегменти по-тъмни 2. *M. pygmaeus* (Poda)
- 4(3) Коремчето черно, средните сегменти странично с жълти петна 3. *M. moreanus* Pic

1. *Monoplopus idolon* (Rossi, 1794)

Ichneumon idolon Rossi, 1794, p. 110; *M. idolon* Василев, 1972, с. 160.

Главата черна, мандибулите, лицето, долната част на челото и слепочията жълти; антените с 20—22 членчета, задебеляването от единадесетото членче черно, по-светло към върха; гърдичките черни, тегулите и пронотумът в по-голямата си част жълточервени; краката черни, коксите, трохантерите, основата на първите и вторите фемури и третите фемури медиално жълточервени; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълти, останалите черни; коремчето жълточервено, първият сегмент, четвъртият тергит и част от шестия и седмия тергит, яйцеполагалото и надлъжната лента през стерните черни (окраската силно изменлива) (табл. XXXII — 4).

Дължина: 10—14 mm.

Установен в Странджа, Софийско, Плевенско.

Разпространение: Средна и Южна Европа, Балкански полуостров, Мала Азия, Крим, Алжир.

2. *Monoplopus pygmaeus* (Poda, 1761)

Ichneum pygmaeus Poda, 1761, p. 104; *M. pygmaeus* Hellen, 1963, p. 155.

Женски. Главата и гърдите черни; крилата опушени, по-светли към върха, коремчето жълто, първият сегмент, петият, шестият и седмият тергит с черни петна.

Мъжки. Основата на мандибулите, клипеусът, първите и вторите кокси жълти, с черни петна върху шестия, седмия и осмия тергит.

Дължина: 10—15 mm.

Установен по Южното Черноморие.

Разпространение: Германия, Австрия, Италия, България, Сирия, Северна Африка.

3. *Monoplopus moreanus* Pic, 1916

Monoplopus moreanus Pic, 1916, p. 243; Vassilev, 1971, p. 69♀.

Главата черна, основата на мандибулите жълта, антените черни; гърдичките черни, параптерумът жълт; краката черни, външна повърхност на първите и вторите тибии жълта, третите фемури и тибииите жълтокафяви; коремчето черно, със странична жълта лента върху тергитите и стернитите (табл. XI — 6).

Дължина: 12 mm.

Разпространение: Гърция (Макри и Мореа), България (Девинско).

5. Род *Cephus* Latreille, 1809

Тялото тънко, при женските странично сплеснато, при мъжките цилиндрично; антените към върха задебелени; задните тибии с две медиални шпори; яйцеполагалото неразширено към върха (табл. XI — 4); последните стернити при мъжките без вдлъбнатини.

Разпространение: Холарктика.

Ларвите живеят в стъблата на житните растения.

Таблица за определяне на видовете от род *Cephus*

- 1(2) Антените тънки; задебелението започва от единадесетото членче; последните членчета по-къси, отколкото широки (табл. XII — 6)
. 1. *C. haemorrhoidalis* (Fabricius)
- 2(1) Задебелението на антените започва от шестото членче, ширината на последните членчета не надвишава дължината (табл. XII — 3)
- 3(4) Коремчето черно 2. *C. nigritus* Thomson
- 4(3) Коремчето с жълти петна 3. *C. pygmaeus* (Linne)

1. *Cephus haemorrhoidalis* (Fabricius, 1781)

Tenthredo haemorrhoidalis Fabricius, 1781, p. 417; *C. haemorrhoidalis* Muehe, 1964, p. 24; Василев, 1969, с. 182.

Главата и гърдичките черни, мандибулите и понякога параптерумът жълти; антените с 20—21 членчета (табл. XII — 6); краката черни, тибииите и гарзусите жълти; крилата слабо опушени, стигмата и жилките тъмнокафяви; коремчето черно, при мъжките четвъртият и петият тергит жълти, с петна или тънки ленти върху шестия, седмия и осмия тергит (окраската силно изменчива, особено при женските).

Дължина: 7—10 mm.

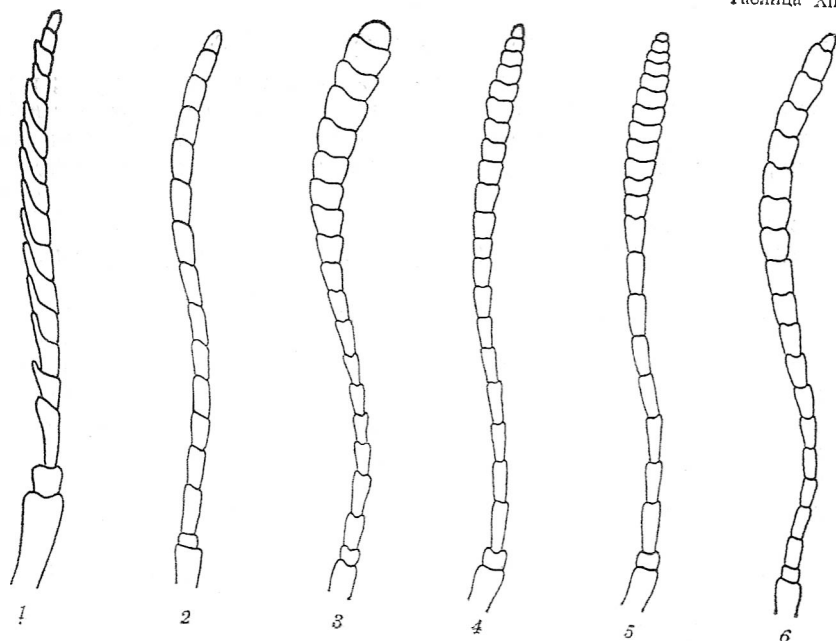
Установен в цялата страна.

Разпространение: Южна и Средна Европа, Кавказ, Крим, Сирия.

2. *Cephus nigrinus* Thomson, 1871

Cephus nigritus Thomson, 1871, p. 322; Недялков, 1914, с. 206.

Главата, гърдичките и коремчето черни, понякога основата на мандибулите, максиларните палпи и параптерумът жълти, по-рядко с жълти петна върху тегулите, антените с 19—20 членчета; краката черни, първите, вторите

Антени на: 1 — *Megalodontes plageocephalus*; 2 — *Syrista parreissi*; 3 — *Cephus pygmaeus*;
4 — *Eumetabolus tronglotydes*; 5 — *Trachelus tabidus*; 6 — *Cephus haemorrhoidalis*

и основата на третите тибии жълти; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в Чирпанско, Пловдивско, Благоевградско.

Разпространение: Северна и Средна Европа, Балкански полуостров, Сибир.

Ларвата живее в стъблото на *Poa pratensis*.

3. *Cephus pygmaeus* (Linne, 1767)

Sirex pygmaeus Linne, 1767, p. 929; *C. pygmaeus* Милков, 1901, с. 27; Доспевски, 1906, с. 7; Козаров, 1908, с. 63; Вичев, 1922, с. 11; Чорбаджиев, 1927, с. 77; 1930, с. 16; Василев, 1969, с. 182.

Женски. Главата и гърдичките черни; първите и вторите крака черни до колената, тибииите и тарзусите жълти, третите крака черни; външната повърхност на тибииите жълтокафява; крилата прозрачни; стигмата и жилките кафяви; коремчето черно; четвъртият тергит с широки жълти ленти, седмият, осмият и деветият поръбени на задния ръб в жълто; антените с 18—21 членчета, задебеляването след шестото членче (табл. XXXII — 3).

Мъжки. Мандибулите, петното на клипеуса и понякога петната на външните орбити жълти; коксите, трохантерите и фемулите с жълти петна; третият и петият тергит с жълти ленти.

Дължина: 5—10 mm.

Установен в цялата страна. Много чест вид.

Разпространение: Европа, Северна Африка, Мала Азия, Иран, Северна Америка.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Triticum*, *Secale* и *Hordeum*, както и върху много диворастващи видове от сем. Gramineae. Възрастните летят през април—юни, като снасят яйцата си единично в основата на междувъзлията. Ларвата навлиза в стъблото и хранейки се, слиза постепенно към основата, като прогризва възлите. Ако не е достигнала пълно развитие, тя отново започва да се изкачва нагоре. След пълното си развитие слиза в основата на стъблото и се обвива в пашкул, образуван от фекалии и растителни остатъци, слепени със слюнка. Какавидирането се извършва през следващата пролет — две седмици преди появата на имагото.

При масовото им развитие реколтата от житните култури намалява до 30%.

6. Род *Eumetabolus* Schultz, 1906

Тялото тънко и дълго; антените тънки, по-къси от дължината на коремчето, със задебеляване, започващо от деветото членче; преднегръбът в задната част дълбоко дъгообразно изрязан; задните тибии с две медиални шпори; калъфът на яйцеполагалото (гледан отгоре) разширен към края; двата предпоследни стернита на мъжките с гъсти, дълги четинки.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка.

В България е установен един вид.

Eumetabolus troglodytes (Fabricius, 1787)

Sirex troglodytes Fabricius, 1787, p. 258; *E. troglodytes* Василев, 1972, с. 160.

Главата черна, мандибулите с жълто петно; антените черни, задебелението след деветото членче (табл. XII — 4); гърдичките черни, параптерумът жълт; коксите, трохантерите и фемуриите черни, тибииите и тарзусите жълти, върховете на третите тибии черни; крилата прозрачни, слабо сиво пушени, стигмата и косталната жилка жълти, останалите жилки кафяви; коремчето черно, задният ръб на четвъртия и шестия, понякога и на третия и седмия тергит жълт.

Дължина: 10—14 mm.

Установен в Пловдивско. Рядък вид.

Разпространение: Северна и Средна Европа, Кавказ, Мароко.

7. Род *Trachelus* Jurine, 1807

Тялото тънко, късо; антените тънки, към върха ясно задебелени; третите тибии с две медиални шпори; калъфът на яйцеполагалото (гледан отгоре) разширен към края; предпоследните тергити на мъжките със сърцевидна вдлъбнатина.

Разпространение: Европа, Северна Америка, Северна Африка.

У нас е установен един вид.

Trachelus tabidus (Fabricius, 1775)

Sirex tabidus Fabricius, 1775, p. 326; *T. tabidus* Недялков, 1914, с. 208; Чорбаджиев, 1940, с. 259.

Главата черна, мандибулите с жълта основа, антените черни, към върха ясно задебелени (табл. XII — 5); гърдичките черни, параптерумът жълт; краката черни, първите и вторите тибии с жълта външна повърхност; крилата прозрачни, слабо сиво опушени; коремчето черно, от втория до осмия тергит странично жълто поръбени.

Дължина: 7—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Северна Африка.

Биологията му е близка до тази на *Cephus pigmaeus*.

VII. Семейство Tenthredinidae

Средни и малки по ръст, от 2,5 (*Fenella nigrata*) до 16—17 mm (някои представители на род *Tenthredo*), тялото цилиндрично или слабо гръбо-коремно сплеснато, при женските по-задебелено; антените нишковидни, пиловидни, порядко гребеновидни (Nematinae); броят на членчетата 9, с изключение на видовете от род *Athalia* — 10—11, представителите на род *Phyllotoma* — 15, и видовете от род *Heptamelus* — 7; при повечето видове антените със задебеляване към края, без особена главичка; пронотумът в задната си част дълбоко дъгообразно извит; крилата без интеркостална жилка; предните тибии с две еднакви по размери върхни шпори.

Разпространение: Всички континенти без Австралия.

Много богато на видове семейство, включвашо повече от две трети от видовия състав на подразред Symphyta.

Таблица за определяне на подсемействата от семейство Tenthredinidae*

- 1(2) Радиалната клетка една (табл. XIII — 1) . . .6. Подсем. Nematinae
- 2(1) Радиалните клетки две
- 3(6) Двете възвратни жилки завършват до втората кубитална клетка (табл. XIII — 2)
- 4(5) Кубиталните клетки три (табл. XIII — 2) . . .6. Подсем. Nematinae
- 5(4) Кубиталните клетки две (табл. XIII — 3) . . .3. Подсем. Dolerinae
- 6(3) Двете възвратни жилки завършват до втората и третата кубитална клетка (табл. XIII — 4)
- 7(8) Ланцетовидната клетка със стъбло (табл. XIII — 4) 5. Подсем. Blennocampinae
- 8(7) Ланцетовидната клетка без стъбло
- 9(12) Базалната и първата напречна жилка разположени под въгл (табл. XIII — 5)

* Таблицата за определяне на подсемействата е изцяло по Verland (1947).

- 10(11) Ланцетовидната клетка силно прищипната в средата (табл. XIII —6)
 6. Подсем. Nematinae (род *Hoplocampa*)
- 11(10) Ланцетовидната клетка разделена с напречна жилка (табл. XIII —5)
 2. Подсем. Phyllotominae
- 12(9) Базалната и първата напречна жилка успоредни (табл. XIII—4)
- 13(14) Базалната жилка допира кубиталната (табл. XIII —7)
 4. Подсем. Selandriinae
- 14(13) Базалната жилка отдалечена от кубиталната (табл. XIII —8)
 1. Подсем. Tenthredininae

1. Подсемейство Tenthredininae

Таблица за определяне на родовете
 от подсемейство Tenthredininae

- 1(4) Третата двойка кокси удължени; фемуриите по дължина надвишават края на коремчето
- 2(3) Очите успоредни; антените тънки6. *Pachyprotasis* Hartig
- 3(2) Очите сближени в долната си част; антените къси, в средата задебелени
 5. *Macrophya* Dahlbom
- 4(1) Третата двойка кокси нормални; фемуриите по дължина не надвишават края на коремчето
- 5(8) Очите успоредни или много слабо сближени в долната си част
- 6(7) Първият коремнен тергит с надлъжна медиална цепнатина, запълнена с мембрана 3. *Rhogogaster* Konow
- 7(6) Първият коремнен тергит с надлъжна медиална изпъкнала бразда . .
 4. *Tenthredopsis* Costa
- 8(5) Очите силно сближени в долната си част
- 9(10) Сближенето на очите незначително, образуваният ъгъл излиза извън клипеуса 1. *Sciapteryx* Stephens
- 10(9) Очите силно сближени, ъгълът, който заключват, лежи на равнището на клипеуса 2. *Tenthredo* Linne

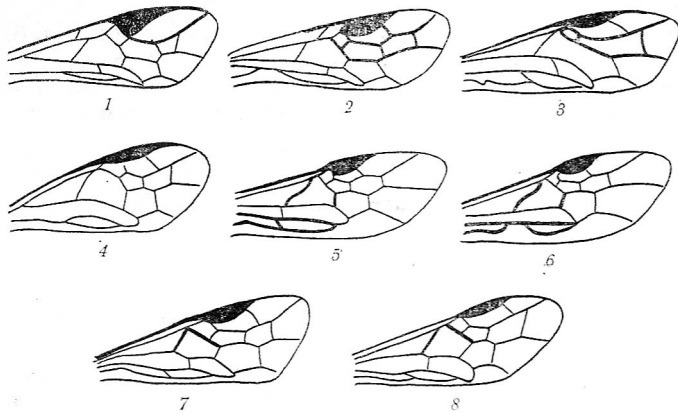
1. Род *Sciapteryx* Stephens, 1829

Антените с 9 членчета, къси; очите сближени в долната част, ъгълът, който заключват, излиза извън клипеуса; задните крила с две затворени медиални клетки.

Разпространение: Европа, Кавказ, Сирия, Северна Африка, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Sciapteryx*

- 1(2) Стигмата черна; клипеусът дъгообразно изрязан. . . 2. *S. consobrina* (Klug)
- 2(1) Стигмата двуцветна, клипеусът ъгловато изрязан
 1. *S. costalis* (Fabricius)

Предни крила на представители от подсемействата на семейство Tenthredinidae (по Berland): 1 — подсем. Nematinae; 2 — подсем. Nematinae; 3 — подсем. Dolerinae; 4 — подсем. Biennocampinae; 5 — подсем. Phylotominae; 6 — род *Hopllocampa*; 7 — подсем. Selandriinae; 8 — подсем. Tenthredininae

1. *Sciapteryx costalis* (Fabricius, 1775)

Tenthredo costalis Fabricius, 1775, p. 302; *S. costalis* Недялков, 1914, с. 210; Василев, 1969, с. 183; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, външният ръб на устната и клипеуса жълт; антените черни; гърдичките черни; задният ръб на пронотума, външният ръб на тегулите и задният ръб на метанотума жълти; краката черни, трохантерите, тибиите и тарзалните членчета жълти, върховете на тибиите и основата на тарзалните членчета с черни пръстени; крилата прозрачни, предните леко жълто оцветени, стигмата тъмна със светла основа, косталната жилка частично, субкосталната изцяло жълти, останалие жилки черни; коремчето черно, първият тергит и тънката лента на края на следващите тергити белезникави (табл. XIV — 1).

Мъжки. Външните ръбове на коремните стернитни и подгениталната пластинка белезникави.

Известен от планинските райони на Южна България. Рядък.

Разпространение: Северна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху *Ranunculus acer*.

2. *Sciapteryx consobrina* (Klug, 1814)

Tenthredo consobrina Klug, 1814, p. 79; *S. consobrina* Василев, in litt.

Близък до *S. costalis*. Крилата прозрачни, стигмата едноцветна, черно-кафява; краката с по-малко светло оцветяване, лентите върху тергитите по-тънки.

Дължина: 9—11 mm.

Установен около с. Приморско, Бургаски окръг.

Разпространение: Швейцария, Белгия, Балкански полуостров.

Едри насекоми, от 8 до 17 mm; очите под ъгъл; главата черна; светло оцветяване може да има върху устните органи, клипеуса, по-рядко върху слепочията; антените дълги, незадебелени към края, достигащи или надвишаващи по дължина задния край на гърдичките; предните крила с две радиални и три кубитални клетки, задните крила с две затворени медиални клетки; коремчето черно с жълти, по-рядко червени ленти или петна.

Разпространение: Холарктика, Северна Африка, Тропическа Азия.

Ларвите свободно живеещи, развиващи се върху листата на тревистите и дървесните растения. Първите насекоми се появяват в началото на април, развиват се през май и юни; отделни видове летят до септември.

Таблица за определяне на видовете от род *Tenthredo*

- 1(6) Антените жълти или жълточервени
 2(3) Коремчето жълточервено, последните сегменти черни 2. *T. campestris* Linne
 3(2) Коремчето черно с жълти ленти
 4(5) Главата разширена зад очите; антените много къси; крилата прозрачни *T. excellens* Konow
 Разпространение: Европа, Мала Азия.
 5(4) Главата неразширена зад очите; антените дълги; крилата с кафява лента в сектора на радиалните клетки. . . 1. *T. scrophulariae* Linne
 6(1) Основният цвят на антените черен
 7(70) Антените черни, понякога първото и второто членче светли
 8(19) Главата силно разширена зад очите (табл. XIV — 2)
 9(10) Скутелумът без пунктуация 8. *T. costata* Klug
 10(9) Скутелумът пунктиран
 11(14) Скутелумът много гъсто пунктиран, матов
 12(13) Краката напълно черни 7. *T. caucasica* Eversmann
 13(12) Краката черни, с жълти петна. 4. *T. stecki* (Konow)
 14(11) Пунктуацията на скутелума рядка, разстоянието между точките блестящо
 15(16) Крилата виолетови с метален блясък 3. *T. vidua* Rossi
 16(15) Крилата прозрачни, понякога леко затъмнени, но без метален блясък
 17(18) Коремчето с жълти ленти на третия и четвъртия тергит 5. *T. rossii* (Panzer)
 18(17) Коремчето с жълти ленти от третия до седмия тергит 6. *T. jelochoycevi* Vassilev
 19(8) Главата зад очите неразширена (табл. XIV — 3)
 20(23) Горната страна на коремчето черна, най-много с тънък светъл кант върху задния ръб на тергитите (табл. XIV — 4)
 21(22) Пронотумът и скутелумът бели 9. *T. mesomelas* Linne
 22(21) Пронотумът и скутелумът черни 10. *T. atra* Linne
 23(20) Коремчето черно, най-малко един от тергитите светло оцветен
 24(35) Средните сегменти на коремчето червени
 25(26) Третите, четвъртите и петите сегменти червени, странично с бледожълти петна (табл. XV — 1) 11. *T. marinovi* Vassilev

- 26(25) Коремчето без странични бели петна
 27(28) Стигмата бяла 12. *T. sabariensis* (Moscardy)
 28(27) Стигмата черна или кафява
 29(32) Метаплеврите с бяло петно
 30(31) Коксите черни 13. *T. moniliata* Klug
 31(30) Коксите със светли петна 14. *T. semseyi* Moscardy
 32(29) Метаплеврите черни
 33(34) Пронотумът и краката с жълти петна 15. *T. trabeata* Klug
 34(33) Пронотумът черен, краката с червени петна 10. *T. atra* Linne
 35(24) Коремчето черно с жълто оцветени сектори, без червени петна
 36(51) Горната част на главата и предната част на темето гладки, блестящи, без пунктуация или с много редки и плитки точки
 37(46) Първото членче на антените черно, първият коремен тергит черен, най-много задният му ръб със светъл кант
 38(41) Тегулите и skutелумът жълти
 39(40) Коремчето черно, тергите с жълти ленти на задния ръб. 9. *T. mesomelas* Linne
 40(39) Коремчето черно в двата края, жълто в средата 16. *T. maculata* Geoffroy
 41(38) Тегулите и skutелумът черни
 42(45) Коремчето с цели жълти ленти на средните тергити
 43(44) Третият тергит с непрекъсната жълта лента, четвъртият със странични петна, заемащи общо две трети от тергита, петият с малки странични петна 17. *T. temula* Scopoli
 44(43) Четвъртият и петият тергит с непрекъснати жълти ленти, третият и шестият със странични жълти петна *T. dialeuca* Konow
 45(42) Коремчето с прекъснати жълти ленти на петия, често и на четвъртия тергит 18. *T. frauenfeldi* Giraud
 46(37) Първото членче на антените жълто, първият коремен тергит жълт, често с черни петна
 47(48) Задните фемури жълти с черни пръстени на върха. 19. *T. zonula* Klug
 48(47) Задните фемури черни, жълти в основата
 49(50) Тегулите жълти 20. *T. distinguenda* (Stein)
 50(49) Тегулите черни с жълт външен ръб. . . 21. *T. amoena* Gravenhorst
 51(36) Горната част на главата и предната част на темето гъсто пунктирани, пунктуацията често по-слаба, разстоянието между точките блестящо
 52(57) Радиалните и част от кубиталните клетки засенчени от тъмнокафява лента
 53(54) Темето рядко пунктирано, разстоянието между точките блестящо 22. *T. marginella* Fabricius
 54(53) Темето пунктирано гъсто, матово
 55(56) Метаплеврите с жълти петна 23. *T. vespa* Retzius
 56(55) Метаплеврите черни *T. zona* Klug
 Разпространение: Европа.
 57(52) Радиалните клетки без кафява лента
 58(65) Мезоплеврите черни
 59(60) Устната и клипеусът черни 24. *T. koehleri* Klug
 60(59) Устната и клипеусът жълти
 61(64) Skutelумът с жълти петна
 62(63) Първото членче на антените жълто 27. *T. omissa* part Förster

- 63(62) Първото членче на антените черно 25. *T. dachlii* Klug
64(61) Скутелумът черен 26. *T. schaefferi* part. Klug
65(58) Мезоплеврите с жълти петна
66(67) Крилата леко затъмнени, към върха необразуващи ясно очертана тъмна лента, както при *T. vespa* и *T. zona*. .27. *T. omissa* part (Förster)
67(66) Крилата напълно жълти
68(69) Тегулите жълти или черни с ясно жълто очертан външен ръб 28. *T. arcuata* Förster
69(68) Тегулите черни, много рядко върху външния си ръб с едва забележим жълт кант 26. *T. schaefferi* part. Klug
70(7) Антените черни, последните членчета или долната повърхност на антените светли
71(82) Гръбно коремчето напълно черно
72(73) Ръбът на крилата силно затъмнен, тялото странично без светли петна 29. *T. albicornis* Fabricius
73(72) Крилата прозрачни със светли странични петна на гърдичките и коремчето
74(75) Първият, петият и осмият коремчен сегмент със светли странични петна 30. *T. friwaldskyi* (Moscary)
75(74) Само на първия коремчен сегмент (често и на метаплеврите) със странични бели петна
76(77) Скутелумът бял 36. *T. fagi* part. Panzer
77(76) Скутелумът черен
78(79) Тарзусите в по-голямата си част черни . . . 31. *T. bipunctula* Klug
79(78) Тарзусите в по-голямата си част червени
80(81) Само на метаплеврите с бяло петно 32. *T. velox* part. Fabricius
81(80) Бели петна на метаплеврите и странично на първия коремчен тергит 40. *T. livida* part. Linne
82(71) Гръбно коремчето ненапълно черно
83(84) Тялото зелено оцветено, коремчето с медиална надлъжна черна лента 33. *T. olivacea* Klug
84(83) Тялото без зелено оцветени части
85(86) Главата гъсто пунктирана, матова . . . 34. *T. ferruginea* Schrank
86(85) Главата рядко пунктирана, разстоянието между точките блестящо
87(88) Гърдичките и коремчето странично без светли петна 35. *T. balteata* Klug
88(87) Странично тялото с бели петна
89(92) Странично тялото само с едно бяло петно
90(91) Коремчето почти напълно червеникаво 36. *T. fagi* part (♂)
91(90) Коремчето черно в двата края, червено в средата 32. *T. velox* part (♀)
92(89) Странично тялото с две бели петна
93(96) Коремчето черно в двата края, червено в средата
94(95) Антените по-къси от главата и гърдичките; третите тибии в основата черни 37. *T. solitaria* Scopoli
95(94) Антените по-дълги от главата и гърдичките; третите тибии светли 38. *T. solitaria vitoshensis* Vassilev
96(93) Задната част на коремчето ненапълно черна
97(98) Стигмата едноцветна, кафява 39. *T. colon* Klug
98(97) Стигмата двуцветна 40. *T. livida* Linne

1. *Tenthredo scrophulariae* Linne, 1758

T. scrophulariae Linne, 1758, p. 556; Недялков, 1914, с. 210; Василев, 1967, с. 213; 1969, с. 184; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, устната, предната половина на клипеуса (с изключение на медиална черна ивица) и понякога тънката ивица на външните орбити жълти; антените жълти, първото и второто членче тъмнокафяви; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, skutелумът, постskutelумът и петната на метаплеврите жълти; краката черни, външната страна на първите фемури, тибите и тарзусите изцяло жълти; крилата прозрачни, тъмното петно върху радиалните клетки, стигмата и жилките жълтокафяви; коремчето черно, с жълти ленти върху първия и от четвъртия до деветия тергит, третите често с прекъсната в средата жълта лента (табл. XV — 2 и табл. XXXIII — 2).

Мъжки. Коремчето с по-тесни ленти, подгениталната пластинка черна. Дължина: 12—14 mm.

Широко разпространен в цяла България.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Scrophularia* и *Verbascum*.

2. *Tenthredo campestris* Linne, 1758

T. campestris Linne, 1758, p. 557; Василев, in litt.

Главата черна, мандибулите, устната, клипеусът, максиларните и лабиалните палци жълти, малките петна върху горната част на вътрешните орбити жълточервени; антените жълточервени; гърдичките черни, предният ръб на пронотума, тегулите, мезонотумът, skutелумът, постskutelумът и петната на метаплеврите жълточервени; краката жълточервени, коксите и вътрешната повърхност на задните фемури черни; крилата прозрачни, жълти, към върха сиво опушени, стигмата и косталната жилка жълточервени, останалите жилки тъмни; коремчето червено, първият тергит в основата и от шестия до деветия сегмент чернокафяви.

Дължина: 12—14 mm.

Установен в Стара планина и Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Aegopodium podagraria*.

3. *Tenthredo vidua* Rossi, 1790

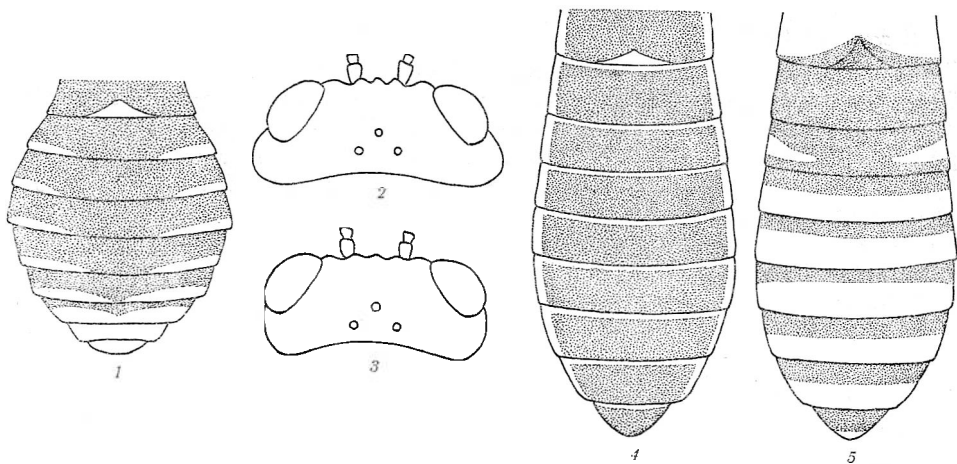
Rossi, 1790, p. 26; Василев, 1967a, с. 214; 1969, с. 183; 1973, с. 78.

Главата (табл. XIV — 2), гърдичките и коремчето черни със слаб виолетов блясък; крилата тъмновиолетови с метален блясък; краката черни, третите тибии с белезникави петна; третият, четвъртият и петият тергит със странични светли петна.

Окраската силно варира; ранно пролетните индивиди, общо взето, по-тъмни, а летните с повече светли петна.

Дължина: 11—13 mm.

Известен от цяла България. Чест вид.

1 — коремче на *Sciapterix costalis* (?); 2 — глава на *Tenthredo vidua*, разширена зад очите; 3 — глава на *Tenthredo mesommelas*, неразширена зад очите; 4 — коремче на *Tenthredo mesommelas* (?); 5 — коремче на *Tenthredo scrophulariae* (?)

Разпространение: Централна и Южна Европа.
Ларвите се развиват върху *Aegopodium podagraria*.

4. *Tenthredo stecki* (Konow, 1888)

Allantus stecki Konow, 1888, p. 214; *T. stecki* Василев, 1972, с. 161.

Женски. Главата черна, гърдичките черни, пронотумът понякога с жълти ъгли; краката черни, тибите жълти с черен пръстен на върха; крилата жълто опветени, към върха сиво опушени; стигмата и жилките жълти; коремчето черно, с жълти ленти от третия до осмия тергит (табл. XV — 2); скutelумът гъсто пунктиран, матов.

Мъжки. Третият и четвъртият тергит с жълти ленти, следващите само с жълт заден ръб.

Дължина: 12—14 mm.

Известен от Родопите. Много рядък вид.

Разпространение: Средна Европа.

5. *Tenthredo rossii* (Panzer, 1805)

Allantus rossii Panzer, 1805, p. 91; Дреновски, 1932, с. 152; *T. rossii* Mucbe, 1964, p. 18.

Главата черна; гърдичките черни; краката черни, тибите от външната страна жълти; крилата жълти със слаб виолетов оттенък, стигмата и жилките жълточервени; коремчето черно, третият и четвъртият тергит с жълти ленти.

Дължина: 11—13 mm.

Известен от Славянка, Варненско, Пловдивско. Рядък вид.

Разпространение: Средна Европа, Балкански полуостров, Сибир.
Ларвите се развиват върху видове от родовете *Scrophularia* и *Verbascum*.

6. *Tenthredo jelochovcevi* Vassilev, 1971

Vassilev, 1971, p. 1405.

Женски. Главата черна, външният ръб на устната жълт, максиларните и лабиалните палпи жълтокафяви, антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума жълти; краката черни, тибиите жълти с кафяви пръстени на върха, първото и второто тарзално членче жълтокафяви, следващите черни; крилата прозрачни с жълт оттенък, стигмата, косталната и субкосталната жилка светлокафяви, останалите жилки черни, коремчето черно, от третия до седмия тергит с жълти ленти в задната си част.

Мъжки. Неизвестни.

Дължина: 15 mm.

Разпространение: Видът е описан по три женски екземпляра от Витоша.

7. *Tenthredo caucasica* Eversmann, 1847

Eversmann, 1847, p. 43; Gregor, 1932, p. 5.

Главата, гърдите и коремчето черни; първите кокси с бяло петно; крилата жълтеникави, със сив оттенък, стигмата и жилките светлокафяви; третият тергит изцяло, вторият и четвъртият частично жълти, скутелумът гъсто и грубо пунктиран, матов.

Дължина: 12 mm.

Установен на Рила.

Разпространение: Централна Европа, Източно Средиземноморие, Кавказ.

8. *Tenthredo costata* Klug, 1818

Klug, 1818, p. 67; Mucbe, 1964, p. 19; *Allantus costatus* Недялков, 1914, с. 210.

Главата и антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума жълти; краката черни, тибиите жълти или с жълт пръстен на върха, първите тарзални членчета жълти; крилата прозрачни, светлокафяво опушени, косталната жилка червенокафява, останалите жилки и стигмата черни; коремчето черно, третият, четвъртият и петият сегмент със странични петна; скутелумът без пунктуация.

Дължина: 12 mm.

Установен в цялата страна. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Южна Европа, Източно Средиземноморие до Иран.

9. *Tenthredo mesomelas* Linne, 1758

Linne, 1758, p. 557; Недялков, 1914, с. 210; Василев, 1967а, с. 147; 1973, с. 78.

Главата черна, основата на мандибулите, устната, клипеусът, лицето около основата на антените и бузите жълти със зеленикав оттенък; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, тегулите, скутелумът и постскутелумът жълтозелени; долната страна на гърдичките частично жълтозелена; краката жълтозелени, задната повърхност на тибиите и фемулите черна, тарзусите тъмнокафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; долната повърх-

ност на коремчето жълтозелена, тергитите черни, странично с тънък ръб на задния край.

Окраската силно изменчива. Коремчето може да бъде напълно черно.

Дължина: 10—13 mm.

Установен в цялата страна; чест в планинските райони.

Разпространение: Европа, Палеарктична Азия, Япония.

Ларвите се развиват върху *Polygonium persicaria*, *Arctium lappa*, видовете от родовете *Heracleum* и *Veronica*.

10. *Tenthredo atra* Linne, 1758

Linne, 1758, p. 557; Дреновски, 1932, с. 152; Василев, 1967в, с. 148; 1969, с. 184; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, тегулите жълточервени, понякога ъглите на пронотума жълти; краката червени, коксите и трохантерите черни, краят на третите тибии и върхът на тарзалните членчета черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, средните тергити понякога червени.

Мъжки. Коремчето черно, третите, четвъртите и петите тергити червени. Окраската варира силно.

Дължина: 9—12 mm.

Известен от цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа и Сибир.

Ларвите се развиват върху *Lamium album* и видовете от род *Mentha*.

11. *Tenthredo marinovi* Vassilev, 1974

Vassilev, in litt.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, максиларните и лабиалните палпи, устната и долната половина на клипеуса жълти; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума и тегулите жълти; краката черни, първите кокси с бели петна, външната повърхност на първите фемури и вторите и третите тибии жълти, първите тибии жълти с черно петно на върха, тарзусите жълти с черни пръстенчета; крилата прозрачни, основата на косталната жилка жълтокафява, стигмата и останалите жилки черни; коремчето черно, третият, четвъртият и основната половина на петия сегмент червени, странично с бледо жълти петна (табл. XV — 1).

Мъжки. Неизвестни.

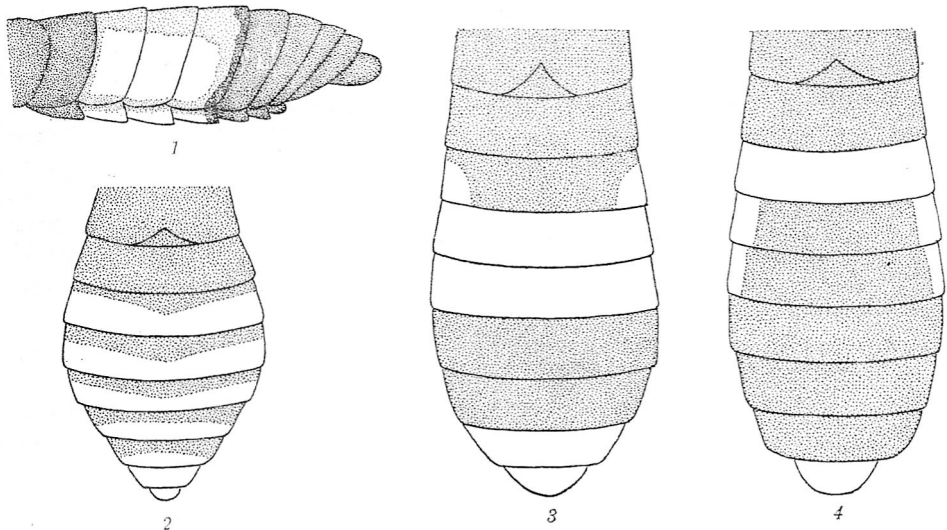
Дължина: 11 mm.

Установен само по женски екземпляри от Витоша и Рила.

12. *Tenthredo sabariensis* (Mosca, 1880)

Allantus sabariensis Mosca, 1880, p. 47; Дреновски, 1932, с. 152.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът жълти; антените черни, първото и второто членче жълточервени, връхните части на тибииите и тарзалните членчета черни; крилата тъмнокафяво опушени, стигмата тъмнокафява,

Коремчета на: 1 — *Tenthredo marinovi* (♂); 2 — *Tenthredo stecki* (♀); 3 — *Tenthredo maculata* (♂); 4 — *Tenthredo temula* (♀)

със светла основа, косталната жилка жълтокафява, останалите жилки черни; коремчето черно, от третия до петия сегмент жълточервени, осмият и деветият сегмент със странични жълти петна.

Мъжки. Задните тарзуси изцяло черни.

Дължина: 10—11 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Югоизточна Европа.

13. *Tenthredo moniliata* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 205; Василев, 1972, с. 161.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите и ивицата върху метаплеврите жълти; краката жълточервени, коксите, трохантерите, върхът на предните фемури и тибите черни; крилата прозрачни, стигмата светлокафява, косталната жилка жълточервена, останалите жилки кафяви; коремчето черно, първият тергит със странични бели петна, третият четвъртия и петият сегмент червени.

Мъжки. Мезостернумът жълточервен.

Дължина: 10—12 mm.

Установен в Пирин и Славянка. Рядък вид.

Разпространение: Европа и Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Heracleum* и върху *Menyanthes trifoliata*.

14. *Tenthredo semseyi* Moscaŕy, 1883

Moscaŕy, 1883, p. 4; Василев, 1967в, с. 148; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, метаплеврите с жълти петна; краката черни, коксите с жълти петна, тибите жълти с черен връх, първите фемури външно по-светли, тарзусите светли, последните тарзални членчета със светли пръстени; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето черно, четвъртият и петият сегмент червени.

Мъжки. Първите и вторите крака светложълти, вътрешно с черна лента, третата двойка почти изцяло черни; коремчето черно, от втория до четвъртия сегмент червени.

Дължина: 14—17 mm.

Установен на Витоша и в Югоизточна България. Много рядък в полето, чест при надморска височина над 1200 m.

Разпространение: Средна и Югоизточна Европа.

15. *Tenthredo trabeata* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 204; Василев, 1967в, с. 149.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума и петната върху тегулите жълти; краката черни, с жълта лента върху задната горна част на първите и вторите фемури, тибите жълти, третите само с жълто петно, тарзусите жълти с черни пръстени; крилата прозрачни, стигмата кафява, жилките черни; коремчето черно, третият, четвъртият и петият сегмент частично жълточервени.

Дължина: 12—13 mm.

Установен в планинските райони на Западна и Югозападна България.

Разпространение: Централна Европа, Балкански полуостров.

16. *Tenthredo maculata* Geoffroy, 1785

Geoffroy, 1785, p. 365; Василев, 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, мандибулите, максиларните и лабиалните палпи и устната жълти; антените черни; гърдичките черни, понякога ъглите на пронотума и частично тегулите жълти; краката черни, вътрешната повърхност на предните фемури и тибии жълта, тибите понякога с черен пръстен накрая; тарзусите жълти с черни петна; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето черно, четвъртият и петият сегмент, страничните петна на третия, както и последните два сегмента червени (табл. XV — 3).

Мъжки. Коксите и трохантерите с жълти петна; коремчето жълточервено, първите и последните три тергита черни, вторите и шестите със странични черни петна. Окраската и при двата пола силно изменчива.

Дължина: 12—14 mm.

Известни от Витоша, Средна Стара планина, Средна гора.

Разпространение: Средна и Южна Европа, СССР.

17. *Tenthredo temula* Scopoli, 1763

Scopoli, 1763, p. 277; Недялков, 1914, с. 210; Василев, 1967в, с. 148; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, мандибулите, максиларните и лабиалните палпи, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, ценхрите жълти; краката черни, първите и вторите фемури външно, тибите и тарзусите изцяло жълти, третите трохантери и тибите без върха жълти; крилата прозрачни, косталната жилка жълтокафява, стигмата и останалите жилки черни; коремчето черно, третите и деветите тергити изцяло жълти, четвъртите и петите със странични жълти петна (табл. XV — 4).

Мъжки. Долната част на гърдичките и коремчето жълти, краката с по-малко жълти петна.

Дължина: 12 mm.

Известен от цялата страна.

Разпространение: Европа и Сибир.

18. *Tenthredo frauenfeldi* Giraud, 1857

Giraud, 1857, p. 181; Василев, 1968, с. 284.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, понякога задният ръб на пронотума жълт; краката жълти с черни петна, третата двойка почти черни; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, косталната жилка светлокафява, останалите жилки чернокафяви; коремчето черно, петият сегмент и четвъртите и шестите стернити жълти.

Мъжки. Стернитите, без последния, жълти.

Дължина: 8—10 mm.

Установен на Витоша, Лозенска планина и Рила. Рядък вид.

Разпространение: Средна Европа.

19. *Tenthredo zonula* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 137; Недялков, 1914, с. 210; Василев, 1967в, с. 149; 1969, с. 183; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, блестяща, без пунктуация, основата на мандибулите, устната, клипеусът и максиларните и лабиалните палпи жълти; антените черни, първото членче жълто; гърдичните черни, задният ръб на пронотума, тегулите и ценхрите жълти; краката жълти, коксите, върхът на третите фемури и тибите черни, тарзалните членчета с черни пръстенчета: крилата прозрачни, стигмата тъмнокафява със светъл връх, косталната жилка светла, останалите жилки тъмнокафяви; коремчето черно, петият сегмент и първите, осмите и деветите тергити жълти (табл. XVI — 1).

Мъжки. Метаплеврите с жълто петно, отдолу коремчето жълто, първите и петите тергити жълти, третите тарзуси черни.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа, Мала Азия и Северна Африка.

20. *Tenthredo distinguenda* (Stein, 1885)

Allantus distinguenda Stein, 1885, p. 117; *T. distinguenda* Василев, 1972, с. 161.

Женски. Главата черна, мандибулите, лабиалните и максиларните палпи, устната и клипеусът жълти; антените черни, първото членче жълто; гърдичките черни, ъглите на пронотума жълти; коксите черни, трохантерите жълти, фемуриите черни с жълта основа, тибиите жълти; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, жилките кафяви; коремчето черно, задният ръб на първия тергит, петият, осмият и деветият изцяло и страничните петна на третия, четвъртия и седмия жълти (табл. XVI — 2).

Мъжки. Първите и вторите фемури жълти, третите тибии с черен връх; коремчето черно, първият тергит жълт.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в Рила, Родопи, Средна гора и Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

21. *Tenthredo amoena* Gravenhorts, 1807

Gravenhorts, 1807, p. 252; Недялков, 1914, с. 210; Василев, 1967в, с. 148; 1973, с. 78.

Подобен на *T. distinguenda*. Тегулите частично жълти; първият тергит изцяло, от четвъртия до деветия с жълти ленти на задния ръб; метаплеврите с жълти петна.

Дължина: 10—11 mm.

Известен от цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа.

Паразити: *Panmachus lortipes* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

22. *Tenthredo marginella* Fabricius, 1793

Fabricius, 1793, p. 117; *Allantus marginellus* Недялков, 1914, с. 210.

Главата черна, основата на мандибулите и клипеусът жълти; антените черни, първото членче жълто; гърдичките черни, ъглите на пронотума, петната върху мезоплеврите и метаплеврите и петното на skutелума жълти; краката жълти, петната върху коксите, основата и върхът на фемуриите, задната повърхност на първите фемури и тарзусите чернокафяви; крилата прозрачни, слабо жълто опушени, стигмата и косталната жилка жълти, останалите жилки светлокафяви; коремчето черно, първият, четвъртият и петият тергит с жълта лента, петното в средата на седмия, осмия и деветия изцяло жълти, шестият тергит със странични жълти петна.

Дължина: 9—12 mm.

Установен в Родопите и Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Европа, Средна Азия.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Mentha*, *Plantago* и *Lycopus*.

23. *Tenthredo vespa* Retzius, 1783

Retzius, 1783, p. 72; Василев, in litt.

Главата черна, клипеусът частично жълт, устната с жълто петно; антените черни, първото, второто и основата на третото членче жълти; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, петната на метаплеврите, проплеврите и скутелумът жълти, тегулите жълточервени с черно петно; краката жълти, коксите и петната върху фемуриите черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките свегло кафявочервени, със сиво опушено петно в района на кубиталните и радиалните клетки; коремчето черно, първият, четвъртият, петият и последните три тергита жълти, шестият тергит с тънка жълта ивица, четвъртият и петият стернит жълти.

Дължина: 11—12 mm.

Известен от Южното Черноморие, Санданско. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от родовете: *Viburnum*, *Fraxinus*, *Jasminum*, *Lonicera*, *Syringa*, *Ligustrum* и *Symphoricarpos*.

Паразити: *Campoplex tessellatus* Rtz. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

24. *Tenthredo koehleri* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 143; *Allantus koehleri* Gregor, 1932, p. 5; *T. koehleri* Василев, 1967a, с. 214; 1973, с. 78.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, понякога с жълто петно на метаплеврите; краката черни, външната повърхност на първите и вторите фемури и на първите тибии жълта, вторите и третите тибии и тарзуси изцяло жълти; крилата прозрачни с жълточервен оттенък, стигмата кафява с жълта основа, косталната жилка жълточервена, останалите жилки тъмнокафяви; коремчето черно, първите и последните три тергита с жълти ленти в задната част, при мъжките само първите, четвъртите и петите тергити с жълти ленти. Окраската варираша.

Дължина: 10—11 mm.

Установен в цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа.

25. *Tenthredo dachlii* Klug, 1818

Allantus dachlii Klug, 1818, p. 67; Неделков, 1918, с. 210.

Главата черна, устната и клипеусът жълти, антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите частично, а скутелумът и постскутелумът изцяло жълти; краката жълти с черни петна върху коксите и задната повърхност на фемуриите и тибииите, третите тибии почти изцяло черни, тарзусите с черни пръстени; крилата прозрачни, с жълт оттенък, стигмата кафява със светла основа, косталната жилка жълта, останалите чернокафяви; коремчето черно, първият тергит жълт, четвъртият, петият и шестият тергит с жълта лента в задната част.

Дължина: 9—10 mm.

Установен на Витоша и Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Средна и Южна Европа, Крим, Сирия.*

* Andre (1879, с. 390) съобщава, че този вид е известен от България. Вероятно видът е установен от Моссагу, посетил България в 1880 г., с чиято публикация не разполагаме.

26. *Tenthredo schaefferi* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 139; Василев, 1967в, с. 149; 1969, с. 183; 1973, с. 78.

Главата черна, основата на мандибулите, максиларните и лабиалните палпи и клипеусът жълти; антените черни, първото и второто членче жълти; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, понякога външният ръб на тегулите, skutелумът, постskutelумът, метаплеврите и петното на мезоплеврите жълти; краката жълти, външната повърхност на тибите и тарзусите и външната повърхност на третите фемури черни; крилата прозрачни, стигмата жълта с тъмна основа, косталната жилка тъмночервена, останалите черни; коремчето черно, от първия до шестия тергит с жълта лента на задната част, следващите със странични жълти петна, стернитите жълти. На основата на силно изменчивата окраска са описани много вариетети, от които у нас е установен var. *algoiventris* Enslin, отличаващ се с изцяло черните си skutелум, мезоплеври и кокси.

Дължина: 10—13 mm.

Установен в цялата страна. Чест вид.

Известен от Европа и Сибир.

27. *Tenthredo omissa* (Förster, 1844)

Allantus omissa Förster, 1844, p. 289; *T. omissa* Василев, 1972, с. 161.

Много близък до *T. marginella*. Различава се от него по следните белези: тарзусите червени, върхът на тибите жълточервен, първото членче на антените жълто, а следващите с червен оттенък.

Дължина: 9—12 mm.

Установен на Рила. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

28. *Tenthredo arcuata* Förster, 1771

Förster, 1771, p. 78; Василев, 1967в, с. 148; *Allantus arcuata* Недялков, 1914, с. 210; Дреновски, 1932, с. 152.

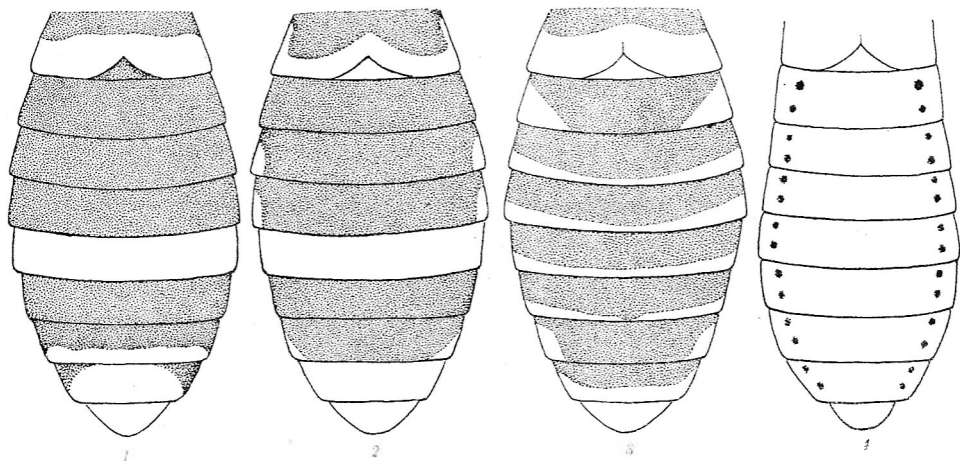
Главата черна, основата на мандибулите, максиларните и лабиалните палпи, устната и клипеусът светложълти; антените черни, първото и второто членче жълти, първото членче с черно петно на горната страна; гърдичките черни, основата и задният ръб на пронотума, тегулите, skutелумът, постskutelумът, петната върху епистерните, епимерите и метаплеврите светложълти; краката жълточервени, с жълти петна, черни петна върху коксите и задната повърхност на трохантерите, фемурите и тибите; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка светложълтеникави, останалите жилки черни; коремчето черно, първият и деветият тергит жълти, вторият и седмият със странични жълти петна, останалите тергити с тънки жълти ленти в задната си част, често прекъснати в средата (табл. XVI — 3).

Дължина: 8—11 mm.

Установен в цялата страна. Много чест.

Разпространение. Европа и средиземноморските страни.

Ларвите се развиват върху *Lotus corniculatus* и *Vupleurum falcatum*.

Коремчета на: 1 — *Tenthredo zonula* (♀); 2 — *Tenthredo distinguenda* (♀); 3 — *Tenthredo arcuata* (♀); 4 — *Rhogogaster punctulata* (♀)

29. *Tenthredo albicornis* Fabricius, 1781

Fabricius, 1781, p. 412; Василев, 1968, с. 184.

Главата, гърдичките и коремчето черни, основата на мандибулите жълта, върхът на антените жълтеникав; краката черни, външната повърхност на първите и вторите фемури, всички тибии и първите и вторите тарзуси жълточервеникави, третите тарзуси тъмнокафяви; главата и мезонотумът с дълбока, но рядка пунктуация.

Дължина: 11—13 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа, Алжир и Сибир.

30. *Tenthredo friwaldskyi* (Moscary, 1871)

Allantus friwaldskyi Moscary, 1871, p. 67; *T. friwaldskyi* Mucbe, 1964, p. 20.

Главата черна, клипеусът и устната жълти; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите и skutелумът жълти; краката черни, коксите, фемурите и тибите с жълти петна; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, задният ръб на първия тергит, както и от петия до осмия изцяло жълти.

Дължина: 12 mm.

Установен по Южното Черноморие.

Разпространение: Европа.

31. *Tenthredo bipunctula* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 185; Чорбаджиев, 1926, с. 242.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и двете петна на клипеуса жълти; антените черни, от седмото до деветото членче жълти; гърдичките черни, понякога върху метаплеврите с жълти ленти; краката черни, първите

и вторите тибии и тарзусите частично жълточервени; крилата позрачни, слабо жълто опушени, косталната жилка жълточервена, стигмата и останалите жилки черни; коремчето черно, първият тергит със странични жълти петна.

Дължина: 12—13 mm.

Установен в Сливенско. Много рядък вид.

Разпространение: Централна и Южна Европа. Рядък.

32. *Tenthredo velox* Fabricius, 1798

Fabricius, 1798, p. 216; Василев, 1967а, с. 213; 1969, с. 184; 1973, с. 78.

Главата черна, основата на мандибулите, лабиалните и максиларните палпи, клипеусът и понякога петното на бузите жълти; антените черни, долната повърхност на последните четири членчета жълта; гърдичките черни, метаплеврите с жълто петно; краката черни, външната повърхност на първите и вторите фемури и първите и вторите тибии изцяло жълта, третите тибии и тарзусите жълточервени; коремчето черно, първият тергит със странични жълти петна, средните сегменти червени. Окраска силно изменлива.

Дължина: 10—11 mm.

Установен в цялата страна. Много чест.

Разпространение: Европа и Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Carpinus* и *Corylus*.

33. *Tenthredo olivacea* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 193; Василев, 1972, с. 161.

Главата и гърдичките жълтозелени, коремчето жълточервено; горната част на главата с черно петно върху сектора на очичките и теменната площадка (табл. XVII — 4); антените черни, долната повърхност жълтозелена; гърдичките с черни кантове, ограничаващи лобовете на мезонотума; краката жълточервени с черни петна; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълточервени, останалите жилки черни; основата на коремните тергити с тънки черни ленти.

Дължина: 9—12 mm.

Установен в Рила. Много рядък вид.

Разпространение: Средна и Централна Европа, Сибир и Централна Азия.

34. *Tenthredo ferruginea* Schrank, 1776

Schrank, 1776, p. 84; Неделков, 1932, с. 152; Василев 1967а, с. 214.

Женски. Главата гъсто пунктирана, матова, черна, със светли петна около орбитите, лицето и бузите; антените черни, шестото, седмото и частично осмото членче жълти; гърдичките черни, от долната страна червенокафяви, ъглите на пронотума и тегулите безцветни; краката червенокафяви, първите и вторите кокси и трохантерите с черни петна, първите и вторите фемури с черни ленти на задната страна, третите с черни пръстени; коремчето червено, първият сегмент черен.

Мъжки. Антените светли, първото и второто членче черни; мезоплеврите светли.

Дължина: 10—13 mm.

Установен в Карловско, Витоша, поречието на Струма.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху: *Salix caprea*, *S. aurata*, *S. helix*, *Alnus glutinosa*, *Spirea ulnaria* и *Pteris aquilina*.

35. *Tenthredo balteata* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 181; Василев, 1973, с. 86.

Главата черна, устната, клипеусът, лицето и орбитите жълти; антените черни, от четвъртото до деветото членче жълти; гърдичките черни, задните ъгли на пронотума и тегулите жълти; краката жълточервени, коксите черни — първите със светли петна, задната повърхност на фемуриите с черни ленти; крилата прозрачни, стигмата кафява, косталната жилка жълточервена, останалите жилки черни; коремчето червено, първият, осмият и деветият тергит изцяло, вторият и третият частично черни.

Дължина: 9—10 mm.

Установен на Витоша.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Pteris aquilina*.

36. *Tenthredo fagi* Panzer, 1798

Panzer, 1798, p. 14; Дреновски, 1932, с. 152.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни, последните четири членчета жълти; гърдичките черни, skutelumът и петната на метаплеврите жълти; краката черни, цялата външна повърхност на първите фемури, тибните и тарзусите на вторите и третите тарзуси частично жълточервени; коремчето черно, първият тергит със странични бели петна.

Мъжки. Външната повърхност на първите и вторите кокси и третите трохантери беззникава, средните коремни тергити с червен оттенък.

Дължина: 12—13 mm.

Установен на Витоша и Стара планина.

Разпространение: Европа и Сибир.

Ларвите се развиват върху *Sorbus aucuparia*.

37. *Tenthredo solitaria* Scopoli, 1763

Scopoli, 1763, p. 281; Василев, 1967в, с. 148; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, лабиалните и максиларните палпи, устната и клипеусът жълти; антените черни, последните три членчета и основата на шестото жълти; гърдичките черни, метаплеврите с жълто петно; краката черни, върхът на тибните и тарзусите жълточервени, първите фемури към върха жълточервени; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълточервени, останалите жилки кафяви; коремчето черно, четвъртият, петият и шестият сегмент, както и задната половина на третия червени.

Мъжки. Очните орбити със светложълт ръб, задните ъгли на пронотума, мезостернумът, метаплеврите и мезоплеврите беззникави; долната повърхност на коремчето светла; краката жълти с черни пръстени.

Дължина: 9—11 mm.

Установен на Витоша, Искърски пролом и поречието на Струма.

Разпространение: Европа.

38. *Tenthredo solitaria vitoshensis* Vassilev, 1973

T. solitaria Scopoli subsp. *vitoshensis* Vassilev, 1973, с. 89.

Женски. Близък до основната форма, различава се по наличието на по-дълги антени; третите тибии светли, без черни петна.

Мъжки. Неизвестни.

Дължина: 11,5 mm.

Разпространение: България, Витоша.

39. *Tenthredo colon* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 182; Gregor, 1932, p. 5.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни, последните четири членчета жълти; гърдичките черни, метаплеврите жълти; краката жълточервени, коксите и трохантерите черни; крилата прозрачни, стигмата светлокафява, косталната жилка жълточервена, останалите жилки черни; коремчето черно, първите четири тергита странично с жълти петна, от петия до последния тергит червени.

Мъжки. Тегулите червени; коремчето червено, първият сегмент черен.

Дължина: 10—13 mm.

Установен на Витоша, Рила, Родопи. Рядък вид.

Разпространение: Европа и Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Fuchsia*, *Circocaea* и *Epi-lobium*.

Паразити: *Campoplex cryptocentrus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

40. *Tenthredo livida* Linne, 1758

Linne, 1758, p. 557; Василев, 1967a, с. 213; 1973, с. 78.

Женски. Главата черна, блестяща, основата на мандибулите, устната и предната половина на клипеуса жълти; антените черни, последните четири членчета светложълти, върхът на деветото черен; гърдите черни с жълти петна на метаплеврите, краката червенокафяви, коксите, трохантерите и третите тарзуси черни; крилата прозрачни, стигмата светла, с черна основа, жилките тъмнокафяви; коремчето черно, с бели петна странично на първия тергит, следващите тергити частично или изцяло жълточервени.

Мъжки. Със светли ленти на външните орбити; долната повърхност на коремчето червена, първият и вторият тергит черни, следващите няколко със странични черни петна. Окраската и при двата пола варираша.

Дължина: 9—11 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Viburnum*, *Salix*, *Rosa*, *Corylus*, *Sorbus* и *Lunicera* и върху *Pteris aquilina*.

През 1963 г. Hellen описва нов вид листна оса от род *Tenthredo* по материали, събрани около Несебър, Бургаски окръг. Тъй като не разполагаме с материали от новия вид, а по даденото описание не е възможно да бъде поставен в определителната таблица за видовете, прилагаме описанието така, както то е дадено от автора.

Tenthredo uncinata sp. n.

„Главата назад едва стеснена, гладка, черно окосмена, антените по-къси от торакса. третото антенално членче три пъти по-дълго, отколкото дебело, осмото членче квадратно.

Тораксът блестящ, едва забележимо пунктиран, мезонотумът късо черно окосмен. Коремчето блестящо, закръглено, черно. Първите две антенални членчета, клипеусът, горната устна и мандибулите жълти. Пронотумът, в по-голямата си част, и тегулите жълти. Косталната жилка и основата на стигмата мръсножълти. Краката жълти, коксите в основата, трохантерите отчасти и предните фемури отзад черни, задните тибии на външния си ръб и задните тарзуси отгоре зачернени. Дължина — 7,3 mm.

Сходни с женските, обаче тялото забележимо по-малко и по-силно жълто; пронотумът почти изцяло и мезостернумът в по-голямата си част жълти. Краката жълти, върховете на задните тибии и всички тарзуси повече или по-малко черни. Дължина — 6,5 mm.

Стоят близко до *T. zonula*, главата е по-силно напречна, повече от два пъти широка, отколкото дълга, второто антенално членче жълто. Коремните сегменти черни, страните на коремчето жълтеникаво поръбени. Коремчето вентрално, при ♀ отчасти, а при ♂ изцяло жълтеникаво.

Светлото оцветяване на коремчето на живо беше зеленикаво.

2 ♀♀ и много ♂♂ върху *Umbellaten* на горски поляни от Несебър на 9—17. VI.“

През 1964 г. Mische публикува данни за листни оси от България. На с. 20 съобщава вида *Tenthredo dialeuca* Konow, установен край Варна. Понеже не разполагаме с материали от този вид, даваме краткото му описание по Vensson (1964).

„Главата силно изпъкнала зад очите, флагелумът на антените черен, крилата прозрачни, стигмата апикално по-светла; първият абдоминален тергит черен, четвъртият и петият жълти, често третият и шестият жълти латерално; фронталната област дълбоко вдлъбната в средата, първият антенален член жълт.

Разпространение: Югоизточна Европа, Източно Средиземноморие.“

3. Род *Rhogogaster* Konow, 1884

Главата винаги с бледожълти или зелени петна; антените нишковидни, по дължина задминават края на гърдичките; очите успоредни (слабо сближени в долната си част при *R. picta*); първият кореман тергит с надлъжна цепнатина, запълнена с мека мембрана.

Палеарктичен род, чийто център вероятно е Централна Азия.

Таблица за определяне на видовете от род *Rhogogaster*

- 1(6) Коремчето без червени пояси
- 2(3) Тялото черно с малък брой светли петна 1. *Rh. picta* (Klug)
- 3(2) Тялото светло оцветено, с малко черни петна
- 4(5) Коремчето зелено оцветено с надлъжна черна ивица медиално на тергите 2. *Rh. viridis* (Linne)
- 5(4) Коремчето зелено оцветено, тергите латерално с два реда черни точки (табл. XVI — 4) 3. *Rh. punctulata* (Klug)
- 6(1) Коремчето с червено оцветени сегменти
- 7(8) Долната повърхност на коремчето с белезникави петна 4. *Rh. fulvipes* (Scopoli)
- 8(7) Коремчето без белезникави петна 5. *Rh. aucupariae* (Klug)

1. *Rhogogaster picta* (Klug, 1814)

Tenthredo picta Klug, 1814, p. 195; *R. picta* Gregor, 1932, p. 6; Василев, in litt.

Женски. Главата черна, устната, максиларните и лабиалните палпи, клипеусът, долната част на лицето, вътрешните орбити, петната на горния ъгъл на очите, бузите и частично слепоочията жълтозелени; антените черни, долната повърхност жълтозелена; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите, петната на средните лобове на мезонотума, skutелумът, ценхрите, петната на мезоплеврите и метаплеврите жълти; краката жълти, първите и вторите кокси частично, третите изцяло черни, задната повърхност на трохантерите, фемуриите и тибииите черни, тарзусите зеленокафяви; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълти, останалите жилки черни; коремчето черно, странично тергитите със жълтозелени ленти (табл. XVII — 1), задният ръб на стернитите жълтозелен.

Мъжки. Долната страна на коремчето жълтозелена.

Дължина: 7—8 mm.

Установен на Витоша, Пирин, Рила, Плевенско, Варненско.

Разпространение: Европа, Сибир и Северна Африка.

Ларвите се развиват върху видове от род *Alnus*.

2. *Rhogogaster viridis* (Linne, 1758)

Tenthredo viridis Linne, 1758, p. 557; *R. viridis* Недялков, 1914, с. 209; Василев, 1967а, с. 215; 1967в, с. 151; 1969, с. 184; 1973, с. 79.

Главата светлозелена; петното, обхващашо сектора на очичките, и петното около основата на антените черни; антените черни, долната повърхност зелена; гърдичките зелени, пронотумът и мезонотумът с черни петна; краката зелени, външната повърхност на фемуриите и тибииите, върховете на тарзалните членчета черни; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка зелени, останалите жилки кафяви; коремчето зелено, надлъжната лента медиално през тергитите черна (табл. XVII — 2). Окраската изменчива.

Дължина: 10—13 mm.

Установен в цялата страна. Много чест вид, лети от началото на април до края на август.

Разпространение: Европа, Палеарктична Азия и Япония.

Ларвите се развиват върху представителите на родовете: *Salix*, *Populus*, *Alnus*, *Ranunculus*, *Filipendula*, *Stelaria*, *Circaea* и *Rosa*.

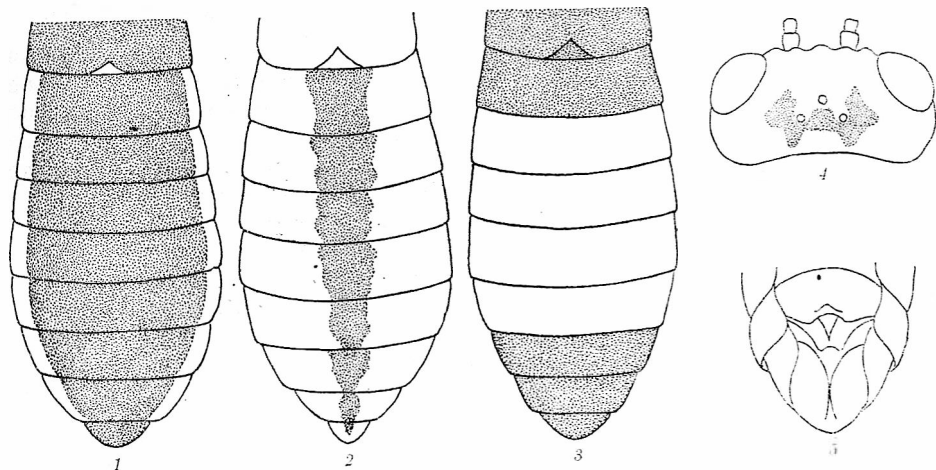
Паразити: *Euryproctus nemoralis* Fowri, *Mesoleptus cingulatus* Grav. и *Stiplosomus foveolator* Holm. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. *Rhogogaster punctulata* (Klug, 1814)

Tenthredo punctulata Klug, 1814, p. 195; *R. punctulata* Василев, 1972, с. 161.

Главата светлозелена, челото с W-образно черно петно; антените зелени, горната повърхност по-тъмна; гърдичките светлозелени, с черни ленти върху страничните дялове на мезонотума; краката зелени, външната повърхност на фемуриите и тибииите черна, тарзалните членчета с черен връх; крилата прозрачни, стигмата и жилките зелени с кафява основа; коремчето светлозелено, странично върху тергитите с черни точки (табл. XVI — 4).

Дължина: 10—12 mm.

1 — коремче на *Rhogaster picta* (♀); 2 — коремче на *Rhogaster viridis* (♀); 3 — коремче на *Tenthredopsis carbonaria* (♀); 4 — глава на *Tenthredopsis carbonaria* (♀); 5 — хипопигий на *Tenthredopsis carbonaria* (♀)

Известен от Витоша и Тревненски Балкан. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Salix*, *Sorbus*, *Alnus* и *Fraxinus*.

4. *Rhogaster fulvipes* (Scopoli, 1763)

Tenthredo fulvipes Scopoli, 1763, p. 278; *R. fulvipes* Василев, 1967а, с. 215; 1969 с. 184; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и ивицата по орбитите светложълти; антените жълтокафяви, долната страна с червен оттенък; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите, петната на мезоплеврите и метаплеврите светложълти; краката жълточервени, коксите, петната на трохантерите и третите тибии кафяви; крилата прозрачни, стигмата червенокафява, косталната жилка жълга, останалите жилки кафяви; коремчето черно, от третия до шестия тергит червени, странично тергитите с белезникави петна; калъфът на яйцеполагалото с жълти ленти.

Мъжки. Главата светложълта, с черно петно върху горната част на лицето, темето, слепоочията и задната част на главата; гърдичките коремно жълти с черни петна на мезоплеврите и метаплеврите.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в цялата страна. Много чест вид.

Разпространение: Европа и Сибир.

Ларвите се развиват върху *Galium verum*.

5. *Rhogogaster aucupariae* (Klug, 1814)

Tenthredo aucupariae Klug, 1814, p. 212; *R. aucupariae* Василев, 1968, с. 184; 1969, с. 184; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, устната, основата на мандибулите и клипеусът частично жълти; антените черни, долната повърхност жълточервена; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите и ценхрите жълти; краката жълточервени, коксите черни, задната повърхност на първите и вторите фемури, пръстенът накрая на третите тибии и третите тарзуси черни; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, жилките кафяви, коремчето черно, от третия до шестия сегмент червени.

Мъжки. Клипеусът жълт, коксите с жълти ленти.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа и Сибир.

4. Род *Tenthredopsis* A. Costa, 1859

Главата светло оцветена в жълти, жълточервени или светлокафяви тонове; антените тънки, дълги, надвишаващи главата и гърдичките, взети заедно, от долната страна винаги светло оцветени; очите с раздалечени вътрешни ръбове, успоредни; жилките, с малки изключения, светли, стигмата винаги двуцветна; тялото тънко, стройно, първият тергит медиално с изпъкнала бразда.

Разпространение: Европа, Палеарктична Азия и Северна Америка.*

Таблица за определяне на видовете от род *Tenthredopsis*

1(6)	Клипеусът дълбоко дъгообразно изрязан	
2(3)	Коксите черни	2. <i>T. excisa</i> (Thomson)
3(2)	Коксите със светли петна	
4(5)	Първите и вторите кокси черни, третите със светли петна	1. <i>T. stigma</i> (Fabricius)
5(4)	Всички кокси със светли петна	3. <i>T. tessellata</i> (Klug)
6(1)	Клипеусът право отрязан или много слабо дъгообразно извит	
7(10)	Няколко антенни членчета светли, образуват светъл пръстен пред върха	
8(9)	Първият тергит напълно черен	4. <i>T. tischbeini</i> (Moscary)
9(8)	Първият тергит черен с две странични бели петна	5. <i>T. balcana</i> (Moscary)
10(7)	Антените без светъл пръстен пред върха	
11(12)	Мезоплеврите матови, силно пунктирани	6. <i>T. tarsata</i> (Fabricius)
12(11)	Мезоплеврите гладки, блестящи, най-много с разпръсната пунктуация	
13(14)	Хипопигиумът много голям, дълбоко извит в средата (табл. XVII — 5); ♂ — подгениталната пластинка дъгообразно извита	7. <i>T. carbonaria</i> (Linne)
14(13)	Хипопигиумът и подгениталната пластинка нормални	
15(24)	Тегулите светли	

* Видовете от род *Tenthredopsis* се различават по трудно забележими белези. Основните различия са дадени в определителната таблица.

- 16(17) Главата черна със светли петна 8. *T. parvula* Konow
 17(16) Главата светла с черни петна
 18(19) Коремчето светло с медиална надлъжна черна лента (табл. XVIII — I) 9. *T. sordida* (Klug)
 19(18) Коремчето без надлъжна черна лента
 20(21) Стигмата напълно светла, понякога по-тъмна към върха 10. *T. pallida* Konow
 21(20) Стигмата в по-голямата си част тъмна
 22(23) ♀ — гребените над очите силно разделени; ♂ — мезоплеврите и мезостернумът светли 12. *T. inornata* Cameron
 23(22) ♀ — очните гребени сближени, почти слети; ♂ — мезоплеврите и мезостернумът с черни петна 11. *T. nassata* (Linne)
 24(15) Тегулите тъмни, по-рядко със светъл връх
 25(26) ♀ — задните тибии черни или чернокафяви; ♂ — задните крила с периферна жилка 13. *T. coqueberti* (Klug)
 26(25) ♀ — задните тибии червени; ♂ — задните крила без периферна жилка
 27(28) ♀ — третите тарзуси с бели членчета, често бели петна и на третите тибии; ♂ — подгениталната пластинка с широки ръбове, леко извита 15. *T. friesei* Konow
 28(27) ♀ — задните тарзуси червени или черни, без бели петна; ♂ — подгениталната пластинка с тесни ръбове
 29(30) ♀ — предните крила с междинна втора възвратна жилка; ♂ — горната страна на коремчето черна 16. *T. sprete* (Lepelletier)
 30(29) ♀ — втората възвратна жилка не е междинна; ♂ — горната страна на коремчето червена или червенокафява
 31(32) ♀ — зад очите главата силно разширена; ♂ — зад очите главата леко стеснена 17. *T. picticeps* Cameron
 32(31) ♀ — зад очите главата не е разширена; ♂ — зад очите главата силно стеснена 14. *T. scutellaris* (Fabricius)

1. *Tenthredopsis stigma* (Fabricius, 1798)

Tenthredo stigma Fabricius, 1798, p. 215; *Tenthredopsis stigma* Недялков, 1914, с. 209; Дренски, 1932, с. 152; Hellen, 1963, p. 156.

Главата черна, устната, клипеусът, вътрешните орбити и петната на бузите жълти; антените черни, долната повърхност жълта; гърдичките черни, задните ъгли на пронотума, тегулите, skutелумът и постskutelумът жълти; краката жълточервени, коксите черни, третите кокси с бели петна, трохантерите черни; крилата прозрачни, стигмата жълта с по-тъмен връх, косталната и субкосталната жилка жълти, останалите светлокафяви; коремчето черно, от третия до шестия сегмент червени с медиална черна лента.

Дължина: 11—12 mm.

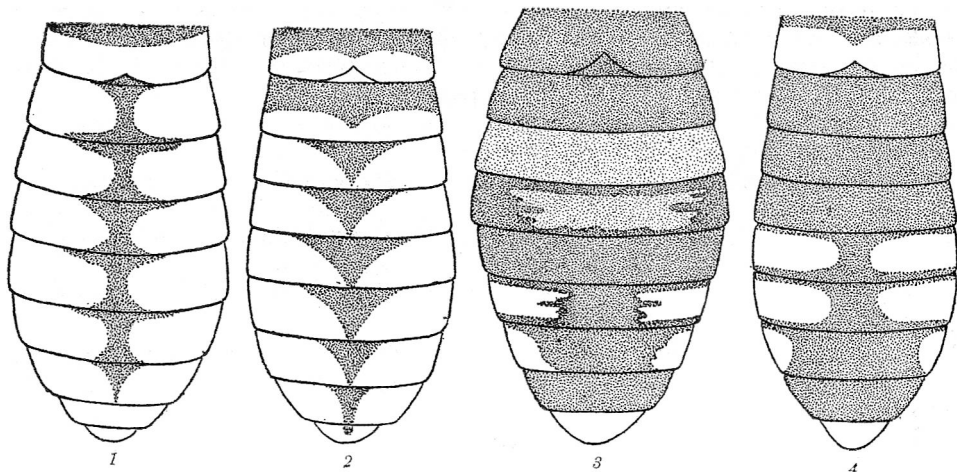
Известен от цялата страна. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Балкански полуостров.

2. *Tenthredopsis excisa* (Thomson, 1870)

Perineura excisa Thomson, 1870, p. 301; *T. excisa* Василев, 1967a, с. 214; 1973, с. 78.

Подобен на *T. stigma*. Различава се по следните белези: третите кокси с бели петна, антените с кафява долна повърхност.

Коремчета на: 1 — *Tenthredopsis sordida* (♀); 2 — *Tenthredopsis tessellata* (♀); 3 — *Macrophya rufipes* (♀); 4 — *Macrophya rustica* (♀).

Дължина: 9 mm.

Установен на Витоша, Плевенско, Искърско дефиле, Благоевградско.
Разпространение: Европа.

3. *Tenthredopsis tessellata* (Klug, 1814)

Tenthredo tessellata Klug, 1814, p. 200; *T. tessellata* Muehe, 1964, p. 20; Василев, 1967a, с. 214; 1973, с. 79.

Главата черна, клипеусът жълто поръбен, устната, основата на мандибулите, външните орбити и петното на бузите бледожълти; антените черни със светлокафява долна повърхност; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, скutelумът и постскutelумът светложълти; краката жълточервени, коксите със светли петна, трохантерите и тарзусите кафяви; крилата прозрачни, стигмата светлокафява със светла основа, жилките светлокафяви; коремчето светло, първият и вторият тергит черни, следващите жълточервени, през средата им черно петно (табл. XVIII — 2). Окраска варираща.

Дължина: 9—10 mm.

Известен от планинските райони на цялата страна.

Разпространение: Централна Европа и Сибир.

4. *Tenthredopsis tischbeini* (Moscardi, 1876)

Tenthredo tischbeini Moscardi, 1876, p. 41; *T. tischbeini* Василев, 1967b, с. 149; 1969, с. 184; 1973, с. 79.

Главата черна, основата на мандибулите, устната, клипеусът, външните орбити и петната странично на темето светложълти; антените черни, долната повърхност светлокафява, шестото, седмото и основата на осмото членче светложълти; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, скutelумът, по-

някако и постскутелумът жълти; краката червени, коксите черни, третите кокси с бели петна, трохантерите частично черни, третите фемури, върховете на тибите и третите тарзуси гъмнокафяви; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, жилките кафяви; коремчето червено, първият, осмият и деветият тергит изцяло, а вторият частично черни.

Дължина: 10—12 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Централна Европа, Източно Средиземноморие.

5. *Tenthredopsis balcana* (Moscary, 1880)

Perineura balkanica Moscary, 1880, p. 72; *T. balcana* Gregor, 1932, p. 6; Muche, 1964, p. 20.

Близък до *T. tischbeini*. Различава се по следните белези: първият коремен тергит със странични бели петна; антените с бял пръстен, обхващащ петото, шестото и седмото членче.

Дължина: 10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Балкански полуостров.

6. *Tenthredopsis tarsata* (Fabricius, 1804)

Tenthredo tarsata Fabricius, 1804, p. 32; *Tenthredopsis tarsata* Василев, 1967а, с. 214; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът бледожълти, външните орбити и петното странично над очите жълточервени; антените кафяви, долната повърхност червена; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, скутелумът и постскутелумът жълти; краката червени, коксите, трохантерите и третите фемури черни; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, косталната жилка жълта, останалите жилки кафяви; коремчето червено, първият и вторият тергит и осмият и деветият сегмент черни с тънка черна ивица надлъжно през средата на тергитите и две широки черни ленти странично на коремчето.

Мъжки. Клипеусът черен с червен външен ръб; гърдичките и коремчето изцяло черни.

Дължина: 11 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Централна Европа, Балкански полуостров.

7. *Tenthredopsis carbonaria* (Linne, 1767)

Tenthredo carbonaria Linne, 1767, p. 926; *T. luttarata* Muche, 1964, p. 20; *Tenthredopsis carbonaria* Василев, 1967в, с. 149; 1969, с. 185; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, устната, клипеусът, тънката линия на външните орбити и петната над очите светложълти; антените черни, със светлокафява долна повърхност; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, скутелумът и постскутелумът жълти; краката червени, коксите, трохантерите и третите тарзуси черни; крилата прозрачни, стигмата кафява, със светла основа, жилките кафяви; коремчето черно, от третия до шестия сегмент червени (табл.

XVII — 4), хипопигиумът голям, дълбоко дъгообразно изрязан в средата (табл. XVII — 5 и табл. XXXIII — 3).

Мъжки. Главата почти изцяло жълта; гърдичките жълточервени с черни петна на долната повърхност и мезонотума; краката светло жълтокафяви; коремчето червено с тънка черна ивица в основата на тергитите, подгениталната пластинка голяма, извита. Окраската и при двата пола варира силно. У нас е установен var. *thoracica* Geoffroy, чиито крака са изцяло жълточервени.

Дължина: 10—12 mm.

Установен в цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа и Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Dactylus glomerata*.

8. *Tenthredopsis parvula* Konow, 1890

Konow, 1890, p. 65; Дреновски, 1932, с. 152.

Главата черна, устната, основата на мандибулите, клипеусът, външните орбити и петната на слепоочията жълти; антените кафяви с по-светла долна повърхност; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, skutелумът, постskutelумът, двете петна на мезонотума и петната на мезоплеврите жълти; краката жълти, коксите черни с бели петна; крилата прозрачни, стигмата чернокафява със светла основа, жилките чернокафяви, косталната жилка със светла основа; коремчето черно, първият тергит с белезникави петна в задната част, третият, четвъртият и петият тергит червени, с надлъжна медиална черна ивица.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в Петричко и Лозенска планина. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа.

9. *Tenthredopsis sordida* (Klug, 1814)

Tenthredo sordida Klug, 1814, p. 199; *Tenthredopsis sordida* Hellen, 1963, p. 156; Василев, 1967a, с. 214; 1969, с. 84; 1963, с. 79.

Женски. Главата светложълта, темето с чернокафяво петно; антените кафяви с по-светла долна повърхност; гърдичките светли, страничните дялове на мезонотума с кафяви петна; краката жълти, третият чифт по-тъмни; крилата прозрачни, стигмата жълта с по-тъмна основа, жилките светлокафяви; коремчето жълто, тергитите с тънка медиална черна ивица, първият тергит напълно жълт (табл. XVIII — 1).

Мъжки. С кафяви петна на тегулите и мезонотума.

Дължина: 10 mm.

Установен по Черноморието, Стара планина, Витоша, Благоевградско.

Разпространение: Централна Европа, Балкански полуостров.

Ларвите се развиват върху *Carpinus betulus*.

10. *Tenthredopsis pallida* Konow, 1896

Konow, 1896, p. 316; Василев, 1967 в, с. 149; 1973, с. 79.

Светло жълточервени, темето с тъмночервено петно; антените от горната страна светлокафяви; коксите и трохантерите жълти; крилата прозрачни, жилките и стигмата светлокафяви; от втория до петия тергит светложълти.

Дължина: 10 mm.

Установен на Витоша и Искърски пролом.

Разпространение: Централна Европа.

11. *Tenthredopsis nassata* (Linne, 1767)

Tenthredo nassata Linne, 1767, p. 926; Дреновски, 1932, с. 152; *Tenthredopsis nassata* Василев, 1973, с. 79.

Женски. Светло жълточервени, основата на мандибулите, устната, клипеусът, скутелумът и понякога петната на мезонотума жълти; крилата прозрачни, стигмата жълточервена със светла основа, косталната жилка жълта, останалите жилки светлокафяви; коремчето в по-червени нюанси.

Мъжки. Мезонотумът частично черен. Окраска силно варираша.

Дължина: 10—12 mm.

Установен в цялата страна. Рядък вид.

Разпространение: цяла Европа.

12. *Tenthredopsis inornata* Cameron, 1881

Cameron, 1881, p. 571; Василев, 1973, p. 79.

Подобен на *F. nassata*. Различава се по белезите, посочени в определителната таблица.

Дължина: 9—10 mm.

Установен на Витоша. Много рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Сибир.

13. *Tenthredopsis coqueberti* (Klug, 1814)

Tenthredo coqueberti Klug, 1814, p. 202; *Tenthredopsis coqueberti* Василев, 1969, с. 184.

Главата черна, понякога устната и петната на клипеуса жълти, външните орбити беззникави; антените черни, долната повърхност светлокафява; гърдичките черни, скутелумът беззникав; първият и вторият чифт крака жълточервени, коксите и трохантерите черни, основата на фемуриите частично черна, третият чифт крака напълно черни; коремчето червено, първият, вторият и последните два-три тергита черни.

Дължина: 10—11 mm.

Установен в Благоевградско. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа.

14. *Tenthredopsis scutellaris* (Fabricius, 1804)

Tenthredo scutellaris Fabricius, 1804, p. 39; *Tenthredopsis scutellaris* Василев, 1967, с. 149; 1973, с. 79.

Главата черна, основата на мандибулите, устната, клипеусът, външните орбити и петната на слепоочията жълти; антените черни, долната повърхност светлокафява; гърдичките черни, скутелумът и понякога задният ръб на пронотума беззникави; краката червени, коксите и трохантерите черни, третите фемури и тибии черни, коксите понякога с бели ленти; коремчето черно, от третия до шестия тергит червени. У нас се среща var. *franki* Konow, чието коремче е напълно черно.

Дължина: 10—12 mm.

Известен от Дунавската равнина, Софийско и Благоевградско.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Anthriscum silvestris* и *Artemisia campestris*.

15. *Tenthredopsis friesei* Konow, 1884

Konow 1884, p. 335; Дреновски, 1932, с. 152.

Подобен на *T. scutellaris*, но третите тибии с бели петна.

Дължина: 11—12 mm.

Установен в Петричко и Родопите. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа, България.

Ларвите се развиват върху *Holcium mollis*.

16. *Tenthredopsis spreta* (Lepelletier, 1823)

Tenthredo spreta Lepelletier, 1823, p. 78; *Tenthredopsis spreta* Василев, 1972, с. 161.

Подобен на *T. scutellaris*. Различава се от него по белезите, посочени в определителната таблица.

Дължина: 11 mm.

Установен на Витоша. Много рядък вид.

Разпространение: Централна Европа, България.

17. *Tenthrredopsis picticeps* Cameron, 1881

Cameron, 1881, p. 568; Василев, 1967в, с. 149; 1973, с. 79.

Главата черна с белезникави петна, клипеусът, устната и основата на мандибулите жълти; гърдичките черни, задният ръб на пронотума и скутелумът белезникави; краката червени, коксите и трохантерите черни с бели петна; крилата прозрачни, стигмата черна със светла основа, жилките черни; коремчето черно, първият тергит с бели петна, средните тергити червени.

Дължина: 11—12 mm.

Установен на Витоша, Стара планина, Казанлъшко, Пловдивско.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

5. Род *Macrophya* Dahlbom, 1835

Очите силно сближени в долния край (с изключение на *M. punctumalbum*, чиито очи са почти успоредни). Клипеусът дъгообразно извит; антените къси, не надминават задния ръб на гърдичките, слабо задебелени в средата. Задните кокси удължени, задните фемури надвишават края на коремчето.

Родът е разпространен в Европа, Азия и Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Macrophya*

- 1(2) Вътрешните ръбове на очите успоредни . . 1. *M. punctumalbum* (Linne)
- 2(1) Вътрешните ръбове на очите конвергират
- 3(18) Задните крака оцветени повече или по-малко червено
- 4(5) Коремчето черно с ясни жълти препаски . . 2. *M. erythropus* (Brulle)

- 5(4) Коремчето черно с червени или белезникави шарки, но никога ясно-жълти
- 6(7) Средните тергити червени 3. *M. rufipes* (Linne)
- 7(6) Коремчето без червени ленти
- 8(13) Първият и вторият чифт тибни жълти или жълточервени с малко тъмно оцветени части
- 9(10) Коремчето черно с жълти петна само на петия и шестия тергит 4. *M. diversipes* (Schrank)
- 10(9) Жълти ленти на повече от два тергита
- 11(12) Жълто оцветяване на първия, петия и шестия коремни тергит 5. *M. superba* Tischbein
- 12(11) Жълто оцветяване на първия, третия, четвъртия, петия и шестия тергит 6. *M. postica* (Brulle)
- 13(8) Първият и вторият чифт тибни почти изцяло черни
- 14(15) Предната половина на задните кокси светло оцветена; ♂ — задните трохантери светли 7. *M. sanguinolenta* (Gmelin)
- 15(14) ♀ — задните кокси черни с малко светло петно на върха, ♂ — задните трохантери черни
- 16(17) Стигмата едноцветна, кафява 10. *M. erythrocnema* A. Costa
- 17(16) Стигмата двуцветна, кафява със светла основа 11. *M. pallidilabris* A. Costa
- 18(3) Задните крака без червено оцветени части
- 19(20) Тораксът с червено петно на мезонотума и скутелума 8. *M. teutona* (♀) (Panzer)
- 20(19) Тораксът без червено оцветени части
- 21(26) Коремчето в средата с червени ленти, често сведени до странични петна
- 22(23) Скутелумът и последните коремни сегменти (частично) светли 9. *M. militaris* (♀) (Klug)
- 23(22) Скутелумът и последните коремни сегменти черни
- 24(25) Задните крака напълно черни 13. *M. annulata* (Geoffroy)
- 25(24) Третите кокси и фемури със светли петна 12. *M. blanda* (Fabricius)
- 26(21) Средните сегменти на коремчето без червено оцветени части
- 27(28) Коремчето вентрално почти изцяло светло оцветено 8. *M. teutona* (♂) (Panzer)
- 28(27) Коремчето вентрално не изцяло светло оцветено
- 29(32) Задните тарзуси с бял пръстен
- 30(31) Предните фемури на задната повърхност тъмно оцветени 9. *M. militaris* (♂) (Klug)
- 31(30) Предните фемури изцяло светли 14. *M. rustica* (♂) (Linne)
- 32(29) Задните тарзуси без бял пръстен
- 33(34) Задните фемури почти изцяло жълти 14. *M. rustica* (♀) (Linne)
- 34(33) Задните фемури черни с малко светли петна
- 35(40) Горната част на главата и среднегръбът с много фина пунктуация или напълно гладки
- 36(37) Темето в задната част ограничено с ръб 15. *M. albipuncta* (Fallén)
- 37(36) Темето в задната част неограничено с ръб
- 38(39) ♀ — мезоплеврите изцяло черни; ♂ — последното антенално членче повече от 2 пъти по-дълго, отколкото широко 16. *M. albicincta* (Schrank)

- 39(38) ♀ — мезоплеврите със светло петно; ♂ — последното антенално членче повече от 1,5 пъти по-дълго, отколкото широко 17. *M. crassula* (Klug)
- 40(35) Горната част на главата и среднегръбът гъсто пунктирани, матови
- 41(42) Стигмата светлокафява 18. *M. duodecimpunctata* (Linne)
- 42(41) Стигмата тъмнокафява или черна
- 43(44) Първият кореман сегмент отзад поръбен с бяло 19. *M. carinthiaca* (Klug)
- 44(43) Първият кореман сегмент изцяло черен
- 45(46) Задните трохантери почти напълно светли . . . 20. *M. ribis* (Schrank)
- 46(45) Задните трохантери напълно черни . . . 21. *M. parvula* Konow

1. *Macrophya punctumalbum* (Linne, 1767)

Tenthredo punctumalbum Linne, 1767, p. 924; *M. punctumalbum* Дреновски, 1934, с. 179; Muche, 1964, p. 21; Василев, 1967, с. 150; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, вътрешният ръб на очите успореден; антените черни: гърдичките черни, задният ръб на пронотума, скutelумът, постскutelумът и понякога тегулите жълти; коксите и трохантерите черни, третите кокси с бяло петно, първите и вторите фемури черни с жълт връх, третите фемури червени, първите и вторите тибии и тарзуси жълти, третите черни, с жълто петно на тибииите; крилата прозрачни, слабо жълто опушени, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, от третия до седмия тергит със странични жълти петна, деветият тергит с жълто петно отгоре.

Мъжки. Гърдичките черни, задният ръб на пронотума жълт, коремчето напълно черно.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Fraxinus*, *Ligustrum* и *Craetaegus*.

2. *Macrophya erythropus* (Brulle, 1836)

Tenthredo erythropus Brulle, 1836, p. 27; *M. erythropus* Недялков, 1914, с. 209; Василев, 1967, с. 150; 1969, с. 185; 1973, с. 79.

Главата черна, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите и скutelумът жълти; краката жълти, третите фемури червени; крилата прозрачни с жълт оттенък, стигмата кафявочервена; коремчето черно, лентите на първия тергит, страничните петна от четвъртия до шестия тергит и прекъснатата лента на седмия тергит жълти.

Дължина: 12 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

3. *Macrophya rufipes* (Linne, 1758)

Tenthredo rufipes Linne, 1758, p. 557; *M. rufipes* Недялков, 1914, с. 209; Василев, 1967, с. 150; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите, скутелумът и петното върху постскутелума жълти; краката жълточервени, коксите черни, третите фемури и тибии по-интензивно червени; крилата прозрачни, слабо жълтокафяво опушени, стигмата и косталната жилка светлокафяви, останалите жилки черни; коремчето черно; третият и четвъртият тергит жълточервени, шестият с прекъснати, а седмият със странични жълти петна, деветият тергит изцяло жълт (табл. XVIII — 3).

Мъжки. Гърдичките жълти, тегулите и скутелумът черни; първите и вторите кокси жълти, третите тибии и тарзуси черни; коремчето черно, третият, четвъртият и петият сегмент и деветият тергит жълти.

Окраската на вида силно изменчива. У нас са установени следните вариетети:

var. *diversereducta* Pic. — третият и четвъртият тергит черни, с червени петна.

var. *reductenotata* Pic. — третият тергит черен, с червени петна, четвъртият черен.

var. *orientalis* Moscardi — коремчето без червено оцветени части, черно с жълти ленти на деветия тергит.

Дължина: 11—12 mm.

Установен в цялата страна. Много чест вид.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

4. *Macrophya diversipes* (Schrank, 1782)

Tenthredo diversipes Schrank, 1782, p. 289; *M. diversipes* Дреновски, 1934, с. 179; Hellen, 1963, p. 157; Muche, 1964, p. 21; Василев, 1967, с. 214; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, устната и понякога клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, понякога ъглите на пронотума, както и скутелумът жълти; коксите и трохантерите черни, фемурите и тибии частично червени, тарзусите и върховете на третите тибии чернокафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, петият и шестият тергит със странични жълти петна.

Мъжки. Клипеусът жълт; първите и вторите трохантери, фемурите и тибии жълти; коремчето понякога напълно черно. Окраската и при двата пола варира силно.

Дължина: 10—12 mm.

Установен в цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа.

5. *Macrophya superba* Tischbein, 1852

Tischbein 1852, p. 100; Hellen, 1963, p. 157; Muche, 1964, p. 22.

Главата черна, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите и скутелумът жълти, върховете на тибии и тарзусите кафяви, третите тарзуси черни, коксите и основата на

фемуриите жълти; крилата прозрачни, слабо жълто оцветени, стигмата и жилките тъмни; коремчето черно, първият и от четвъртия до шестия тергит с черни ленти.

Дължина: 9—10 mm.

Известен от Черноморието, Витоша, Благоевградско.

Разпространение: Мала Азия.

6. *Macrophya postica* (Brulle, 1836)

Tenthredo postica Brulle, 1836, p. 27; *M. postica* Недялков, 1914, с. 209; Gregor, 1932, p. 6; Hellen, 1963, p. 157; Атанасов, 1964, с. 147; Muche, 1964, p. 21.

Главата черна, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, тегулите, skutелумът, постskutelумът и петната на мезоплеврите жълти; краката жълти, коксите черни, фемуриите и трохантерите жълтокафяви, третите фемури и тибии кафявочервени; крилата прозрачни, стигмата кафява, жилките черни; коремчето черно, първият тергит с жълти петна, от третия до шестия с жълти ленти, често прекъснати в средата.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Средна и Югоизточна Европа, Сибир.

7. *Macrophya sanguinolenta* (Gmelin, 1790)

Tenthredo sanguinolenta Gmelin, 1790, p. 2666; *M. sanguinolenta* Василев, 1972, с. 162.

Женски. Главата черна, устната понякога с бяло петно; антените черни; гърдичките черни; коксите черни, третите кокси с бяло петно, първите и вторите фемури и тибии жълти, третите с черен връх, тарзусите черни; коремчето черно.

Мъжки. Устата жълта; третите кокси с бяло петно.

Дължина: 12 mm.

Установен в Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Европа, Алжир.

8. *Macrophya teutona* (Panzer, 1799)

Tenthredo teutona Panzer, 1799, p. 71; *M. teutona* Недялков, 1914, с. 209.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, мезонотумът и skutелумът червени, тегулите жълти; първият и вторият чифт крака светложълти, задната повърхност на тибите и фемуриите черна, третият чифт крака, фемуриите и краищата на тибите черни, тарзусите изцяло черни; крилата прозрачни, стигмата жълточервена, в основата бяла, жилките кафяви; коремчето черно, последните тергити в задната част поръбени светло.

Мъжки. Гърдичките и коремчето със светложълта долна повърхност.

Дължина: 8—10 mm.

Установен в Средна Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа.

9. *Macrophya militaris* (Klug, 1814)

Tenthredo militaris Klug, 1814, p. 113; *M. militaris* Василев, 1972, с. 162.

Женски. Главата черна, мандибулите, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, skutelumът, постskutelumът, тегулите понякога частично и ъглите на пронотума бели; първите и вторите крака жълти; задната част на фемуриите, тибииите и тарзусите черни, трохантерите, основата на фемуриите и петната на тибииите бели, всички кокси черни; коремчето черно, третият и петият сегмент червени, четвъртият и седмият тергит със странични жълти петна, деветият тергит изцяло бял.

Мъжки. Първи и втори кокси бели с черно петно, коремчето изцяло черно. Много редки.

Дължина: 11—13 mm.

Установен на Славянка планина. Много рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

10. *Macrophya erythrocnema* A. Costa, 1859

A. Costa 1859, p. 77; Василев, in litt.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, skutelumът жълт; краката черни, първите и вторите фемури и тибии с жълта лента в задната част, третите фемури и тибии чернокафяви, тарзусите черни, първите и вторите с жълти петна; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето изцяло черно.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Искърското дефиле.

Разпространение: Европа.

11. *Macrophya pallidilabris* A. Costa, 1859

A. Costa, 1859, p. 77; Дреновски, 1932, с. 152.

Много близък до *M. erythrocnema*, но стигмата кафява със светла основа (по Verland, 1947).

Дължина: 9 mm.

Установен в Карловско.

Разпространение: Южна Европа.

12. *Macrophya blanda* (Fabricius, 1775)

Tenthredo blanda Fabricius, 1775, p. 323; *M. blanda* Недялков, 1914, с. 209; Gregor, 1932, p. 6; Василев, in litt.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, клипеусът и устната частично бели; антените черни; гърдичките черни, ръбът на пронотума бял; краката черни, задната повърхност на първите тибии и тарзуси бели, третите кокси и фемури с бели петна; крилата прозрачни, слабо опушени, стигмите и жилките кафяви; коремчето черно, от втория до петия сегмент червени.

Мъжки. Краката с повече светли петна, коремчето черно, вторият и третият сегмент червени.

Дължина: 11—12 mm.

Установен в Стара планина, Витоша, Рила, Родопи.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

13. *Macrophya annulata* (Geoffroy, 1785)

Tenthredo annulata Geoffroy, 1785, p. 373; *M. annulata* Недялков, 1914, с. 109; Hellen, 1963, p. 157; Muche, 1964, p. 20.

Близък до *M. blanda*. Различава се по следните белези: вторите и третите крака и третите кокси изцяло черни; клипеусът черен; коремчето черно, от втория до шестия и осмия сегмент червени, последните тергити с бели петна.

Дължина: 11—12 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

14. *Macrophya rustica* (Linne, 1758)

Tenthredo rustica Linne, 1758, p. 556; *M. rustica* Недялков, 1914, с. 209; Gregor, 1932, p. 6; Hellen, 1963, p. 157; Атанасов, 1964, с. 146; Muche, 1964, p. 21.

Женски. Главата черна, сновата на мандибулите, устната и клипеусът жълти, антените черни, първото членче с жълто петно; гърдичките черни, ъглите на пронотума, петното върху скутелума, а понякога и върху мезоплеврите жълти; краката жълти, петната върху първите и третите кокси черни, върховете на третите фемури и основата на третите тибии кафяви, първите и вторите тарзуси светлокафяви, третите тарзуси черни; крилата прозрачни, жълто оцветени, стигмата и жилките тъмнокафяви; коремчето черно, първият и деветият тергит жълти, петият и шестият с прекъсната в средата жълта лента, седмият със странични жълти петна (табл. XVIII — 4 и табл. XXXIV — 1).

Мъжки. Скутелумът черен, третите тарзуси частично жълти. Окраската и при двата пола силно изменчива.

Дължина: 10—14 mm.

Установен в цялата страна. Много чест вид.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Северна Африка.

15. *Macrophya albipuncta* (Fallén, 1808)

Tenthredo albipuncta Fallén, 1808, p. 104; *M. albipuncta* Василев, 1972, 161. с.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът бели; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите и линиите върху мезоплеврите бели; първите и вторите крака бледожълти, коксите с черно петно, третият чифт черни, коксите с бяло петно, трохантерите и средната част на тибните бели; коремчето черно, задният ръб на тергитите и стернитите бели.

Мъжки. Антените със светла долна повърхност; коксите в по-голямата част бели; долната повърхност на коремчето бяла.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Софийско. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа, България.

16. *Macrophya albicincta* (Schrank, 1776)

Tenthredo albicincta Schrank, 1776, p. 85; *M. albicincta* Недялков, 1914, с. 209; Дрeновски, 1932, с. 152; Hellen 1963, p. 157.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната, клипеусът и двете петна в задната част на челото светли; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите и skutелумът бели; първите и вторите крака черни, вътрешната повърхност на фемулите, тибиите и частично на тарзусите бяла, третите крака черни с бели петна върху коксите, трохантерите и тибиите; крилата прозрачни, жилките и стигмата кафяви; коремчето черно, задният ръб на първия тергит и по-голямата част от последния бели.

Мъжки. Темето без бели петна, тергитите със светъл заден ръб.

Дължина: 10—11 mm.

Установен по Черноморието, Пловдивско, Югозападна България.

Разпространение: Европа, Средна Азия и Алжир.

Ларвите се развиват върху *Sambucus ebulus*, *S. nigra* и *S. racemosa*.

17. *Macrophya crassula* (Klug, 1818)

Tenthredo crassula Klug, 1818, p. 124; *M. crassula* Недялков, 1914, с. 209; Василев, 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът бели; антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума, тегулите, skutелумът и голямото петно върху мезоплеврите жълти; краката бледожълти, коксите с черни петна, фемулите на върха и в основата, тибиите на върха и третите тарзуси черни, първите и вторите тарзуси с черни петна в основата на членчетата; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, задният ръб на първия тергит, страничните задни ръбове на следващите и последният тергит светложълти.

Мъжки. Клипеусът черен; първите и вторите крака частично, третите изцяло черни, трохантерите и колената бели.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в Софийско, Северозападна България.

Разпространение: Европа, Средна Азия.

18. *Macrophya duodecimpunctata* (Linne, 1758)

Tenthredo duodecimpunctata Linne, 1758, p. 558; *M. duodecimpunctata* Недялков, 1914, с. 209; Hellen, 1963, p. 157; Василев, 1967, с. 214; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът светли; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и skutелума бели; краката черни, първите и вторите с бяла задна повърхност, третите с бяло петно върху коксите и тибиите; крилата прозрачни, жълто оцветени, стигмата жълта, жилките светлокафяви; коремчето черно, петият и шестият тергит, понякога и четвъртият със странични бели петна, деветият почти изцяло бял.

Мъжки. Клипеусът и skutелумът черни, третият чифт кокси и тибиите с много малки бели петна, тарзусите безцветни.

Дължина: 10—11 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа и Азия.

Ларвите се развиват върху видове от род *Alnus*.

19. *Macrophya carinthiaca* (Klug, 1814)

Tenthredo carinthiaca Klug, 1814, p. 125; *M. carinthiaca* Василев, 1967в, с. 150; 1969, с. 181; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, мандибулите, устната, клипеусът и двете петна близо до темето белезникави; гърдичките черни, задният ръб на пронотума и тегулите белезникави; краката черни, външната повърхност на първите и вторите тибии и тарзуси белезникава, третите трохантери и върховете на тибните белезникави; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето черно, задният ръб на първия и последните няколко тергита белезникав.

Мъжки. Върхът на коксите, първите и вторите фемури в задната си повърхност белезникави; последните тергити без светло оцветяване.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в Северна България, Витоша, Рила.

Разпространение: Централна Европа, България.

20. *Macrophya ribis* (Schrank, 1781)

Tenthredo ribis Schrank, 1781, p. 332; *M. ribis* Василев, 1967в, с. 151; 1973, с. 79.

Женски. Главата и гърдичките черни; краката черни, коксите с бели петна, вторите и третите тибии и тарзуси със светла външна повърхност, третите трохантери, тибии и тарзуси частично белезникави; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето черно.

Мъжки. Основата на мандибулите, устната и клипеусът частично светли.

Дължина: 8—10 mm.

Установен в Северозападна България, Стара планина, Витоша.

Ларвите се развиват върху видове от род *Sambucus*.

Паразити: *Pygostolus sticticus* Hal., *Tryphon almillator* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

21. *Macrophya parvula* Konow, 1884

Konow, 1884, p. 326; Василев, 1967в, с. 151; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, устната светлокафява, клипеусът и темето странично с по две бели петна; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите белезникави; краката черни, задната повърхност на първите и вторите тибии и тарзуси, третите колена и върхът на тибните белезникави; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, първият и последният тергит със светъл заден ръб.

Мъжки. Първите и вторите фемури със светла задна повърхност, задните крака и коремчето изцяло черни.

Дължина: 7 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа.

Клипеусът дъгообразно извит, вътрешните ръбове на очите успоредни; антените тънки, незадебелени в средата, по дължина надвишават задния край на гърдичките; третите кокси силно удължени, третите фемури по дължина надвишават коремчето.

Разпространение: Европа, Палсарктична Азия, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Pachyprotasis*

- 1(2) Третите фемури и тибии червени 3. *P. variegata* (Klug)
- 2(1) Третите фемури и тибии със светли ленти
- 3(4) Коремните тергити със светъл заден ръб; главата и гърдичките с рядка пунктуация, блестящи 2. *P. simulans* (Klug)
- 4(3) Коремните тергити изцяло черни; главата и гърдичките гъсто пунктирани, матови 1. *P. rapae* (Linne)

1. *Pachyprotasis rapae* (Linne, 1767)

Tenthredo rapae Linne, 1767, p. 926; *P. rapae* Василев, 1967в, с. 151; 1973, с. 79.

Женски. Главата беззникава, с черно петно върху темето и черни петна върху бузите; антените черни; гърдичките черни със светла долна повърхност, лентите върху страничните дялове на мезонотума, скутелума и постскутелума беззникави, тегулите светложълти; първите и вторите крака беззникави, с черна лента на задната повърхност, коксите на третите крака светли с черно петно, трохантерите с черно петно, фемурите светли, с черен пръстен, тибии черни, понякога вътрешно с бели петна, тарзусите черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките чернокафяви; коремчето черно, стернитите беззникави.

Мъжки. Антените със светла долна повърхност; черното петно върху темето по-голямо.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир, Китай.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Solidago*, *Scrophularia*, *Betonica*, *Fraxinus*.

2. *Pachyprotasis simulans* (Klug, 1814)

Tenthredo simulans Klug, 1814, p. 128; *P. simulans* Василев, 1967в, с. 151; 1973, с. 79.

Подобен на *P. rapae*. Задният ръб на тергитите беззникав; главата и гърдите блестящи, с фини разпръснати точки.

Дължина: 7 mm.

Установен на Витоша и Средна Стара планина.

Разпространение: Централна и Северна Европа, България.

Ларвите се развиват върху *Solidago virgaurea* и видове от род *Scrophularia*.

3. *Pachyprotasis variegata* (Klug, 1814)

Tenthredo variegata Klug, 1814, p. 128; Василев, 1972, с. 162.

Главата светла, голямото петно върху темето и петната странично на бузите черни; антените черни с по-светла долна повърхност; гърдичките от долната страна и странично безцветни, мезоплеврите с голямо черно петно, горната повърхност на гърдичките черна, тегулите, задният ръб на пронотума, лентите на мезонотума и skutелума светли; третите крака почти изцяло червени, първите и вторите крака жълти, вторите фемури с червен пръстен, фемуриите и тибииите с черни петна; крилата прозрачни, стигмата светла с по-тъмна основа, жилките кафяви; коремчето гръбно черно, долната повърхност безцветна, тергите поръбени безцветно.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Централните Родопи. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа, България.

2. Подсемейство *Phyllotominae*

Дребни на ръст (до 5 mm), тялото винаги черно оцветено; базалната и първата напречно кубитална жилка разположени под ъгъл (табл. XIII—5); аналната клетка разделена с коса напречна жилка.

Разпространение. Във всички континенти.

Таблица за определяне на родовете от подсемейство
Phyllotominae

- 1(2) Антените със седем членчета *Heptamelus* Haliday, 1855
Разпространение: Европа.
- 2(1) Антените с повече от седем членчета
- 3(4) Антените с девет членчета *Caliroa* A. Costa
- 4(3) Антените с 10—15 членчета *Phyllotoma* Fallén, 1829
Разпространение: Европа.

Род *Caliroa* A. Costa, 1859

Дребни на ръст (до 5 mm), тялото им черно, блестящо; антените с девет членчета, къси; базалната и първата напречно кубитална жилка върху предните крила под ъгъл (табл. XIII—5); задните крила с една-две затворени медиални клетки; мъжки екземпляри много редки.

Разпространение: всички континенти.

Таблица за определяне на видовете от род *Caliroa*

- 1(2) Третият чифт крака напълно черни 1. *C. limacina* (Retzius)
- 2(1) Третият чифт тибии светлокафяви 2. *C. aethiops* (Fabricius)

1. *Caliroa limacina* (Retzius, 1783)

Tenthredo limacina Retzius, 1783, p. 73; *C. limacina* Малков, 1902, с. 102; Козаров, 1908, с. 209; Недялков, 1914, с. 208; Чорбаджиев, 1926, с. 115; Спасов, 1942, с. 84.

Женски. Тялото черно, блестящо; първият чифт кокси, тибните и предната повърхност на вторите тибни светлокафяви; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, под стигмата с кафява лента, стигмата и жилките светлокафяви; клипеусът дъгообразно изрязан в средата (табл. XXXVI — 2).

Мъжки. Първият чифт крака почти изцяло безцветни.

Дължина: 5 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: във всички континенти.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Prunus*, *Pirus*, *Betula*, *Amygdalus*, *Cydonia*, *Crataegus*, *Rosa*, *Rubus*, *Quercus*, *Salix* и *Sorbus*.

Паразити. *Perilissus gorskii* R a t z., *Erromenus exareolatus* Br., *Tryphon excavatus* R a t z., *T. ratzeburgi* G o r s k y, *T. transculens* R a t z. (Hymenoptera).

2. *Caliroa aethiops* (Fabricius, 1781)

Tenthredo aethiops Fabricius, 1781, p. 416; *C. aethiops* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1967в, с. 155; 1973, с. 81.

Тялото черно, блестящо; първите и вторите колена и тибии безцветни, третите тибии чернокафяви, към върха по-светли; крилата прозрачни, слабо сиво опушени; стигмата и жилките светлокафяви; предният ръб на клипеуса издаден навън.

Дължина: 5 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Rosa*.

3. Подсемейство **Dolerinae**

Главата малка, закръглена, очите силно разделени; главата и торакът гъсто и дълбоко пунктирани; предните крила с две кубитални клетки, първата и втората възвратна жилка завършват до втората кубитална клетка; антените къси, дължината им рядко по-голяма от дължината на гърдичките.

Ларвите се развиват върху видовете от семействата Gramineae, Juncaceae, Cyperaceae и Equisetaceae.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка.

Таблица за определяне на родовете от подсемейство Dolerinae

- 1(2) Очите кръгли или слабо удължени, дължината им не надвишава $\frac{1}{3}$ от ширината; подочното поле по-широко от дължината на второто антенално членче (табл. XIX — 5) 1. *Dolerus* Jurine
- 2(1) Очите елипсоидни, дължината им надвишава ширината с повече от $\frac{1}{3}$, подочното поле по-тясно от дължината на второто антенално членче (табл. XIX — 6) 2. *Loderus* Konow

Очите закръглени или слабо удължени, дължината им не надвишава ширината с повече от $\frac{1}{3}$.*

Разпространение. Палеарктика.

Таблица за определяне на видовете от род *Dolerus*

- 1(16) Коремчето червено
 2(11) Краката с червено оцветени части
 3(4) Първият кореман тергит повече или по-малко пунктиран 1. *D. pratensis* (Linne)
 4(3) Първият кореман тергит напълно гладък
 5(6) Мезонотумът с фина, еднообразна пунктуация. . . 2. *D. palustris* (Klug)
 6(5) Мезонотумът гъсто пунктиран с разнородни, плитки и дълбоки точки
 7(8) Антените едва достигат края на гърдичките, дължината им е по-малка, отколкото на коремчето 4. *D. aericeps* Thomson
 8(7) Антените по-дълги от коремчето
 9(10) ♀ — първият чифт крака черни, с червени колена; ♂ — коремчето червено, само първият тергит черен 5. *D. etruscus* (Klug)
 10(9) ♀ — първият чифт крака червени, трохантерите черни; ♂ — последните два-три сегмента черни. 3. *D. germanicus* (Fabricius)
 11(2) Краката черни, понякога колената или коксите със светли петна
 12(13) ♀ — мезонотумът червен с три надлъжни черни петна; ♂ — коремчето червено, първият тергит черен 6. *D. triplicatus* (Klug)
 13(12) ♀ — мезонотумът напълно червен; ♂ — коремчето червено, черно в двата края
 14(15) ♀ — коремчето червено; ♂ — антените и коремчето равни по дължина 7. *D. madidus* (Klug)
 15(14) ♀ — коремчето червено, първият тергит черен; ♂ — коремчето по-дълго от антените 8. *D. ferrugatis* Lepeletier
 16(1) Коремчето черно без червено оцветяване
 17(22) Краката със светли петна
 18(19) Фемуриите червени с малък брой светли петна. . . 9. *D. liogaster* Thomson
 19(18) Фемуриите черни с червени връхни петна
 20(21) Страничните дялове на мезонотума гъсто пунктирани, матови 11. *D. puncticollis* Thomson
 21(20) Страничните дялове на мезонотума с много рядка пунктуация, блестящи 10. *D. gonager* (Fabricius)
 22(17) Краката изцяло черни
 23(42) Женски
 24(27) Гърдичките черни със светли петна
 25(26) Мезонотумът черен 12. *D. haematodes* (Schrank)
 26(25) Мезонотумът с червено оцветени части. . . 14. *D. sanguinicollis* Klug
 27(24) Гърдичките изцяло черни

* Представителите на род *Dolerus* се различават един от друг по много незначителни белези. Основните от тях са посочени в определителната таблица.

- 28(31) Калъфът на яйцеполагалото (гледан отгоре) разширен към върха (табл. XIX — 4)
- 29(30) Калъфът на яйцеполагалото силно разширен, на върха със сърцевидно вдлъбване, светло оцветен 15. *D. picipes* Klug
- 30(29) Калъфът на яйцеполагалото по-слабо разширен, тъмно оцветен (табл. XIX — 1) 13. *D. nigratus* (Müller)
- 31(28) Калъфът на яйцеполагалото (гледан отгоре) неразширен, често заострен (табл. XIX — 4)
- 32(35) Средните дялове на мезонотума ограничени от линии, образуващи тъп ъгъл (табл. XIX—2)
- 33(34) Първият коремен тергит дълбоко изрязан в средата 17. *D. coracinus* Klug
- 34(33) Първият коремен тергит без дълбоко изрязване в средата 16. *D. anthracinus* Klug
- 35(32) Средните дялове на мезонотума ограничени с линии, образуващи прав ъгъл (табл. XIX — 3)
- 36(37) Темето неограничено с ясно забележими контури 18. *D. carbonarius* Zaddach
- 37(36) Темето ограничено с ясно забележими линии
- 38(39) Задочното поле без забележима надлъжна бразда 19. *D. brevicornis* Zaddach
- 39(38) Задочното поле с ясно забележима надлъжна бразда
- 40(41) Ръстът над 11 mm 20. *D. niger* (Linne)
- 41(40) Ръстът под 10 mm 21. *D. aeneus* Hartig
- 42(23) Мъжки
- 43(56) Задочното поле без ясно забележима надлъжна бразда
- 44(45) Осмият коремен тергит в задната част с надлъжна бразда, запълнена с мека мембрана 13. *D. nigratus* (Müller)
- 45(44) Осмият коремен тергит без бразда
- 46(47) Задочното поле неравномерно пунктирано, на места без точки, гладко и блестящо 15. *D. picipes* Klug
- 47(46) Задочното поле гъсто и равномерно пунктирано
- 48(51) Средните дялове на мезонотума ограничени от линии, образуващи тъп ъгъл (табл. XIX — 2)
- 49(50) Главата с чернокафява космена покривка. . . 16. *D. anthracinus* Klug
- 50(49) Главата със светла космена покривка . . . 17. *D. coracinus* Klug
- 51(48) Средните дялове на мезонотума ограничени с линии, образуващи прав ъгъл (табл. XIX — 3)
- 52(53) Третият коремен тергит без космена покривка, четвъртият странично с рядко окосмяване 12. *D. haematodes* (Schrank)
- 53(52) Третият и четвъртият коремен тергит равномерно окосмени
- 54(55) Темето ограничено само в задната част. . . 18. *D. carbonarius* Zaddach
- 55(54) Темето ограничено с ясно забележими бразди 19. *D. brevicornis* Zaddach
- 56(43) Задочното поле с ясно забележима надлъжна бразда
- 57(58) Ръстът над 10 mm 20. *D. niger* (Linne)
- 58(57) Ръстът под 9 mm 21. *D. aeneus* Hartig

1. *Dolerus pratensis* (Linne, 1758)

Tenthredo pratensis Linne, 1758, p. 556; *D. pratensis* Неделков, 1914, с. 209; Дреновски, 1932, с. 151.

Главата и гърдичките черни, антените черни; краката червени с черни петна, третият чифт изцяло черни; крилата прозрачни, сиво опушени, стигмата и жилките черни; коремчето черно, от втория до петия сегмент червени; главата гъсто и дълбоко пунктирана, гърдичките с по-рядка пунктуация.

Дължина: женски — 12 mm, мъжки — 10 mm.

Установен на Витоша, Сливенско, Белоградчишко, Благоевградско.

Разпространение: Европа, Сибир.

2. *Dolerus palustris* (Klug, 1814)

Tenthredo palustris Klug, 1814, p. 296; *D. palustris* Василев, 1967 в, с. 154; 1973, с. 80.

Главата и гърдичките черни, антените черни; краката в по-голямата си част черни, тибите червенокафяви; крилата тъмно опушени, стигмата и жилките черни; коремчето черно, от втория до шестия сегмент червени.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в Искърското дефиле, Пловдивско, Благоевградско, Южно Черноморие.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Equisetum palustre* и *E. limosum*.

3. *Dolerus germanicus* (Fabricius, 1775)

Tenthredo germanica Fabricius, 1775, p. 321; *D. germanicus* Василев, 1967в, с. 154; 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките червени; постскутелумът, метаплеврите и петната на мезоплеврите черни; краката червени, трохантерите, вторият и третият чифт кокси черни, тарзусите червенокафяви; крилата прозрачни, слабо черноклафяво опушени, стигмата и жилките черни; коремчето червено, първият тергит, церките и калъфът на яйцеполагалото черни.

Мъжки. Главата и гърдичките изцяло черни; краката червени, коксите, трохантерите, първите и вторите фемури (без върховете) и третите фемури (само в основата) черни; коремчето червено, първият тергит, от седмия до деветия тергит и подгениталната пластинка черни.

Окраската варира. У нас е съобщен var. *nigripes* Копов: краката с изключение на първите колена черни.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в цялата страна. Много чест в Благоевградско.

Разпространение: Цяла Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Juncus* и *Equisetum*.

4. *Dolerus aericeps* Thomson, 1871

Thomson, 1871, p. 285; Василев, 1967в, с. 153; 1969, с. 158; 1973, с. 79.

Главата черна, със слаб металичен блясък, антените черни; гърдичките черни, пронотумът, мезонотумът, тегулите и частично skutелумът червени; краката черни, колената и вътрешната повърхност на първите тибии червени; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето червено, първият тергит и калъфът на яйцепологалото, при мъжките и последният тергит черни.

Окраската варира. У нас е съобщен var. *erythropus* Enslin с фемури и тибии в по-голямата си част червени.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Equisetum arvense*.

5. *Dolerus etruscus* (Klug, 1814)

Tenthredo etruscus Klug, 1814, p. 299; *D. etruscus* Gregor, 1932, p. 6; Hellen, 1963, p. 156; Василев, 1967в, с. 153.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките червени, мезоплеврите черни; краката черни, първите колена, вторите и третите фемури и тибии червени; крилата прозрачни, слабо опушени, стигмата и жилките черни; коремчето червено, първият тергит черен.

Мъжки. Гърдичките черни.

Дължина: 8—9 mm.

Известен от Витоша, Черноморието и Банско.

Разпространение: Средна Европа, Италия, Испания, Балкански полуостров.

6. *Dolerus triplicatus* (Klug, 1814)

Tenthredo triplicatus Klug, 1814, p. 295; *D. triplicatus* Недялков, 1914, с. 209; Дренски, 1932, с. 151.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките червени, петната върху мезонотума и мезоплеврите черни; краката черни, понякога колената червени; крилата опушени, към върха по-светли, стигмата и жилките черни; коремчето червено.

Мъжки. Главата, гърдите и краката изцяло черни, първият корем тергит черен.

Дължина: 9—12 mm.

Установен в Петричко, Рила и Средна Стара планина. Рядък вид.

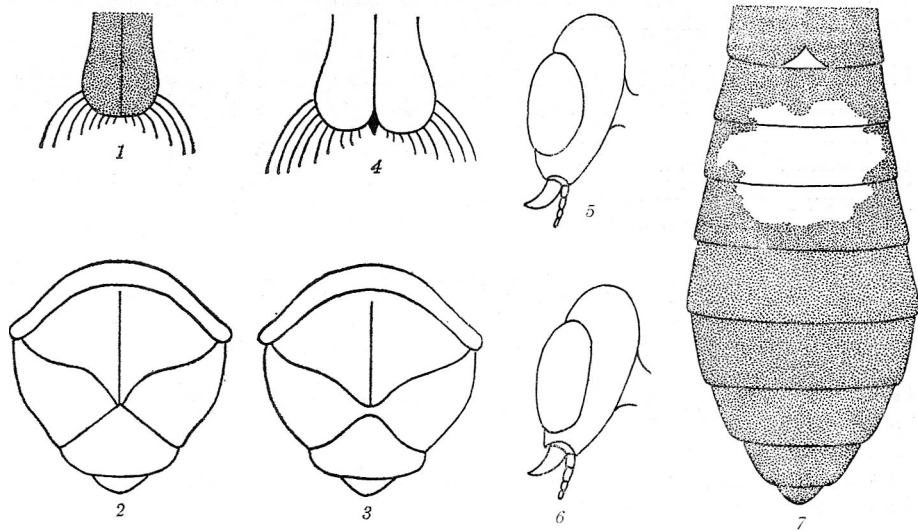
Разпространение. Средна и Северна Европа, Балкански полуостров, европейската част на СССР.

Ларвите се развиват върху *Juncus conglomeratus*.

7. *Dolerus madidus* (Klug, 1814)

Tenthredo madidus Klug, 1814, p. 230; *D. madidus* Василев, 1972, с. 162.

Подобен на *D. triplicatus*, но при женските мезонотумът червен, skutелумът, мезостернумът и мезоплеврите частично черни, при мъжките — първият тергит и последните два-три сегмента черни.

1 — калъф на яйцеполагалото при *Dolerus nigratus* (♀); 2—гърдички на *Dolerus coracinus* (средните лобове на мезонотума сключват прав ъгъл); 3 — гърдички на *Dolerus carbonaria* (средните лобове на мезонотума сключват тъп ъгъл); 4 — калъф на яйцеполагалото при *Dolerus picipes* (♀); 5 — глава с око и подочно поле на представител от род *Dolerus*; 6 — глава с око и подочно поле на представител от род *Loderus*; 7 — коремче на *Loderus vestigialis* (♀)

Дължина: 9—11 mm.

Установен в Стара планина. Много рядък вид.

Разпространение: Скандинавия, Северна и Средна Европа, СССР.

Ларвите се развиват върху видове от рода *Juncus*.

8. *Dolerus ferrugatus* Lepeletier, 1823

Lepeletier, 1823, p. 122; Василев, 1973, с. 80.

Женски. Главата и гърдичките черни, пронотумът и тегулите червени.

Мъжки. Черни, коремчето по-дълго от антените.

Дължина: 8—10 mm.

Известен от Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Juncus* и *Equisetum*.

9. *Dolerus liogaster* Thomson, 1871

Thomson, 1871, p. 286; Василев, 1969, с. 185; 1973, с. 80.

Главата, гърдичките и коремчето черни; колената и фемуриите червени, понякога основата на третите тибии червена; мезонотумът и мезоплеврите гъсто и дълбоко пунктирани, матови.

Дължина: 8—9 mm.

Установен на Витоша, Радомирско.

Разпространение: Европа. Рядък вид.

10. *Dolerus gonager* (Fabricius, 1781)

Tenthredo gonager Fabricius, 1781, p. 412; *D. gonager* Недялков, 1914, с. 209; Дреновски, 1932, с. 151; Василев, 1967в, с. 153.

Главата, гърдичките и коремчето черни; колената жълточервени, страничните дялове на мезонотума гладки, блестящи, с много рядка и плитка пунктуация.

Дължина: 8—9 mm.

Установени в цялата страна.

Разпространение: Европа.

11. *Dolerus puncticollis* Thomson, 1871

Thomson, 1871, p. 286; Недялков, 1914, p. 209; Дреновски, 1932, с. 151.

Подобен на *D. gonager*. Различава се от него по гъсто и дълбоко пунктирания мезонотум.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Стара планина, Силистренско, Русенско, Витоша.

Разпространение: Европа.

12. *Dolerus haematodes* (Schrank, 1781)

Tenthredo haematodes Schrank, 1781, p. 336; *D. haematodes* Недялков, 1914, с. 209; Василев, 1969, с. 186; 1973, с. 79.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките черни, пронотумът и тегулите жълточервени, коремчето черно.

Мъжки. Черни, третият коремен тергит без космена покривка, четвъртият странично с къси и редки космички.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Средна и Централна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Juncus* и *Scirpus*.

13. *Dolerus nigratus* (Müller, 1776)

Tenthredo nigrata Müller, 1776, p. 150; *D. nigratus* Недялков, 1914, с. 209; Дреновски, 1932, с. 151; Василев, 1969, с. 186; 1973, с. 79.

Женски. Тялото черно; крилата жълто оцветени, по-светли към върха; калъфът на яйцеполагалото слабо разширен, към върха заоблен (табл. XIX—1).

Мъжки. Осмият коремен тергит в задната част с надлъжна медиална цепнатина, запълнена с мека мембрана.

Дължина: 9—11 mm.

Известен от цялата страна. Чест вид

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Poa annua* и *Festuca pratensis*.

14. *Dolerus sanguinicollis* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 305; *D. gracilis* Zaddach, 1932; Недялков, 1914, с. 209.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките черни, пронотумът и мезонотумът червени.

Мъжки. Изцяло черни, осмият коремен тергит с медиална бразда, запълнена с мека мембрана; крилата прозрачни, тъмно опушени.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в Сливенско. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

15. *Dolerus picipes* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 302; Дренски, 1932, с. 152; Василев, 1969, с. 185.

Женски. Изцяло черни; калъфът на яйцеполагалото силно разширен, на върха със сърцевидно вдлъбване (табл. XIX — 4).

Мъжки. Слепоочията с блестящо, непунктирано петно; стигмата черна с по-светла основа.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Софийско, Благоевградско, Сливенско, Плевенско, Добруджа.

Разпространение: Европа.

16. *Dolerus anthracinus* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 302; Дреновски, 1932, с. 151.

Женски. Изцяло черни, със светъл блясък.

Мъжки. Главата стеснена зад очите, покрита с тъмнокафява космена покривка; вторият коремен тергит фино и гъсто пунктиран.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в Петричко. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа.

17. *Dolerus coracinus* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 302; Василев, 1967в, с. 153; 1969, с. 186; 1973, с. 79.

Женски. Близък до *D. anthracinus*. Различава се от него по светло металния блясък на тялото.

Мъжки. Главата покрита със светла космена покривка.

Дължина: 9—10 mm.

Установен на Витоша, Благоевградско, Искърски пролом.

Разпространение: Централна Европа.

18. *Dolerus carbonarius* Zaddach, 1859

Zaddach, 1859, p. 24; Василев, 1967в, с. 153; 1973, с. 79.

Изцяло черни, темето слабо разграничено; главата и гърдичките гъсто пунктирани, матови; крилата черно опушени.

Дължина: 8—9 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа, Сибир.

19. *Dolerus brevicornis* Zaddach, 1859

Zaddach, 1859, p. 25; Недялков, 1914, с. 209.

Изцяло черни, главата и гърдичките матови, коремчето с рядка пунктуация, лъскаво; крилата опушени, стигмата и жилките черни.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

20. *Dolerus niger* (Linne, 1767)

Tenthredo nigra Linne, 1767, p. 925; *D. niger* Василев, in litt.

Изцяло черни, фемурите тъмнокафяви; крилата тъмно опушени, стигмата и жилките черни; коремчето със светли отблясъци.

Дължина: 10—11 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

21. *Dolerus aeneus* Hartig, 1837

Hartig, 1837, p. 241; Недялков, 1914, с. 209.

Изцяло черни; главата със слаб метален блясък; космената покривка на тялото къса и светла; мезоплеврите силно пунктирани, матови.

Дължина: 8—10 mm.

Установен в Рила и Пирин.

Разпространение: цяла Европа.

2. Род *Loderus* Konow, 1890

Очите овални, два пъти по-дълги, отколкото широки; подочното поле по-широко от второто антенално членче (табл. XIX — 6).

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Loderus*

1(2)	Фемурите червени	1. <i>L. vestigialis</i> (Klug)
2(1)	Фемурите черни или кафяви	
3(4)	Стигмата изцяло черна	3. <i>L. palmatus</i> (Klug)
4(3)	Стигмата черна, поръбена с бяло	2. <i>L. eversmanni</i> (Kirby)

1. *Loderus vestigialis* (Klug, 1814)

Dolerus vestigialis Klug, 1814, p. 305; *L. vestigialis* Василев, 1967a, с. 215; 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, лабиалните и максиларните палпи и устната жълточервени; антените черни; гърдичките черни, мезоплеврите гъсто и дълбоко пунктирани; краката жълточервени, коксите с черни петна, вторите и третите тарзуси кафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилката черни; коремчето черно, от втория до четвъртия тергит с жълточервено петно, последните няколко тергита поръбени с бяло, вторият и третият стернит с жълточервено петно (табл. XIX — 7).

Мъжки. Клипеусът частично жълточервен, първото антенално членче със светло петно; коремчето черно, вторият, четвъртият и петият тергит с жълточервено петно.

Окраската варира. У нас се среща. var. *plaga* Kohl с частично червен пронотум.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

2. *Loderus evermanni* (Kirby, 1882)

Dolerus evermanni Kirby, 1882, p. 223; *L. evermanni* Василев, 1973, с. 80.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, тегулите поръбени светло; краката черни, колената и външната повърхност на първите тибии светложълти; крилата прозрачни, стигмата черна, със светла основа, жилките черни; коремчето черно, светлите петна на четвъртия, петия и шестия тергит, задният ръб на всички тергити и стерните поръбен с бяло.

Дължина: 8—9 mm.

Установен на Витоша, в поречието на Струма, Плевенско, Бургаско, Средна и Източна Стара планина.

Разпространение: Европа.

3. *Loderus palmatus* (Klug, 1814)

Dolerus palmatus Klug, 1814; p. 303; *L. palmatus* Василев, 1968, с. 184; 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките черни; краката черни, първите тибии и първите и вторите колена белезникави; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето черно, задният ръб на тергитите поръбен светло (табл. XXXIV—2).

Мъжки. Петият и шестият тергит със светло петно.

Дължина: 9—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

4. Подсемейство *Selandriinae*

Средни и дребни на ръст; антените с 9 членчета (при род *Athalia* с 10—11 членчета); базалната и кубиталната жилка се допират; аналната клетка със или без напречна жилка.

Разпространение: Палеарктика, Централна и Северна Америка.

Таблица за определяне на родовете
от подсемейство *Selandriinae*

- 1(2) Антените с 10—11 членчета 1. *Athalia* Leach
2(1) Антените с девет членчета
3(6) Аналната клетка без напречна жилка

- 4(5) Тялото яйцевидно; косталната жилка силно разширена към края (табл. XX — 2) 2. *Selandria* Leach
- 5(4) Тялото цилиндрично; косталната жилка нормална 3. *Strongylogaster* Dahlbom
- 6(3) Аналната клетка с напречна жилка
- 7(8) Напречната жилка на аналната клетка перпендикулярна на другите жилки 4. *Pseudotaxonus* A. Costa
- 8(7) Напречната жилка на аналната клетка коса, заключваща тъп ъгъл
- 9(10) Подочното поле много тясно, едва забележимо 5. *Eriocampa* Hartig
- 10(9) Подочното поле добре развито
- 11(12) Напречно ареалната жилка на задните крила перпендикулярна на другите жилки (табл. XX — 3), предните крила с три кубитални клетки 6. *Empria* Lepeletier
- 12(11) Напречно ареалната жилка на задните крила сключва тъп ъгъл с другите жилки (табл. XX — 6)
- 13(14) Предните крила с две кубитални клетки 7. *Emphytus* Klug
- 14(13) Предните крила с три кубитални клетки
- 15(16) Задните крила с две затворени медиални клетки. . . 8. *Taxonus* Hartig
- 16(15) Задните крила без затворени медиални клетки. . . 9. *Ametastegia* A. Costa

1. Род *Athalia* Leach, 1817

Антените с 10—11 членчета, последните трудно различими; тялото овално; коремчето жълточервено, понякога първият тергит черен; краката жълточервени, тарзусите с черни пръстени.

Разпространение: Палеарктика, Северна Африка и Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Athalia*

- 1(2) Третите тибии черни, понякога с малко светли петна 1. *A. lugens* (Klug)
- 2(1) Третите тибии жълточервени, понякога с черен пръстен
- 3(4) Мезонотумът без космички или с малко рядка космена покривка 2. *A. glabricollis* Thomson
- 4(3) Мезонотумът с къса, но гъста космена покривка
- 5(6) Средните лобове на мезонотума червени . . . 3. *A. colibri* (Christ)
- 6(5) Мезонотумът черен
- 7(10) Мезоплеврите изцяло червени
- 8(9) Третото антенално членче по дължина колкото четвъртото и петото, взети заедно 4. *A. liberta* (Klug)
- 9(8) Третото антенално членче по-късо, отколкото четвъртото и петото, взети заедно 5. *A. cornubiae* Benson
- 10(7) Мезоплеврите черни или червени с черни петна
- 11(14) Мезоплеврите черни с червени ленти
- 12(13) Вторите тибии жълти, първият тергит черен 6. *A. rufoscutellata* Moscau
- 13(12) Вторите тибии жълти, черни към върха; първият тергит жълт или с жълти петна 7. *A. lineolata* Lepelletier
- 14(11) Мезоплеврите изцяло черни
- 15(18) Членчетата на антените от шестото до края по-широки, отколкото дълги
- 16(17) Гърдите изцяло черни 8. *A. maculata* Moscau

- 17(16) Гърдите със светли петна 9. *A. bicolor* Lepeletier
 18(15) Членчетата на антените от осмото до края по-широки, отколкото дълги
 19(20) Клипеусът гъсто окосмен, долната повърхност на гърдичките светла
 11. *A. circularis* (Klug)
 20(19) Клипеусът много рядко окосмен; долната повърхност на гърдичките
 черна 10. *A. cordata* Lepeletier

1. *Athalia lugens* (Klug, 1813)

Tenthredo lugens Klug, 1813, p. 129; *A. lugens* Василев, 1972, с. 162.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките червени, мезонотумът и метанотумът черни; краката жълточервени, третите тибии и тарзуси черни, първите и вторите тарзуси с черни пръстенчета на всяко членче; крилата прозрачни, сиво опушени, стигмата и жилките черни; коремчето червено, калъфът на яйцеполагалото черен.

Мъжки. Клипеусът и устната бели; първото членче на антените с бяло петно; третите тибии в предната си част светли.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в Рила. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа, Япония.

Ларвите се развиват върху видове от род *Clematis*.

2. *Athalia glabricollis* Thomson, 1870

Thomson, 1870, p. 268; Gregor, 1932, p. 6; Hellen, 1963, p. 156; Muche, 1964, p. 18; Василев, 1967a, с. 215; 1967b, с. 152; 1969, с. 187; 1973, с. 80.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът бели; антените черни с по-светла долна повърхност; гърдичките червени, мезонотумът, скутелумът и постскутелумът черни; краката жълточервени, с черни пръстени на върха на тибииите и тарзалните членчета; крилата прозрачни, стигмата червенокафява, косталната и субкосталната жилка кафяви, останалите жилки жълти; коремчето червено, върхът на яйцеполагалото черен.

Дължина: 6—7,5 mm.

Установен в цялата страна. Много често срещан вид.

Разпространение: Европа и Северна Африка.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Erysimum* и *Sisymbrium*.

Възрастните оси се появяват в началото на април. За разлика от повечето растителноядни оси, както и повечето видове от род *Athalia* се срещат по сухи и каменисти ливади.

3. *Athalia colibri* (Christ, 1791)

Tenthredo colibri Christ, 1791, p. 434; *A. colibri* Недялков, 1914, с. 208; Дреновски, 1952, с. 151; Hellen, 1963, p. 156; Muche, 1964, p. 19; Василев, 1967b, с. 152; 1973, с. 80.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът светложълти; антените черни с по-светла долна повърхност; гърдичките червени, страничните дялове на мезонотума черни; краката жълточервени, върховете на тибииите и тарзалните членчета с черни пръстени; крилата прозрачни, слабо опушени,

стигмата и жилките черни с по-светла основа; коремчето жълточервено, калъфът на яйцеполагалото и понякога петната върху първия тергит черни (табл. XXXIV — 3).

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цялата страна. Много често срещан вид.

Разпространение: Европа, Африка, Мала Азия, Сибир, Южна Америка.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Brassica*, *Sinapsis* и *Raphanus*.

4. *Athalia liberta* (Klug, 1813)

Tenthredo rosae var. *liberta* Klug, 1813, p. 129; *A. liberta* Василев, 1972, с. 162.

Подобен на *A. colibri*. Различава се от него по наличието на черен мезонотум; третото антенално членче колкото четвъртото и петото, взети заедно.

Дължина: 5—7 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Alliaria officinalis*.

5. *Athalia cornubiae* Benson, 1931

Benson, 1931, p. 110; Василев, 1967, с. 152; 1969, с. 187.

Много близък до *A. liberta*. Третото антенално членче по-късо, отколкото четвъртото и петото, взети заедно.

Дължина: 5,5 mm.

Установен в Искърския пролом, Плевенско, Русенско, Добруджа.

Разпространение: Европа.

6. *Athalia rufoscutellata* Moscardi, 1879

Moscardi, 1879, p. 116; Дреновски, 1932, с. 151; Gregor, 1932, p. 156; Василев, 1967a, с. 215; 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, със светла космена покривка, устната и клипеусът жълти; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума, тегулите и skutelumът жълточервени; коксите частично и върховете на третите тибии черни; крилата тъмно опушени, стигмата и жилките черни; коремчето жълточервено, първият тергит и петната върху втория черни.

Мъжки. Skutelumът черен.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

7. *Athalia lineolata* Lepeletier, 1823

Lepeletier, 1823, p. 22; Недялков, 1914, с. 208; Gregor, 1932, p. 6; Василев, 1967b, с. 153; 1973, с. 80.

Подобен на *A. rufoscutellata*, но първият тергит с жълто оцветени части; мезоплеврите с червени петна.

Дължина: 4—6 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа, Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Sedum album*, *Licopus europeus* и видовете от родовете *Melampyrum*, *Plantago*, *Capsella* и *Veronica*.

8. *Athalia maculata* Moscahy, 1879

Moscahy, 1879, p. 116; Василев, 1972, с. 162.

Главата черна, устната бяла, антените черни; краката жълточервени, коксите, трохантерите, върховете на средните и задните тибии и тарзусите черни; крилата прозрачни, със бледожълт оттенък, стигмата и жилките кафяви; коремчето жълточервено, първият и вторият тергит и петното в средата на третия червени.

Дължина: 6 mm.

Установен в Кюстендилско. Рядък вид.

Разпространение. Унгария, Югоизточна Европа, Мала Азия, Закавказие.

9. *Athalia bicolor* Lepeletier, 1823

Lepeletier, 1823, p. 23; *A. bicolor* Недялков, 1914, с. 208; Gregor, 1932, p. 6; Helleen, 1963, p. 156; Muche, 1964, p. 19; Василев, 1967в, с. 152; 1973, с. 80.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и клипеусът бели; антените черни, с по-светла долна повърхност; гърдичките черни, зглите на пронотума и тегулите жълточервени; краката жълточервени с черни пръстени на тибииите и тарзалните членчета; крилата сиво опушени; стигмата, косталната и субкосталната жилка черни, останалите жилки светлокафяви; коремчето жълточервено, първият тергит изцяло черен, следващите няколко с черни петна.

Дължина: 5—7 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Veronica beccabunga*.

10. *Athalia cordata* Lepeletier, 1823

Lepeletier, 1823, p. 22; Дреновски, 1934, с. 179; Василев, 1967в, с. 152; 1969, с. 187; 1973, с. 80.

Главата черна, устната и клипеусът бели, последният много рядко окосмен, блестящ; гърдичките черни, пронотумът и тегулите жълточервени; краката жълточервени, с черни пръстени на върха на тибииите и тарзалните членчета; крилата леко опушени, стигмата, косталната и субкосталната жилка черни, останалите жилки кафяви; коремчето жълточервено.

Дължина: 4,5—7 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа, Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Ajuga reptans*.

11. *Athalia circularia* (Klug, 1813)

Tenthredo circularia Klug, 1813, p. 130; *A. circularis* Василев, 1972, с. 62.

Подобен на *A. cordata*, но клипеусът гъсто окосмен; долната повърхност на гърдичките жълточервена.

Дължина: 4—6 mm.

Установен в Софийско.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Кавказ, Сибир, Алтай, Западни Хималаи.

Ларвите се развиват върху *Arcticum lappa*, *Glechoma hederacea* и видовете от родовете *Plantago* и *Veronica*.

2. Род *Selandria* Leach, 1817

Тялото яйцевидно, антените по-къси от коремчето; предните крила с анална клетка без напречна жилка; косталната жилка силно разширена към края (табл. XX — 2).

Разпространение: Европа, Азия, Северна и Централна Америка, Северна Африка.

Таблица за определяне на видовете от род *Selandria*

- 1(12) Коремчето без червено оцветени сегменти
 2(3) Ноктите без зъбче 1. *S. fürstenbergensis* Konow
 3(2) Ноктите със зъбче
 4(5) Ноктите с малко зъбче *S. cinereipes* Klug
 Разпространение: Европа.
 5(4) Ноктите раздвоени
 6(7) Тегулите черни 2. *S. morio* (Fabricius)
 7(6) Тегулите светли
 8(9) Слепоочията непоръбени в задния ръб . . . 7. *S. temporalis* Thomson
 9(8) Слепоочията поръбени в задния ръб
 10(11) ♀ — последният тергит светъл; ♂ — средните коремни сегменти светли 3. *S. coronata* (Klug)
 11(10) ♀ — последният тергит черен; ♂ — коремчето черно
 4. *S. padi* (Linne)
 12(1) Коремчето с червено оцветени сегменти
 13(14) Очите кръгли, подочното поле широко . . . 5. *S. wüstneii* Konow
 14(13) Очите овални, подочното поле много тясно
 15(16) ♀ — мезоплеврите черни; ♂ — подгениталната пластинка заоблена 6. *S. serva* (Fabricius)
 16(15) ♀ — мезоплеврите светли; ♂ — подгениталната пластинка изрязана дълговидно 8. *S. excisa* Konow

1. *Selandria fürstenbergensis* Konow, 1885

Konow, 1885, p. 24; Василев, 1967в, с. 151.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите светложълти; краката светложълти, коксите и трохантерите черни, тарзусите кафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви, със светла основа; коремчето черно.

Дължина: 5—6 mm.

Установен на Витоша и Рила. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

2. *Selandria morio* (Fabricius, 1781)

Tenthredo morio Fabricius, 1781, p. 296; *S. morio* Недялков, 1914, с. 208; Дреновски, 1932, с. 152; Василев, 1967в, с. 151; 1973, с. 80.

Тялото черно; краката жълти, коксите почти изцяло черни, трохантерите, основата на фемуриите, третите, а понякога и първите тарзуси черни; крилата опушени, стигмата черна със светла основа, жилките черни.

Дължина: 4—5 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа, Сибир, Закавказие.

3. *Selandria coronata* (Klug, 1814)

Tenthredo coronata Klug, 1814, p. 276; *S. coronata* Василев, 1969, с. 186; 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът бели; антените черни; гърдичките черни, тегулите бели; краката светложълти, коксите с черни петна; крилата прозрачни, стигмата и жилките чернокафяви, с по-светла основа; коремчето черно, последният тергит светложълт.

Мъжки. Средните тергити светложълти.

Дължина: 4—5 mm.

Установен по Черноморието, Стара планина, Витоша.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Гърция.

Ларвите се развиват върху *Polystichum filix-mas*, *Asplenium filix-femina* et *filix-mas* и *Pteris aquilina*.

4. *Selandria padi* (Linne, 1758)

Tenthredo padi Linne, 1758, p. 557; *S. padi* Недялков, 1914, с. 208.

Черни, устната и тегулите белезникави; краката белезникави, коксите изцяло или частично черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките чернокафяви.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в Южна България.

Разпространение: Европа, Мала Азия и Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Pteris aquilina*.

5. *Selandria wüstneii* Konow, 1885

Konow, 1885, p. 122; Василев, 1967в, с. 151.

Главата черна, устната белезникава, антените черни; краката светложълти, коксите и трохантерите черни; крилата прозрачни, стигмата светлокафява с черно петно в средата, косталната и субкосталната жилка с по-светла основа, останалите жилки черни; коремчето жълто, първият сегмент потъмен.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Рила, Витоша и Пирин. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

6. *Selandria serva* (Fabricius, 1793)

Tenthredo serva Fabricius, 1793, p. 110; *S. serva* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1967в, с. 151; 1969, с. 186; 1973, с. 80.

Главата черна, устната жълтокафява, антените черни; коремчето от долната страна жълто, отгоре черно, пронотумът и тегулите жълточервени, мезоплеврите черни; краката жълточервени, крилата прозрачни, стигмата черна, със светла основа, косталната и субкосталната жилка до половината светложълти, към края кафяви; коремчето жълточервено.

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Сибир, Закавказие.

Ларвите се развиват върху *Triticum repens*.

Паразити: *Sychnoleter geneclusatus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

7. *Selandria temporalis* Thomson, 1871

Thomson, 1871, p. 239; Василев, in litt.

Близък до *S. morio*. Слепоочията непоръбени в задната част; тегулите понякога и устната бели.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в Рила.

Разпространение: Европа, Сибир. Рядък вид.

Ларвите се развиват върху *Pteris aquilina*.

8. *Selandria excisa* Konow, 1885

Konow, 1885, p. 25; Muche, 1964, p. 18.

Подобен на *S. serva*; различията са посочени в определителната таблица.

Дължина: 7—8 mm.

Установен по Черноморието, Витоша, Плевенско, Видинско.

Разпространение: Средна Европа.

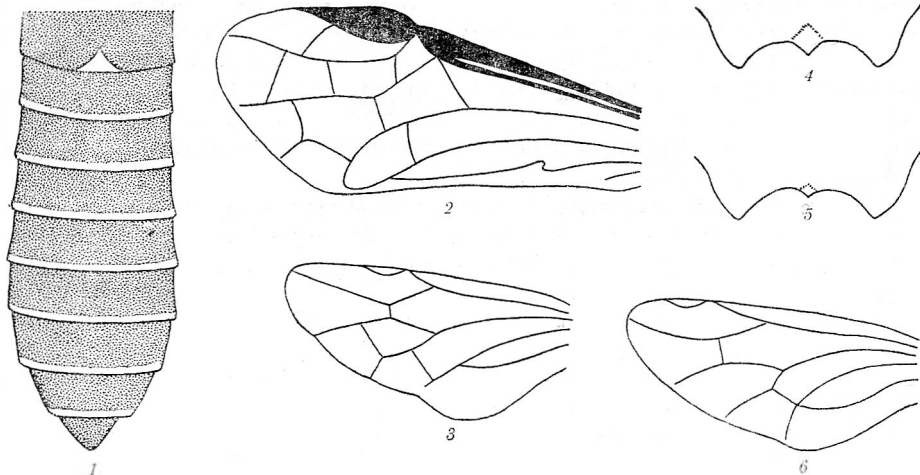
3. Род *Strongylogaster* Dahlbom, 1835

Тялото цилиндрично; ланцетовидната клетка без напречна жилка, антените къси.

Разпространение: Европа, Палеарктична Азия, Северна Америка, Северна Африка.

Таблица за определяне на видовете от род *Strongylogaster*

- 1(2) Антените жълточервени, към върха по-тъмни . . . *S. xanthocera* Stephens
Разпространение: цяла Европа.
- 2(1) Антените черни, първите две членчета жълточервени
. *S. lineata* (Christ)

1—коремче на *Strongylogaster lineata* (♀); 2 — крило на представител от род *Selandria*; 3 — крило на представител от род *Empria*; 4 — клипеус със зъбче на *Empria longicornis*; 5— клипеус със зъбче на *Empria excisa*; 6— крило на представител от род *Emphytus*

Strongylogaster lineata (Christ, 1791)

Tenthredo lineata Christ, 1791, p. 450; *S. lineata* Василев, 1967в, с. 153; 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, антените черни, първото и второто членче жълточервени; гърдичките черни, тегулите бели; краката черни, върховете на фемуриите, тибиите и тарзусите жълточервени; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълточервени, останалите жилки червени; коремчето черно, задният ръб на тергитите бледожълт (табл. XX — 1).

Мъжки. Краката жълточервени, основата на коксите черна; коремчето червенокафяво, първият и вторият тергит в средата черни.

Дължина: 8—11 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

Ларвите се развиват върху *Pteris aquilina* и *Polystichum filix-mas*.

Паразити: *Campoplex transiens* Rtzб., *Cubocephalus fortipes* Grav., *Ichneumon mussii* Rtzб. и *Mesoleius niger* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. Род *Pseudotaxonus* A. Costa, 1895

Ланцетовидната клетка с напречна жилка, перпендикулярна на другите жилки; главата силно пунктирана, антените по-къси от коремчето.

Род с един вид.

Pseudotaxonus filicis (Klug, 1814)

Tenthredo filicis Klug, 1814, p. 216; *P. filicis* Василев, 1967в, с. 153; 1973, с. 81.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките черни, тегулите с жълт ръб; краката черни, върхът на първите и вторите фемури и тибиите

червени, основата на вторите и третите тибии и тарзусите жълти; крилата прозрачни, стигмата и жилките жълточервени; коремчето черно, средните сегменти с кафява лента.

Мъжки. Задният ръб на пронотума и тегулите изцяло жълти; коксите и трохантерите черни, фемуриите червени, тибииите и тарзусите жълти, върхът на третите фемури и тибии, както и тарзусите черни; коремчето черно, средните стерните червени, понякога с черно петно на средните тергити.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Средна Стара планина и Витоша.

Разпространение: Средна и Северна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Pteris aquilina*.

5. Род *Eriocampa* Hartig, 1837

Напречната жилка на ланцетовидната клетка коса; подочното поле много тясно; ноктите двойни.

Разпространение: Европа, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Eriocampa*

- 1(2) Задната част на главата с много рядка пуктуация, блестяща; изцяло черни 1. *E. umbratica* (Klug)
2(1) Задната част на главата гъсто пунктирана, матова; ♀ — гърдичките с червено оцветени части 2. *E. ovata* (Linne)

1. *Eriocampa umbratica* (Klug, 1814)

Tenthredo umbratica Klug, 1814, p. 63; *E. umbratica* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1967в, с. 153.

Тялото черно; краката черни, понякога първите и вторите колена и първите тибии кафяви; предните крила сиво опушени, по-светли към върха, задните крила напълно прозрачни, стигмата и жилките черни.

Дължина: 5—7 mm.

Установен в Средна гора, Искърски пролом.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху видовете на род *Alnus*.

2. *Eriocampa ovata* (Linne, 1761)

Tenthredo ovata Linne, 1761, p. 392; *E. ovata* Недялков, 1914; с. 128; Василев, 1973, с. 80.

Женски. Тялото черно, ъглите на пронотума и средните лобове на мезонотума червени; антените черни, последните членчета кафяви; краката черни, колената беззникави; крилата прозрачни, слабо опушени, под стигмата със слабо забележимо кафяво петно, стигмата и жилките черни (табл. XXXIV — 4).

Мъжки. Гърдичките изцяло черни.

Дължина: 5—7 mm.

Установен в цялата страна. Често срещан вид.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Alnus glutinosa* и *A. incana*. Възрастните се появяват в началото на април.

Паразити: *Mesoleius aulicus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

6. Род *Empria* Lepeletier, 1828

Трансверзоареалната жилка на задните крила перпендикулярна на другите жилки (табл. XX — 3), подочното поле добре развито.

Разпространение: Европа, Палеарктична Азия, Северна Америка.

Таблица за определяне на подродовете и видовете
от род *Empria*

- 1(2) Подочното поле по-тясно от първото антенално членче; клипеусът без медиално зъбче; коремчето без светли поясчета (1. Подрод *Monostegia* A. Costa) 1. *E. abdominalis* Fabricius
- 2(1) Подочното поле по-широко от първото антенално членче; клипеусът често с медиално зъбче; коремчето с тесни светли ленти (2. Подрод *Empria* s. str.)
- 3(4) Клипеусът дългообразно извит, с голямо медиално зъбче (табл. XX — 4) 2. *E. longicornis* (Thomson)
- 4(3) Клипеусът с едва забележимо медиално зъбче или без зъбче
- 5(6) Клипеусът с малко медиално зъбче (табл. XX — 5) 3. *E. excisa* (Thomson)
- 6(5) Клипеусът без зъбче
- 7(8) Фемуриите и тибииите почти изцяло жълтокафяви 4. *E. immersa* (Klug)
- 8(7) Краката черни, само колената и понякога задната повърхност на тибииите светли
- 9(10) Ноктите със зъбче *E. liturata* Gmelin
Разпространение: цяла Европа.
- 10(9) Ноктите раздвоени 5. *E. klugi* (Stephens)

1. Подрод *Monostegia* A. Costa

1. *Empria abdominalis* Fabricius, 1798

Tenthredo abdominalis Fabricius, 1798, p. 216; *E. abdominalis* Дреновски, 1932, с. 151; Василев, 1967в, с. 150; 1973, с. 80.

Главата черна, устната бледожълта, антените кафяви, отдолу светли; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите жълти; краката жълточервени, основата на коксите черна; крилата прозрачни, слабо опушени, стигмата кафява със светла основа; жилките кафяви; коремчето жълточервено, първият тергит с черно петно в средата.

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Lysomachia vulgaris*, *L. minularia*, *Anagallis phoenice* и *A. arvensis*.

2. Подрод *Empria* s. str.

2. *Empria longicornis* (Thomson, 1871)

Poecilosoma longicornis Thomson, 1871, p. 232; *E. longicornis* Дреновски, 1932, с. 151; Василев, 1973, с. 80.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, задният ръб на пронотума и тегулите бледожълти; краката черни, колената и задната повърхност на задните тибии бледожълти; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, стигмата и жилките черни; клипеусът с голямо медиално зъбче; ноктите двойни.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Кюстендилско, Софийско, Плевенско, Видинско.

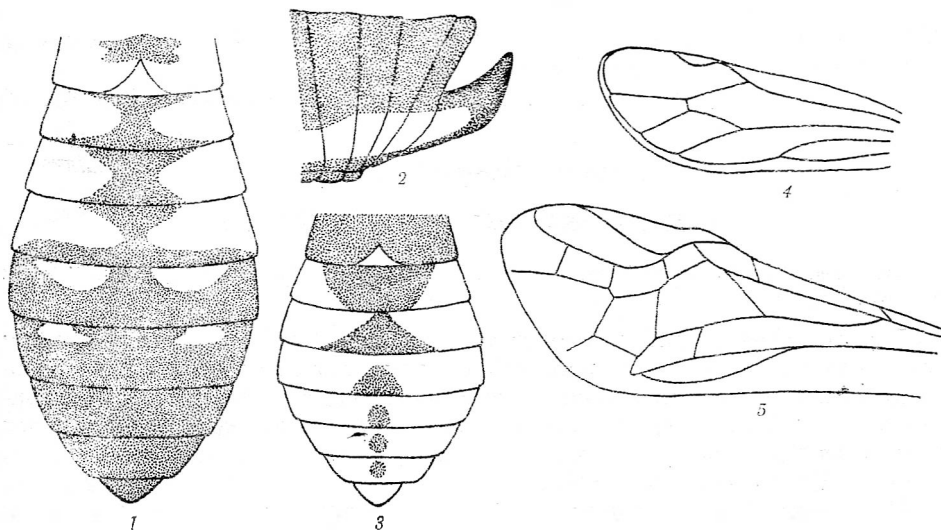
Разпространение: Централна и Северна Европа, Сибир.

3. *Empria excisa* (Thomson, 1871)

Poecilosoma excisa Thomson, 1871, p. 233; *E. excisa* Василев, 1968, с. 185; 1973, с. 80.

Главата черна, устната жълтокафява; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и петната върху тегулите бледожълти; краката черни, колената, задните повърхности на първите и вторите тибии и тарзуси, и третите тибии частично бледожълти; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, косталната жилка светла, стигмата тъмнокафява, останалите жилки кафяви; коремчето черно, първият тергит бледожълт, с черно петно в средата, вторият, третият и четвъртият тергит с прекъсната в средата бледожълта лента, петият и шестият със странични петна (табл. XXI — 1); клипеусът с малко медиално зъбче.

Таблица XXI

1 — коремче на *Empria excisa* (♂); 2 — край на коремче с яйцепологало на *Periclista pubescens*; 3 — коремче на *Tomostethus luteiventris* (♂); 4 — задно крило на мъжки от род *Taxonius*; 5 — предно крило на представител от род *Liganematus*

Дължина: 6—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Испания.

Ларвите се развиват върху *Salix aurata*, *Pteris aquilina*, *Epilobium histurum* и видовете от род *Betula*.

4. *Empria immersa* (Klug, 1814)

Tenthredo immersa Klug, 1814, p. 284; *E. immersa* Василев, 1967в, с. 153; 1973, с. 80

Близък до *E. excisa*. Първите и вторите фемури и тибии жълточервени; коремчето черно с тънки светли ленти, често прекъснати; клипеусът без зъбче.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Средна Стара планина, Софийско, поречието на Струма, Смолянско.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Salix alba*.

5. *Empria klugi* (Stephens, 1835)

Selandria klugi Stephens, 1835, p. 53; *E. klugi* Недялков, 1914, с. 208.

Главата и антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума с тънка светла лента; краката черни, първите и вторите колена и задната повърхност на тибите светли; крилата прозрачни, слабо опушени, стигмата и жилките черни; коремчето черно, от втория до шестия тергит със странични светли петна; клипеусът с малко медиално зъбче, ноктите раздвоени.

Дължина: 6—7,5 mm.

Установен в Сливенско. Рядък вид.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

7. Род *Emphytus* Klug, 1813

Антените къси, нишковидни; клипеусът силно изрязан; коремчето удължено; предните крила с две кубитални клетки; напречно ареалната жилка на задните крила сключва тъп ъгъл с другите жилки (табл. XX — 3).

Разпространение: Холарктика.

Таблица за определяне на видовете от род *Emphytus*

- 1(2) Радиалната клетка засенчена от кафяво петно (подрод *Emphitus* Klug) *E. togatus* Panzer
Разпространение: Европа, Сибир.
- 2(1) Радиалната клетка без кафяво петно (подрод *Emphytina* Rohwer)
- 3(14) Напречно ареалната жилка на предните крила завършва в предната половина на дискоидалната клетка
- 4(5) Коремчето черно, средните тергити червени . . 2. *E. calceatus* Klug
- 5(4) Коремчето черно със светли петна, но без червена окраска
- 6(9) Третите фемури черни
- 7(8) Мандибулите, устната и клипеусът светли . . 1. *E. cingulatus* (Scopoli)

- 8(7) Главата изцяло черна 3. *E. cinctus* (Linne)
 9(6) Третите фемури жълти или червени, най-малкото със светли петна
 10(11) Стигмата без светла лента 4. *E. serotinus* Klug
 11(10) Стигмата със светла лента
 12(13) Мезоплеврите гъсто пунктирани в задната част
 6. *E. melanarius* Klug
 13(12) Мезоплеврите гладки, блестящи, с много рядка пунктуация
 5. *E. didymus* Klug
 14(3) Напречно ареалната жилка на предните крила завършва в средата на
 дискоидалната клетка
 15(16) Тегулите черни, краката в по-голямата си част черни
 7. *E. tener* (Fallen)
 16(15) Тегулите светли, краката в по-голямата си част светли
 17(18) Скутелумът гъсто и фино пунктиран, матов . . . 8. *E. pallipes* (Spinola)
 18(17) Скутелумът с много рядка и плитка пунктуация, блестящ
 9. *E. carpini* Hartig

Подрод *Emphytina* Rohwer

1. *Emphytus cingulatus* (Scopoli, 1763)

Tenthredo cingulatus Scopoli, 1763, p. 277; *E. cingulatus* Недялков, 1914, с. 108; Василев, 1973, с. 80.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, устната и долният ръб на клипеуса бели; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите бели; краката светложълти, основата на коксите, по-голямата част от фемурите, задната повърхност на първите и вторите тибии и тарзуси черни, третите тибии жълточервени със светла основа, третите тарзуси кафяви; крилата прозрачни, косталната жилка светлокафява, стигмата чернокафява със светла основа, жилките чернокафяви; коремчето черно, петият сегмент изцяло, четвъртият и шестият частично бели, последните тергити с бели петна в задната си част.

Мъжки. Коремчето черно.

Дължина: 7—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видовете от род *Rosa*.

2. *Emphytus calceatus* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 228; Василев, 1967в, с. 152; 1973, с. 80.

Тялото черно; краката червенокафяви, коксите, трохантерите и основата на фемурите черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, четвъртият и петият сегмент червени; третото антенално членче малко по-дълго от четвъртото.

Дължина: 7—10 mm.

Установен в Искърския пролом и Софийско.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Spirea ulmaria* и видовете от родовете *Fragaria* и *Rosa*.

3. *Emphytus cinctus* (Linne, 1758)

Tenthredo cincta Linne, 1758, p. 557; *E. cinctus* Недялков, 1914, с. 208; Gregor, 1932, p. 6; Василев, 1967в, с. 152; 1973, с. 80.

Главата и гърдичките черни, антените черни, тегулите понякога с бяло петно; краката черни, първите и вторите колена по-светли, тибиите жълточервени, третите в основата бели; тарзусите кафявочервени; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, жилките кафяви; коремчето черно, петият сегмент с бяла лента; хумералната клетка на задните крила със стъбло.

Дължина: 7—10 mm.

Установен в цялата страна. Често срещан вид.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Rosa* и *Fragaria*.

Паразити: *Cryptus emphytorum* Voie (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. *Emphytus serotinus* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 288; Muche, 1964, p. 19.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, тегулите жълти; краката жълточервени, коксите, трохантерите и върхът на третите тиби черни, тарзусите чернокафяви; крилата прозрачни, косталната жилка в основата жълта, стигмата кафява, жилките чернокафяви; коремчето черно.

Дължина: 9—11 mm.

Установен във Варненско.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Quercus* и *Rosa*.

Паразити: *Adelognathus ruthe* Holmgr. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

5. *Emphytus didymus* Klug, 1814

Klug, 1814; p. 282; Дреновски, 1932, с. 151; 1934, с. 179; Василев, 1967в, с. 152; 1973, с. 80.

Тялото черно, тегулите беззникави; краката жълточервени, коксите и трохантерите черни, първите и вторите фемури частично и върховете на третите тиби черни, тарзусите кафяви; крилата слабо опушени, стигмата кафява, със светла основа, жилките кафяви.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Мала Азия, Сибир.

Ларвите се развиват върху видовете на род *Rosa*.

6. *Emphytus melanarius* Klug, 1814

Klug, 1814, p. 282; Gregor, 1932, p. 6; Hellen, 1963, p. 156.

Тялото черно, тегулите с по-светъл ръб; краката жълточервени, коксите черни, трохантерите бели, първите и вторите трохантери с черни петна, първите и вторите фемури с черна основа, тарзусите кафяви; крилата слабо опушени, стигмата светлокафява, жилките тъмнокафяви.

Дължина: 8—9 mm

Установен във Варненско и Бургаско.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Cornus sanguinea* и видовете от род *Rosa*.

Паразити: *Campoplex cerophagus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

7. *Emphytus tener* (Fallén, 1808)

Tenthredo tener Fallén, 1808, p. 109; *E. tener* Василев, 1967в, с. 152; 1973, с. 80.

Тялото черно; краката черни, първите и вторите колена, вътрешната повърхност на първите тибии и първите тарзуси жълтокафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; мезоплеврите с няколко разпръснати точки в задната част, гладки, блестящи.

Дължина: 5—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Spiraea ulmaria* и *Cirsium lanceolatum*.

Паразити: *Cratocryptus anatorius* Thomson (Hymenoptera, Ichneumonidae).

8. *Emphytus pallipes* (Spinola, 1808)

Tenthredo pallipes Spinola, 1808, p. 19; *E. pallipes* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1973, с. 80.

Главата черна, клипеусът, понякога само в долния ръб, и устната бели; антените черни; гърдичките черни, тегулите бели; краката бели, коксите с черни петна; крилата слабо опушени, косталната жилка жълта, стигмата и останалите жилки кафяви; коремчето черно.

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Ribes grossularia* и видовете от родовете *Geranium* и *Salix*.

Паразити: *Cleptis semiaurata* F. и *C. nitida* F. (Hymenoptera, Ichneumonidae), *Cryptus emphytorium* Voie (Hymenoptera, Ichneumonidae).

9. *Emphytus carpini* Hartig, 1837

Hartig, 1837, p. 250; Gregor, 1932, p. 6; Василев, 1973, с. 80.

Близък до *E. pallipes*. Скутелумът рядко пунктиран, блестящ; фемуриите частично черни.

Дължина: 6—9 mm.

Установен в цялата страна. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху *Geranium sanguineum*.

8. Род *Taxonus* Hartig, 1837

Клипеусът дълбоко дъгообразно извит; антените къси, по дължина колкото гърдичките или по-къси; предните крила с три кубитални клетки, задните с две медиални клетки.

Разпространение: Европа, Азия, Африка, Северна Америка.
У нас установен един вид.

Taxonus agrorum (Fallén, 1808)

Tenthredo agrorum Fallén, 1808, p. 59; *T. agrorum* Василев, in litt.

Женски. Главата и гърдичките черни; коксите и първите трохантери черни, вторите трохантери черни, с бяло петно, третите трохантери бели; фемуриите жълточервени, първите и вторите с черна основа; тибииите жълточервени, третите с черна основа; тарзусите кафяви; крилата слабо опушени, стигмата кафява, със светла основа, жилките чернокафяви; коремчето черно, от третия до петия сегмент червени (табл. XXXV — 1).

Мъжки. Задните крила с периферна жилка (табл. XXI — 4); петият сегмент частично черен.

Дължина: 8—10 mm.

Установен във Варненско.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Rubus idaeus*.

9. Род *Ametastegia* A. Costa, 1882

Близък до предходния род; задните крила без затворени медиални клетки.

Разпространение: Европа, Сибир.

У нас установен един вид.

Ametastegia equiseti (Fallén, 1808)

Tenthredo equiseti Fallén, 1808, p. 60; *Taxonus equiseti* Недялков, 1914, с. 209.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и предният ръб на клипеуса бледожълти, антените черни; гърдичките черни, тегулите бледожълти; краката жълточервени, коксите и основата на трохантерите черни, тарзусите кафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето черно, от третите до петите тергити светлочервени, деветите с бяло петно.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Казанлък.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Rumex acetosella*, *Lythrium salicaria*, *Chenopodium album*, *Polygonium persicaria*, *Ribes grossulariae*.

5. Подсемейство *Blennocampinae*

Малки на ръст (от 2 до 3 mm); тялото набито, яйцевидно, предимно черно оцветено; предните крила с две радиални и три (рядко две) кубитални клетки, ананалната клетка със стъбло (табл. XIII — 4).

Разпространение: всички континенти без Австралия.

Таблица за определяне на родовете
от подсемейство *Blennocampinae*

- 1(2) Задните крила с две затворени медиални клетки 2. *Mesoneura* Hartig
- 2(1) Задните крила без или със една затворена медиална клетка
- 3(12) Задните крила без затворена медиална клетка
- 4(5) Мезоплеврите с ясно различим престернит . . . 3. *Tomostethus* Konow
- 5(4) Мезоплеврите без престернит
- 6(7) Базалната и първата напречно кубитална жилка успоредни 4. *Blennocampa* Hartig
- 7(6) Базалната и първата напречно кубитална жилка под ъгъл
- 8(9) Очите силно сближени в долния ръб 5. *Metallus* Forbes
- 9(8) Очите успоредни или слабо сближени в долния ръб
- 10(11) Челната площадка оградена с кил 6. *Scolioneura* Konow
- 11(10) Челната площадка без разграничаваш кил . . . 7. *Fenusella* Enslin
- 12(3) Задните крила с една затворена медиална клетка
- 13(16) Третото антенално членче по дължина колкото четвъртото или по-късо
- 14(15) Ноктите с малко зъбче 8. *Rhadinoceraea* Konow
- 15(14) Ноктите двойни 9. *Phymatocera* Dahlbom
- 16(13) Третото антенално членче най-малко с $\frac{1}{3}$ по-дълго от четвъртото
- 17(18) Подочното поле широко, ясно разграничимо . . . 1. *Pareophora* Konow
- 18(17) Подочното поле много тясно, едва разграничимо
- 19(20) Мезоплеврите с ясно изразен престернит . . . 3. *Tomostethus* Konow
- 20(19) Мезоплеврите без престернит 10. *Monophadnus* Hartig

1. Род *Pareophora* Konow, 1886

Подочното поле широко; клипеусът слабо издаден навън.
Разпространение: Европа.

Pareophora pruni (Linne, 1758)

Tenthredo pruni Linne, 1758, p. 559; *P. pruni* Василев, 1972, с. 162.

Главата и гърдичките черни, антените черни; коремчето червено, първите и последният сегмент черни; крилата прозрачни, слабо опушени, стигмата и жилките кафяви; клипеусът слабо издаден навън.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в Софийско поле. Рядък вид.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Prunus spinosa*.

2. Род *Mesoneura* Hartig, 1837

Подочното поле тясно; задните крила с две затворени медиални клетки.
Разпространение: Европа.

Mesoneura opaca (Fabricius, 1775)

Tenthredo opaca Fabricius, 1775, p. 323; *M. opaca* Василев, 1972, с. 162.

Главата черна, основата на мандибулите, устната и външният ръб на клипеуса белезникави; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, средните дялове на мезонотума, тегулите и skutелумът жълточервени; краката жълти, коксите в основата и външните повърхности на първите и вторите фемури черни; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, косталната жилка и стигмата светложълти, останалите жилки кафяви; коремчето черно. Окраската силно изменлива.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Пазарджишко. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Quercus*.

3. Род *Tomostethus* Konow, 1886

Коремчето почти овално, мезоплеврите с добре разграничен престернит, задните крила с една или без затворени медиални клетки, ноктите със зъбче.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Африка, Централна и Северна Америка.

Таблица за определяне на подровете и видовете от род *Tomostethus*

- 1(2) Базалната жилка под ъгъл спрямо първата възвратна жилка (1. Подрод *Tomostethus* s. str.) 1. *T. nigritus* (Fabricius)
- 2(1) Базалната и първата възвратна жилка успоредни
- 3(6) Задното крило с една затворена медиална клетка (2. Подрод *Eutomostethus* Enslin)
- 4(5) Коремчето със светло оцветени части 2. *T. luteiventris* (Klug)
- 5(4) Коремчето изцяло черно 3. *T. gagathinus* (Klug)
- 6(3) Задните крила без затворени медиални клетки (3. Подрод *Atomostethus* Enslin)
- 7(8) Гърдичките с червено оцветени части 4. *T. ephippium* (Panzer)
- 8(7) Гърдичките черни
- 9(10) Слепоочията непоръбени; третото антенално членче по-късо от четвъртото и петото, взети заедно 5. *T. fuliginosus* (Klug)
- 10(9) Слепоочията поръбени; третото антенално членче по дължина колкото четвъртото и петото, взети заедно 4. *T. ephippium* part. (Panzer)

1. Подрод *Tomostethus* s. str.

1. *Tomostethus nigritus* (Fabricius, 1804)

Tenthredo nigritus Fabricius, 1804, p. 39; *Tomostethus nigritus* Василев, 1972, с. 162.

Тялото черно; първите колена и тибиите външно светложълти; крилата силно опушени, стигмата и жилките черни; главата и мезонотумът с много рядка пунктуация, блестящи; третото антенално членче по дължина колкото

четвъртото и петото, взети заедно; базалната и първата възвратна жилка под ъгъл.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в Стара планина.

Разпространение: Централна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Fraxinus*.

2. Подрод *Eutomostethus* Enslin

2. *Tomostethus luteiventris* (Klug, 1814)

Tenthredo luteiventris Klug, 1814, p. 56; *Tomostethus luteiventris* Василев, 1968, с. 185 1973, с. 81.

Тялото черно; краката жълточервени, коксите, трохантерите и основата на първите фемури черни; крилата слабо опушени, стигмата и жилките кафяви; коремчето жълточервено, първият и последният тергит черни, от втория до осмия тергит с медиално черно петно (табл. XXI — 3 и табл. XXXVI — 1).

Дължина: 5—7 mm.

Установен на Витоша, Източна Стара планина, Средна гора.

Разпространение: цяла Европа.

3. *Tomostethus gagathinus* (Klug, 1814)

Tenthredo gagathinus Klug, 1814, p. 74; *Tomostethus gagathinus* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1973, с. 81.

Тялото черно, блестящо; краката черни, тибините, колената и понякога третите фемури беззникави; крилата леко опушени, стигмата и жилките черно-кафяви; антените по-къси от гърдичките, третото членче малко по-дълго от четвъртото.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Централна Европа и Сибир.

3. Подрод *Athomostethus* Enslin

4. *Tomostethus ephippium* (Panzer, 1798)

Tenthredo ephippium Panzer, 1798, p. 52; *Tomostethus ephippium* Василев, 1967в, с. 154; 1969, с. 178; 1973, с. 81.

Главата черна; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, мезонотумът, мезоплеврите и тергитите светлочервени; краката черни, колената слабо беззникави; крилата леко опушени, стигмата и жилките черни; коремчето черно, блестящо; третото антенално членче дълго колкото четвъртото и петото, взети заедно; skutелумът с няколко дълбоки точки.

Дължина: 4—5 mm.

Установен във Врачанско и Витоша.

Разпространение: Европа, Северна Африка.

Ларвите се развиват върху видове от род *Alnus*.

5. *Tomostethus fuliginosus* (Klug, 1814)

Tenthredo fuliginosus Klug, 1814, p. 64; *Tomostethus fuliginosus* Василев, 1969, с. 187.

Тялото черно; краката черни, първите колена и тибии безлезнакви; крилата опушени, стигмите и жилките черни; третото антенално членче по-дълго от четвъртото, но по-късо от четвъртото и петото, взети заедно; скутелумът и постскутелумът с едра пунктуация.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Ranunculus sceleratus*.

4. Род *Blennocampa* Hartig, 1837

Малки на ръст, почти винаги черни; антените къси, рядко по-дълги от главата и гърдичките, взети заедно; задните крила без затворена медиална жилка.

Разпространение: Европа, Сибир, Мала Азия, Северна и Централна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Blennocampa*

- 1(4) Третото антенално членче по-късо с $\frac{1}{2}$ от четвъртото
- 2(3) Тибииите в по-голямата си част черни . . . 2. *B. geniculata* (Stephens)
- 3(2) Тибииите, поне първите и вторите, в по-голямата си част безлезнакви 5. *B. subcana* (Zaddach)
- 4(1) Третото антенално членче по-дълго с повече от $\frac{1}{2}$ от четвъртото
- 5(6) Коремчето с жълточервена окраска 3. *B. affinis* (Fallén)
- 6(5) Коремчето напълно черно
- 7(8) Третите тибии безлезнакви, с черен връх 4. *B. pusilla* (Klug)
- 8(7) Третите тибии светли, с тъмна основа . . . 1. *B. alternipes* (Klug)

1. *Blennocampa alternipes* (Klug, 1814)

Tenthredo alternipes Klug, 1814, p. 67; *B. alternipes* Василев, 1968, с. 185; 1973, с. 81.

Тялото черно; краката черни, колената безлезнакви, задната повърхност на първите и вторите тибии бяла; крилата леко опушени, стигмата и жилките кафяви; с надлъжна бразда между очичките.

Дължина: 5,5 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху *Rubus idaeus*.

2. *Blennocampa geniculata* (Stephens, 1835)

Selandria geniculata Stephens, 1835, p. 49; *B. geniculata* Василев, in litt.

Подобен на *B. alternipes*, но третото антенално членче по-късо от четвъртото.

Дължина: 5,5—6 mm.

Установен в Плевенско и Русенско.
Разпространение: Централна и Северна Европа.
Ларвите се развиват върху видове от род *Fragaria*.

3. *Blennocampa affinis* (Fallén, 1807)

Hyaloma affinis Fallén, 1807, p. 207; *B. affinis* Василев, 1967а, с. 154; 1973, с. 81.

Главата черна, устната светлокафява, антените черни; гърдичките черни, тегулите частично жълти; краката светложълти, върховете на третите тибии и тарзусите черни; крилата прозрачни, косталната и субкосталната жилка кафяви, стигмата и останалите жилки черни; коремчето жълточервено, първият, вторият и последният тергит и калъфът на яйцеполагалото черни; третото антенално членче по-късо от четвъртото.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Galium aparinum*.

Паразити: *Monoblastus palustris* Holm. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. *Blennocampa pusilla* (Klug, 1814)

Tenthredo pusilla Klug, 1814, p. 71; *B. pusilla* Василев, 1972, с. 162; 1973, с. 81.

Тялото черно, краката черни, тибииите и тарзусите кафяви; крилата прозрачни, стигмата чернокафява с по-светла основа, жилките тъмнокафяви; антените по-къси от главата и гърдичките, взети заедно, третото членче по-късо от четвъртото.

Дължина: 4—5 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Rosa canina*.

5. *Blennocampa subcana* (Zaddach, 1859)

Selandria subcana Zaddach, 1859, p. 34; *S. subcana* Василев, 1967в, с. 154; 1973, с. 81.

Тялото черно; краката черни, колената и тибииите бели, тибииите с черен пръстен; крилата прозрачни, стигмата кафява с по-светла основа, жилките кафяви; третото антенално членче дълго колкото четвъртото. Окраската варира. У нас е установен var. *subserrata* Thomson с белезникави тегули и ъгли на пронотума.

Дължина: 6 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Geum pallidum*.

5. Род *Metallus* Forbes, 1885

Антените нишковидни, третото членче по-дълго от четвъртото; крилата с три кубитални клетки, базалната жилка силно извита; очите сближени в долния край.

Разпространение: Европа.

В България установен един вид.

Metallus gei (Brischke, 1883)

Fenusa gei Brischke 1883, p. 264; *M. gei* Василев, 1968, с. 184.

Главата и гърдичките черни, устната жълта; краката жълти, коксите, трохантерите и основата на фемуриите черни; крилата прозрачни с метален блясък, стигмата и жилките черни; коремчето светлокафяво.

Дължина: 3—4 mm.

Установен в Пирин. Рядък вид.

Разпространение: Средна Европа, европейска част на СССР.

Ларвите се развиват върху *Geum urbanum*.

6. Род *Scolioneura* Konow, 1890

Клипеусът дълбоко изрязан; антените дълги, третото членче малко по-дълго от четвъртото; челната площадка оградена с кил; задните крила без затворена медиална жилка.

Разпространение: Европа, Китай.

Таблица за определяне видовете от род *Scolioneura*

- 1(2) Крилата жълто оцветени 1. *S. betuleti* (Klug)
2(1) Крилата много слабо опушени 2. *S. betulae* (Zaddach)

1. *Scolioneura betuleti* (Klug, 1814)

Tenthredo betuleti Klug, 1814, p. 73; *S. betuleti* Василев, 1967в, с. 154.

Тялото черно; краката жълточервени, коксите, трохантерите и основата на фемуриите черни; крилата силно опушени, стигмата светлокафява, жилките кафяви.

Дължина: 4—5 mm.

Установен в Благоевградско.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Паразити: *Exeuterus sorbi* Sax., *Ipoctonus nigriceps* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Scolioneura betulae* (Zaddach, 1859)

Fenusa betulae Zaddach, 1859, p. 30; *S. betulae* Василев, 1967а, с. 185; 1973, с. 81.

Подобен на *S. betuleti*, но крилата много слабо опушени.

Дължина: 4—5 mm.

Установен на Витоша, Рила, Родопи.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Betula*.

7. Род *Fenusella* Enslin, 1914

Много малки на ръст, изцяло черни; третото антенално членче по-голямо от четвъртото, следващите почти квадратни; челната площадка без разграничаващ кил; предните крила с две кубитални клетки, базалната и първата възвратна жилка под ъгъл.

Разпространение: Европа.
В България установен един вид.

Fenusella pygmaea (Klug, 1814)

Tenthredo pygmaea Klug, 1814, p. 73; *F. pygmaea* Василев, 1968, с. 184.

Тялото черно; тегулите безлезнакви; краката черни, тибите и тарзусите безлезнакви; предните крила силно опушени, задните крила слабо опушени, стигмата и жилките чернокафяви.

Дължина: 3—3,5 mm.

Установен в Бургаско.

Разпространение: Средна и Южна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Quercus*.

Паразити: *Grypocentrus incisulus* Ruthe (Hymenoptera, Ichneumonidae).

8. Род *Rhadinoceraea* Konow, 1886

Тялото яйцевидно; антените нишковидни, клипеусът право отсечен; задните крила с една затворена медиална клетка; ноктите със зъбче.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Rhadinoceraea*

- 1(2) Коремчето червено *Rh. ventralis* Panzer
Разпространение: Европа, Сибир.
- 2(1) Коремчето черно
- 3(4) Главата черна, крилата тъмно оцветени . . . 1. *Rh. micans* (Klug)
- 4(3) Устната и ъглите на клипеуса безлезнакви, крилата слабо опушени
. 2. *Rh. gracilicornis* (Zaddach)

1. *Rhadinoceraea micans* (Klug, 1814)*

Tenthredo micans Klug, 1814, p. 65; *Rh. micans* Василев, 1973, с. 81.

Тялото черно; първите тибии безлезнакви в задната си част; крилата интензивно тъмно опушени, стигмата и жилите черни; главата и гърдичките гладки, блестящи, с рядка и фина пунктуация (табл. XXXV — 3).

Дължина: 7—8 mm.

Установен на Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Iris*.

2. *Rhadinoceraea gracilicornis* (Zaddach, 1859)

Selandria gracilicornis Zaddach, 1859, p. 34; *Rh. gracilicornis* Василев, 1973, с. 81.

Подобен на *Rh. micans*, но устната и ъглите на клипеуса безлезнакви, колената светложълти, а крилата слабо опушени.

* От Алиботуш Дреновски (1932, с. 152) съобщава *Rh. nodicornis* Klug, който е много близък до *Ph. micans*.

Дължина: 6,5 mm.

Установен на Витоша.

Разпространение: Централна Европа.

9. Род *Phymatocera* Dahlbom, 1835

Аntenите тънки и дълги, покрити с гъсти космички, третото членче по-късо от четвъртото; клипеусът право отрязан; базалната и първата възвратна жилка успоредни; ноктите двойни.

Разпространение: Европа.

Phymatocera aterrima (Klug, 1814)

Tenthredo aterrima Klug, 1814, p. 81; *Ph. aterrima* Василев, 1972, с. 162.

Тялото черно, крилата интензивно тъмно опушени, стигмата и жилките кафяви; клипеусът право отрязан; antените покрити с гъсти черни космички (табл. XXXV — 4).

Дължина: 8—9 mm.

Установен в Стара планина, Средна гора.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху *Convallaria polygonata*.

10. Род *Monophadnus* Hartig, 1837

Тялото късо, коремчето яйцевидно; третото антенално членче по-дълго от четвъртото, подочното поле много тясно; гърдичките без престернит, задните крила с една затворена медиална клетка.

Разпространение: Европа, Сибир.

Таблица за определяне на видовете от род *Monophadnus*

- 1(6) Третото антенално членче повече от 1,5 пъти по-дълго от четвъртото; ноктите без зъбче
- 2(3) Третото антенално членче само два пъти по-дълго от четвъртото 1. *M. longicornis* Hartig
- 3(2) Третото антенално членче повече от два пъти по-дълго от четвъртото
- 4(5) Крилата напълно прозрачни 2. *M. pallescens* (Gmelin)
- 5(4) Крилата тъмно опушени 3. *M. monticola* (Hartig)
- 6(1) Третото антенално членче по-малко от 1,5 пъти по-дълго от четвъртото; ноктите със зъбче
- 7(8) Коремчето червено, най-малко горната му повърхност 4. *M. spinolae* (Klug)
- 8(7) Коремчето напълно черно, рядко средните стернитни червени
- 9(1) Напречно радиалната жилка не се допира до третата напречно кубитална жилка 5. *M. ruficruris* (Brulle)
- 10(9) Напречно радиалната и напречно кубиталната жилка се допират 6. *M. elongatulus* (Klug)

1. *Monophadnus longicornis* Hartig, 1837

Hartig, 1837, p. 275; Недялков, 1914, с. 208; Василев 1967в, с. 154; 1973, с. 81.

Тялото черно; колената и задната повърхност на предните тибии светло-кафяви; крилата черно опушени, стигмата и жилките черни; третото антенално членче по дължина почти два пъти колкото четвъртото; главата в горната си част и мезонотумът с рядка пунктуация; ноктите без зъбче.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в Северна България и Рила.

Разпространение: Средна Европа, Италия.

Ларвите се развиват върху *Helloborus foetidus*.

2. *Monophadnus pallescens* (Gmelin, 1790)

Tenthredo pallescens Gmelin, 1790, p. 2668; *M. pallescens* Василев, in litt.

Главата, антените, гърдичките и коремчето изцяло черни, колената и външната повърхност на първите и вторите, понякога и на третите тибии бели; крилата напълно прозрачни; антените по-къси от главата и гърдичките, взети заедно, третото членче повече от два пъти по-дълго от четвъртото; коремчето яйцевидно удължено.

Дължина: 5—6 mm.

Установен на Витоша, Средна Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Ranunculus repens*.

3. *Monophadnus monticola* (Hartig, 1837)

Tenthredo monticola Hartig, 1837, p. 273; *M. monticola* Василев, in litt.

Близък до *M. pallescens*; крилата тъмно опушени, третите тибии винаги черни.

Дължина: 6—7 mm.

Установен на Рила, Пирин, Витоша. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Сибир.

4. *Monophadnus spinolae* (Klug, 1814)

Tenthredo spinolae Klug, 1814, p. 57; *M. spinolae* Недялков, 1914; с. 208; Gregor, 1932, p. 6; Василев, 1969, с. 187; 1973, с. 81.

Женски. Главата черна, антените черни, гърдичките черни, мезоплеврите, мезонотумът и понякога петната на метаплеврите жълточервени; краката жълти, тарзусите по-тъмни; крилата прозрачни, стигмата и жилките черни; коремчето червено, кальфът на яйцепологагалото черен.

Мъжки. Коремчето черно, долната повърхност изцяло или отчасти червена.

Окраската и при двата пола силно изменчива.

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Средиземноморие, Белгия.

Ларвите се развиват върху *Clematis vitalba*.

5. *Monophadnus ruficurris* (Brulle, 1832)

Selandria ruficurris Brulle, 1832, p. 393; *M. ruficurris* Василев, 1967в, с. 154; 1973, с. 81.

Тялото черно; задният ръб на пронотума и тегулите светлочервени; краката черни, тибите и тарзусите жълточервени; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Плевенско, Искърски пролом, Софийско.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

6. *Monophadnus elongatulus* (Klug, 1814)

Tenthredo elongatulus Klug, 1814, p. 214; *M. elongatulus* Дреновски, 1932, с. 152; Василев, 1967в, с. 154; 1973, с. 81.

Тялото черно; краката черни, първите колена, понякога и вторите, както и задната повърхност на първите тибии светлокафяви; крилата слабо опушени, стигмите и жилките черни.

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цяла България.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Rosa*.

6. Подсемейство *Nematinae*

Малки на ръст; тялото яйцевидно; антените с девет членчета, нишковидни, много често членчетата със зъбци или удължения; предните крила с една или две радиални клетки, при някои първата напречна кубитална жилка слабо забележима, така че първата и втората кубитална клетка изглеждат като слети; задните крила с две затворени медиални клетки.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

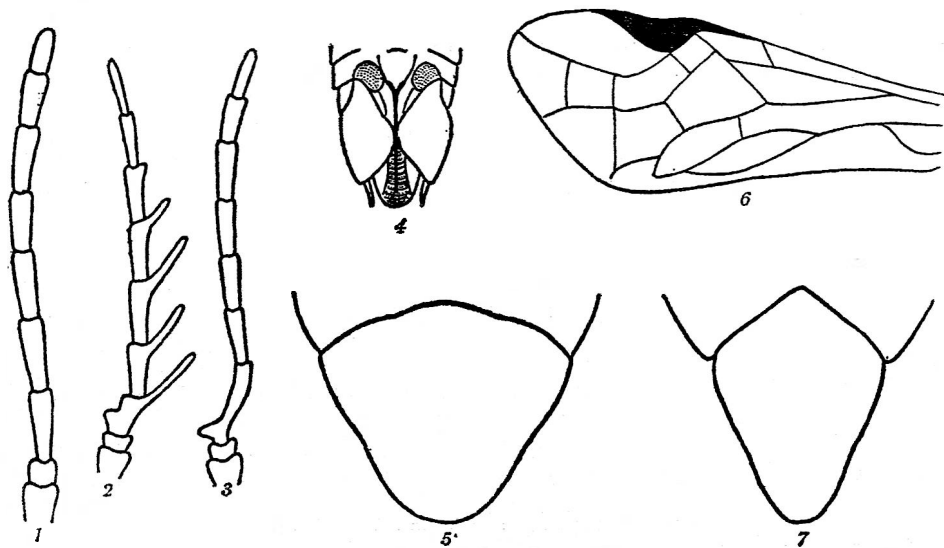
Представителите на подсемейството се срещат предимно в планинските райони. В северните страни, Скандинавския полуостров, Исландия и Сибир това е най-богатото на видове подсемейство.

Таблица за определяне на родовете от подсемейство *Nematinae*

- 1(17) Аналната клетка със стъбло (табл. XXI — 5)
- 2(6) Клипеусът право отрязан или съвсем слабо дъгообразно извит
- 3(4) Челната площадка с ясни контури, петогълна 1. *Lygaeonematus* Konow
- 4(3) Челото изпъкнало без ясно оформени контури 2. *Pristiphora* Latreille
- 6(2) Клипеусът дълбоко дъгообразно извит
- 7(8) Предните крила с две кубитални клетки 3. *Euura* Newman
- 8(7) Предните крила с три кубитални клетки
- 9(10) Ноктите със зъбче 4. *Pachynematus* Konow

- 10(9) Ноктите двувърхи
 11(12) Антените цилиндрични, към върха много слабо заострени (табл. XXII — 1) 5. *Pontania* A. Costa
 12(11) Антените четинковидни, към върха заострени
 13(14) Третите тибии и тарзуси силно разширени . . . 6. *Croesus* Leach
 14(13) Третите тибии и тарзуси нормални
 15(16) ♀ — яйцеполагалото дълго и дебело, по дължина колкото половината коремче (табл. XXII — 4); ♂ — подгениталната пластинка широка (табл. XXII — 5) 7. *Nematinus* Ronwer
 16(15) ♀ — яйцеполагалото обикновено; ♂ — подгениталната пластинка триъгълна (табл. XXII — 7) 8. *Pteronidea* Ronwer
 17(1) Аналната клетка прищипната в средата (табл. XXII — 6)
 18(21) Втората кубитална клетка приема две възвратни жилки (табл. XXII — 6)
 19(20) Радиалната клетка неразделена 9. *Platycampus* Schiodte
 20(19) Радиалната клетка разделена 10. *Hemichroa* Stephens
 21(18) Втората и третата кубитална клетка получават по една възвратна жилка
 22(15) Антените обикновени, без израстъци
 23(24) Радиалната клетка неразделена 11. *Priophorus* Latreille
 24(23) Радиалната клетка разделена 12. *Hoplocampa* Hartig
 25(22) Антените с апикални израстъци или отделните членчета дъгообразно извити
 26(27) ♂ — от третото до петото антенално членче, а понякога и следващите две с удължения на върха (табл. XXII — 2); ♀ — същите членчета

Таблица XXII

1 — антени на представител от род *Pontania*; 2 — антени на *Cladius pectinicornis* (♂); 3 — антени на *Trichiocampus viminialis* (♂); 4 — яйцеполагало на *Nematinus* (♀); 5 — подгенитална пластинка (последен стернит) при мъжки от род *Nematinus*; 6 — предно крило на *Platycampus luridiventris*; 7 — подгенитална пластинка (последен стернит) на мъжки от род *Pteronidea*

косо отрязани, на върха с изпъкнали апикални ъгли

- 27(26) ♂ — третото антенално членче извито, с изпъкнал апикален ъгъл (табл. XXII — 3); ♀ — третото антенално членче извито, слабо разширено в основата 13. *Cladius Illiger*
14. *Trichiocampus Hartig*

1. Род *Lygaeonematus* Konow, 1890

Тялото удължено, клипеусът право отрязан; антените къси, нишковидни, ноктите с апикално зъбче, понякога доста голямо.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Lygaeonematus*

- 1(2) ♀ — мезостернумът и по-голямата част от мезоплеврите черни; ♂ — антените много по-дълги от коремчето; дължината 5,5—7,5 mm 1. *L. saxeseni* (Hartig)
2(1) ♀ — мезостернумът и по-голямата част от мезоплеврите жълти; ♂ — антените по дължина колкото коремчето; дължина 4,5 mm 2. *L. abietinus* Christ

1. *Lygaeonematus saxeseni* (Hartig, 1837)

Nematus saxeseni Hartig, 1837, p. 212; Русков, 1928, с. 57; *L. saxeseni* Василев, 1973, с. 82.

Женски. Главата жълтокафява, петното върху темето, задната повърхност на главата и антените черни; гърдичките жълтокафяви, гръбно с ме-диална черна лента, мезонотумът черен; краката жълти, върховете на третите тибии и тарзуси, а понякога и петното върху третите фемури черни.

Мъжки. Долната повърхност на антените жълта.

Дължина: 5,5—7,5 mm.

Установен в планинските райони на цялата страна.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху *Picea excelsa*.

2. *Lygaeonematus abietinus* (Christ, 1791)

Tenthredo abietina Christ, 1791, p. 447; *L. abietinus* Василев, 1967в, с. 155; 1973, с. 82.

Женски. Черни, палшите, пронотумът, тегулите и страничните ленти на долната повърхност на коремчето жълти; краката жълти, основата на коксите и петното върху фемурите черни.

Мъжки. Петното върху челото и темето, задната част на главата, мезоно-тумът и долната повърхност на коремчето жълти.

Дължина: 4,5 mm.

Установен в планинските райони на цялата страна.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху *Picea excelsa*.

Паразити: *Hemiteles abietinus* Hart., *Mesoleptus exornatus* Grav. и *Pimpla scamblus* Hart. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. Род *Pristiphora* Latreille, 1810

Тялото късо, овално; клипеусът изпъкнал навън (табл. XXIII — 1); челната площадка изпъкнала без ясно оформени контури; ноктите със зъбче.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Pristiphora*

- 1(2) Третите крака черни *P. fausta* Hartig
Разпространение: Средна Европа и Мала Азия.
- 2(1) Третите тибии светло оцветени
- 3(6) Коремчето напълно черно
- 4(5) Антените черни 1. *P. melanocarpa* (Hartig)
- 5(4) Антените светли 2. *P. alnivora* (Hartig)
- 6(3) Коремчето частично светло
- 7(8) Мезоплеврите частично жълти *P. conjugata* Dahlbom
Разпространение: Европа.
- 8(7) Мезоплеврите напълно черни
- 9(10) ♀ — коремчето черно, последните сегменти жълточервени; ♂ — лицето в по-голямата си част белезникаво 3. *P. pallidiventris* (Fallén)
- 10(9) ♀ — коремчето черно в двата края, червено в средата; ♂ — лицето черно, основата на мандибулите и външният ръб на клипеуса белезникави 4. *P. quercus* (Hartig)

1. *Pristiphora melanocarpa* (Hartig, 1840)

Nematus melanocarpa Hartig, 1840, p. 27; *P. melanocarpa* Василев, 1967в, с. 155; 1973, с. 82.

Тялото черно; тегулите светложълти, понякога ъглите на пронотума светли; краката светложълти, тибии бели, петната върху коксите и средата на фемури черни, върховете на третите тибии и тарзуси черни.

Дължина: 4,5—5 mm.

Установен в Рила, Родопи, Странджа.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Betula*.

2. *Pristiphora alnivora* (Hartig, 1840)

Nematus alnivorus Hartig, 1840, p. 27; *P. alnivora* Gregor, 1932, p. 7.

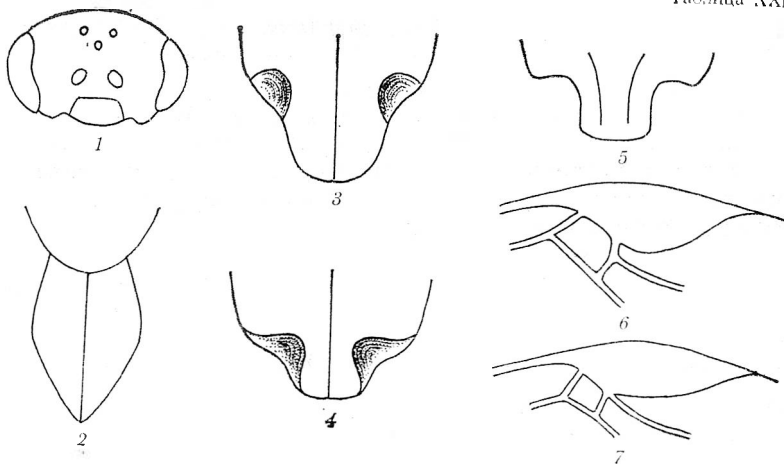
Черни; тегулите жълти; краката жълточервени, петната на коксите, първите трохантери и фемури, върхът на третите тибии и тарзуси кафяв; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка светлокафяви, останалите жилки кафяви; коремчето черно.

Дължина: 4,5—5 mm.

Установен във Варненско.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Aquilegia*.

1 — клипеус на представител от род *Pristiphora*; 2 — яйцеполлагало на *Eura atra*; 3 — осми тергит при *Pachynematus obductus* (♂); 4 — осми тергит при *Pachynematus clitellatus* (♂); 5 — удължение на осмия коремен тергит при мъжки от род *Pachynematus*; 6 — форма на стигмата при *Pteronidea myositidis* (♂); 7 — форма на стигмата при мъжките на *Pteronidea tibialis* (♂)

3. *Pristiphora pallidiventris* (Fallén, 1808)

Tenthredo pallidiventris Fallén, 1808, p. 120; *P. pallidiventris* Василев, 1973, с. 82.

Главата черна, основата на мандибулите и основата на клипеуса жълти; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите бледо-жълти; краката светложълти, основата на третите фемури, тибиите и тарзусите черни; крилата прозрачни, косталната жилка светложълта, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно, долната повърхност жълта, понякога коремчето изцяло жълточервено. Окраската силно изменчива.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Rubus idaeus*, *Geum urbanum*, *Spiraea ulmaria* и видовете от родовете *Potentilla* и *Ribes*.

4. *Pristiphora quercus* (Hartig, 1837)

Nematus quercus Hartig, 1837, p. 188; *P. quercus* Василев, 1972, с. 136.

Женски. Главата черна; антените черни; гърдичките черни, върховете на ъглите на пронотума и тегулите жълти; краката жълти, върхът на третите фемури, третите тиби и тарзусите черни; крилата прозрачни, косталната жилка светложълта, стигмата и жилките кафяви, коремчето черно, средните сегменти червени.

Мъжки. Коремчето черно, само четвъртият сегмент червен.

Дължина: 5,5—6,5 mm.

Установен в Рила.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Vaccinium myrtillus*.

3. Род *Euura* Newman, 1837

Дребни на ръст, почти изцяло черни; клипеусът дъгообразно извит; предните крила с две кубитални клетки, аналната клетка със стъбло; церките силно развити.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

В България установен един вид.

Euura atra (Jurine, 1807)

Pteronus ater Jurine, 1807, p. 6; *E. atra* Василев, 1969, с. 187; 1973, с. 82.

Главата черна, устната жълта, антените чернокафяви; гърдичките черни, тегулите с жълто петно; краката жълти, коксите, трохантерите и основата на фемурите черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките чернокафяви; коремчето черно; калъфът на яйцеполагалото (гледано отгоре) заострен (табл. XXIII — 2).

Дължина: 4—5 mm.

Установен на Витоша, Благоевградско, Петричко, Пирин.

Разпространение: Северна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Salix*.

Паразити: *Entedon acuminatus* Rtzб., *E. oleinus* Rtzб. и *Eurytoma extincta* Rtzб. (Hymenoptera, Chalcididae).

4. Род *Pachynematus* Kown, 1890

Тялото късо, тънко, клипеусът дъговидно изрязан; аналната клетка със стъбло, радиалната клетка без напречна жилка; ноктите със зъбче; челната площадка петогълна, с ясни разграничителни контури; осмият тергит на мъжките с удължение (табл. XXIII — 3).

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Pachynematus*

1(2)	Скутелумът силно издут, сферичен	1. <i>P. albipennis</i> (Hartig)
2(1)	Скутелумът плосък	
3(4)	♀ — главата черна; ♂ — удължението на осмия тергит голямо и дълго (табл. XXIII — 3)	2. <i>P. obductus</i> (Hartig)
4(3)	♀ — главата жълта, с черно петно върху очичките; ♂ — удължението на осмия тергит късо и тясно (табл. XXIII — 4)	3. <i>P. clitellatus</i> (Lepelletier)

1. *Pachynematus albipennis* (Hartig, 1837)

Nematus albipennis Hartig, 1837, p. 197; *P. albipennis* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1973, с. 82.

Главата черна, предният ръб на клипеуса и двете точки в основата му жълточервени; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, тегулите и петната в задната част на мезоплеврите жълти; краката жълти; крилата слабо опушени, косталната жилка и стигмата жълти, жилките кафяви; коремчето жълточервено; skutелумът силно издут, сферичен.

Дължина: 5—6,5 mm.

Установен на Витоша, в Родопите, Старозагорско, Ямболско.

Разпространение: Европа, Азия.

Ларвите се развиват върху *Polygonium persicaria*.

Паразити: *Tryphon extirpatorius* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Pachynematus obductus* (Hartig, 1837)

Nematus obductus Hartig, 1837, p. 201; *P. obductus* Василев, 1973, с. 163.

Главата черна, антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите бледожълти; краката бледожълти, върховете на третите фемури, тибите и тарзусите черни; крилата прозрачни, косталната жилка и стигмата светлокафяви, жилките тъмнокафяви; коремчето черно, задният ръб на тергитите с бяла линия, прекъсната в средата; долната повърхност безцветна, на живо бледозелена; skutелумът плосък или съвсем слабо изпъкнал.

Дължина: 5,5 mm.

Установен в Рила. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Poa* и *Festuca*.

3. *Pachynematus clitellatus* (Lepelletier, 1823)

Nematus clitellatus Lepelletier, 1823, p. 62; *P. clitellatus* Дреновски, 1932, с. 151; 1934, с. 179; Gregor, 1932, p. 6; Василев, 1973, с. 82.

Женски. Главата жълта с черно петно около очичките; антените кафяви; гърдичките жълти, петното върху средния дял и двете ленти върху страничните дялове на мезонотума, мезостерните и постskutelумът черни; краката жълти, върхът на третите тибни и тарзуси кафяв; крилата прозрачни, косталната жилка и стигмата светложълти, жилките кафяви; коремчето жълто, първият тергит и понякога част от следващите тергити с черна лента (табл. XXIV — 1).

Мъжки. Главата и гърдичките черни, тегулите жълти; коремчето черно, тергитите странично и на задния ръб жълти, деветият тергит само с жълто петно.

Дължина: 6—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от сем. Gramineae.

Малки на ръст, клипеусът дълбоко дъгообразно изрязан, аналната клетка със стъбло, предните крила с три кубитални клетки, ноктите двувърхи; антените слабо заострени към върха (табл. XXII — 1).

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Pontania*

- 1(2) Скutelумът силно издут, сферичен 1. *P. piliserra* (Thomson)
- 2(1) Скutelумът слабо издут, триъгълен
- 3(4) Стигмата едноцветна, жълта или белезникава 2. *P. vesicator* (Bremi)
- 4(3) Стигмата двуцветна
- 5(6) Челната ямичка пресечена с дълбока бразда . . . 3. *P. viminalis* (Linne)
- 6(5) Челната ямичка без бразда 4. *P. proxima* (Lepeletier)

1. *Pontania piliserra* (Thomson, 1862)

Nematus piliserra Thomson, 1862, p. 616; *P. piliserra* Василев, 1968, с. 185; 1973, с. 82.

Главата жълточервена, петното върху очичките и теменната площадка и задната част на главата черни; антените кафяви; долната повърхност светлокафява; гърдичките жълточервени, трите петна върху мезонотума и петното върху скutelума черни, мезостернумът понякога черен; краката жълточервени, тарзусите жълтокафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките светли; коремчето жълточервено; скutelумът силно издут, сферичен, гъсто и фино пунктиран.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в Стара планина, Витоша и Рила.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху *Salix viminalis*.

2. *Pontania vesicator* (Bremi, 1849)

Nematus vesicator Bremi, 1849, p. 93; *P. vesicator* Gregor, 1932, p. 7; Василев, 1973, с. 82.

Женски. Главата черна, мандибулите, предният ръб на клипеуса и външните очни орбити жълточервени; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите жълточервени; краката жълточервени, основата на коксите черна; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълти, останалите жилки кафяви; коремчето жълточервено, първият тергит и калъфът на яйцеполагалото черни.

Мъжки. Коремчето черно.

Дължина: 4,5—6 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Централна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Salix*.

Паразити: *Eurytoina acicolata* Ratzb. (Hymenoptera, Chalcinidae), *Pimpla vesicator* Ratzb. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. *Pontania viminalis* (Linne, 1758)

Cynips viminalis Linne, 1758, p. 554; *P. viminalis* Gregor, 1932, p. 7; Василев, 1973, с. 82.

Главата черна, максиларните и лабиалните палпи, ръбът на клипеуса и петното върху теменната площадка жълти; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите жълти; краката жълти, основата на коксите черна; крилата прозрачни, стигмата кафява със светла основа, косталната жилка жълтокафява, останалите жилки тъмнокафяви; коремчето черно, последният сегмент със светло петно. Окраската силно изменчива.

Дължина: 4,5 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Salix*.

Паразити: *Bracon discoidens* Marsh., *Polysphincta areolaris* Ratzb. (Hymenoptera, Braconidae); *Pimpla alternans* Grav., *Omorgus multinctus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. *Pontania proxima* (Lepeletier, 1823)

Nematus proxima Lepeletier, 1823, p. 67; *P. capreae* Gregor, 1932, p. 7.

Главата черна, мандибулите, устната и външният ръб на клипеуса жълти; антените черни; гърдичките черни; ъглите на пронотума и тегулите жълти; краката черни; коксите с жълти петна; крилата прозрачни, стигмата бяла с кафява основа, жилките кафяви; коремчето черно.

Дължина: 4—4,5 mm.

Установен на Витоша и Рила.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Salix*.

6. Род *Croesus* Leach, 1817

Отличават се много лесно от другите листни оси по силно разширените тибии и тарзуси (табл. XXIV — 2, 3).

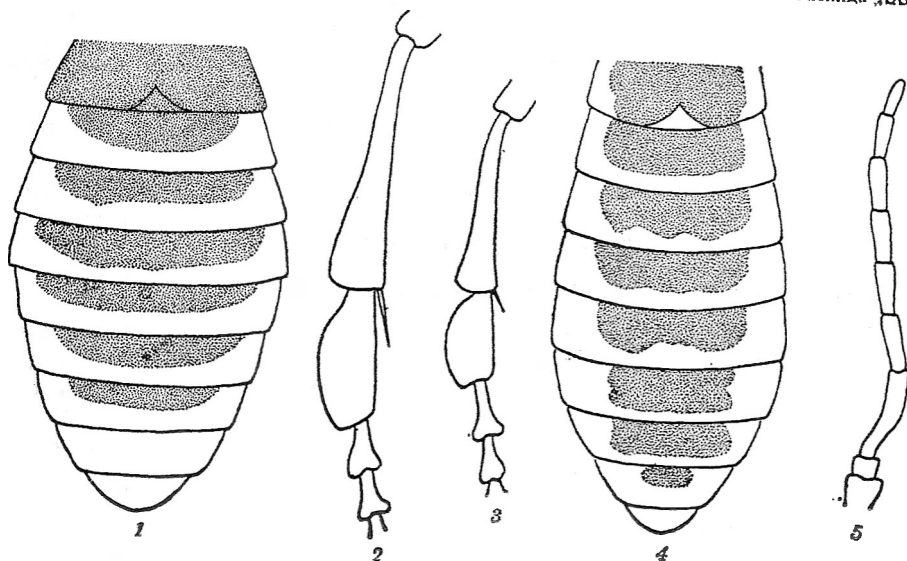
Разпространение: Европа, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Croesus*

- 1(2) Първото членче на третите тарзуси три пъти по-дълго, отколкото широко (табл. XXIV — 2); челната площадка два пъти по-дълга, отколкото широка 2. *C. latipes* (Villaret)
- 2(1) Първото членче на третите тарзуси два пъти по-дълго, отколкото широко (табл. XXIV — 3); челната площадка само 1,5 пъти по-дълга, отколкото широка 1. *C. septentrionalis* (Linne)

1. *Croesus septentrionalis* (Linne, 1758)

Tenthredo septentrionalis Linne, 1758, p. 557; *C. septentrionalis* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1973, с. 82.

1 — коремче на *Pachynematus clitellatus* (♂); 2 — тибия с първи тарзален член на *Croesus septentrionalis*; 3 — тибия с първи тарзален член на *Croesus latipes*; 4 — коремче на *Pteronidea myositidis* (♂); 5 — антени на *Trichiocampus viminalis* (♂)

Женски. Главата черна, устните органи жълточервени, антените черни; гърдичките черни, първите и вторите тибии и тарзуси бледожълти, третите тибии жълточервени с белезникави петна, третите тарзуси бели; крилата прозрачни, от стигмата до върха кафяво опушени, стигмата и жилките кафяви; коремчето червено, първият и вторият тергит, както и последните няколко червени.

Мъжки. Последните тергити червени, крилата без тъмно опушване.

Дължина: 8—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпростанение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Alnus*, *Betula*, *Sorbus*, *Salix*, *Corilus* и върху *Populus nigra*.

Паразити: *Campoplex argentatus* Grav., *Limneria argentata* Grav., *Meso-leptus testaceus* Grav., *Polyschineta areolaris* Ratz., *Tryphon gibbus* Ratz., *T. septentrionalis* Ratz. и *Pimpla angens* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae); *Ichneutes reunitor* Nees. и *Microgaster alvearius* Spin. (Hymenoptera, Braconidae).

2. *Croesus latipes* (Villaret, 1832)

Nematus latipes Villaret, 1832, p. 306; *C. latipes* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1969, с. 188; 1973, с. 82.

Близък до *C. septentrionalis*. Третите тибии червенокафяви, а крилата по-слабо опушени (табл. XXXVII — 1).

Дължина: 7—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.
Ларвите се развиват върху видове от род *Betula*.

7. Род *Nematinus* Ronwer, 1911

Яйцеполагалото дълго и дебело (табл. XXII — 4); подгениталната пластинка широка (табл. XXII — 5).

Разпространение: Европа, Северна Америка.

Nematinus bilineatus (Klug, 1819)

Tenthredo bilineata Klug, 1819, p. 86; *N. bilineata* Василев, 1972, с. 163.

Женски. Жълтокафяви, първото и второто, а понякога и петото членче на антените с кафяво петно на долната повърхност; мезонотумът с една-две кафяви ленти; крилата прозрачни, косталната жилка и стигмата жълти, останалите жилки кафяви.

Мъжки. Кафяво петно върху очичките; мезонотумът частично черен.

Дължина: 6,5—8 mm.

Установен в Рила. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху видовете от род *Alnus*.

8. Род *Pteronidea* Ronwer, 1911

Дребни на ръст; клипеусът дъгообразно извит; предните крила с три кубитални клетки; антените заострени към върха; мъжките с удължение на осмия тергит (табл. XXIII — 5).

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Pteronidea*

Женски

1(2)	Стигмата черна или кафява	1. <i>P. salicis</i> (Linne)
2(1)	Стигмата светла, понякога с по-тъмен външен ръб	
3(8)	Антените едноцветни	
4(5)	Коремчето светло, понякога първият и вторият тергит черни	2. <i>P. pavida</i> (Lepeletier)
5(4)	Коремчето жълто, средните тергити черни	
6(7)	Третите тибии в по-голяма част жълти, skutелумът черен	3. <i>P. myositidis</i> (Fabricius)
7(6)	Третите тибии черни, skutелумът жълт	4. <i>P. tibialis</i> (Newman)
8(3)	Антените двуцветни	
9(10)	Темето в задната част светло оцветено	5. <i>P. miliaris</i> (Panzer)
10(9)	Темето в задната част с черни петна	
11(12)	Темето в задната част изцяло черно	8. <i>P. hypoxantha</i> (Förster)
12(11)	Темето в задната част с черна лента	
13(14)	Очичките странично разграничени с ръбове	6. <i>P. oligospila</i> (Förster)
14(13)	Очичките странично без разграничителни ръбове	7. <i>P. polyspila</i> (Förster)

Мъжки

- 1(2) Стигмата черна, най-малко в средата . . . 1. *P. salicis* (Linne)
 2(1) Стигмата светла, понякога поръбена тъмно
 3(8) Антените едноцветни
 4(5) Задната част на теменната площадка разширена 2. *P. pavida* (Lepelletier)
 5(4) Задната част на теменната площадка неразширена
 6(7) Стигмата широка (табл. XXIII — 6) . . . 3. *P. myositidis* (Fabricius)
 7(6) Стигмата тясна (табл. XXIII — 7)
 8(3) Антените двуцветни
 9(10) Главата светлоцветена 4. *P. tibialis* (Newman)
 10(9) Главата предимно черна
 11(12) Мезостернумът черен 5. *P. miliaris* (Panzer)
 12(11) Мезостернумът жълт
 13(14) Подгениталната пластинка дълговидно вдлъбната в задния ръб 6. *P. oligospila* (Förster)
 14(13) Подгениталната пластинка закръглена в задния ръб
 15(16) Стигмата кафява; ръстът над 5,5 mm 7. *P. polyspila* (Förster)
 16(15) Стигмата жълта, с кафява основа; ръстът под 5,5 mm 8. *P. hypoxantha* (Förster)

1. *Pteronidea salicis* (Linne, 1758)

Tenthredo salicis Linne, 1758, p. 557; *P. salicis* Русков, 1934, с. 221; Василев, 1967, с. 81.

Главата жълта, теменната площадка с черно петно; антените кафяви, с жълта долна повърхност; гърдичките жълти; мезонотумът, skutелумът и пост-skutelумът черни; краката жълти; върховете на третите тибии и тарзуси светлокафяви; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; коремчето жълто, върхът на яйцепологалото черен.

Дължина: ♀—8—10, ♂—7—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Salix fragilis*, *S. alba* и *S. vitellina*.

Паразити: *Campoplex chrysostictus* Grav., *C. vestigialis* Ratz., *Pimpla alternans* Grav. и *Tryphon caudatus* Ratz. (Hymenoptera, Ichneumonidae); *Bracon discoideum* Wesm. и *Ichneutes brevis* Wesm. (Hymenoptera, Braconidae); *Cirrospilus arcuatus* Först. и *Pteromalus excrescentium* Ratz. (Hymenoptera, Chalcididae).

2. *Pteronidea pavida* (Lepelletier, 1823)

Nematus pavida Lepelletier, 1823, p. 65; *P. pavida* Василев, 1969, с. 187; 1973, с. 82.

Женски. Главата черна, лицето и външните и вътрешните орбити жълти; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, тегулите и метаплеврите жълти; краката жълти, върховете на третите тибии и тарзуси чернокафяви; крилата прозрачни, косталната жилка и стигмата жълти, жилките кафяви; коремчето жълточервено, първият и вторият тергит с тънка черна лента.

Мъжки. Първият и вторият тергит изцяло черни; задната част на теменната площадка разширена.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Дунавската равнина, Софийско, Рила, Родопи.

Ларвите се развиват върху видовете от род *Salix*.

Паразити: *Tryphon extirpatorius* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. *Pteronidea myositidis* (Fabricius, 1804)

Tenthredo myositidis Fabricius, 1804, p. 41; *P. myositidis* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1969, с. 178; 1973, с. 81.

Женски. Главата черна, предният ръб на клипеуса и петната върху вътрешния долен ъгъл на очите жълти; антените черни; гърдичките черни, пронотумът и тегулите жълти; краката жълти; тарзусите светлокафяви; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълти, останалите жилки кафяви; коремчето жълточервено, тергитите с черни ленти в средата (табл. XXIV — 4).

Мъжки. Външният ръб на очите с жълти ленти; тергитите черни, със странична жълточервена лента; стигмата много широка (табл. XXIII — 6).

Дължина: 6—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Trifolium pratense*.

Паразити: *Polybrastum mutabilis* Holm. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. *Pteronidea tibialis* (Newman, 1837)

Nematus tibialis Newman, 1837, p. 260; *P. tibialis* Недялков, 1914, с. 208; Hellen, 1963, p. 63; Mucbe, 1964, p. 19.

Женски. Главата жълта, теменната площадка и задната част на главата черни, антените черни; гърдичките жълти; петното на пронотума, трите ленти на мезонотума и метанотумът черни; краката жълти, третите тибии черни; крилата прозрачни, стигмата жълта, с кафяв външен ръб, косталната жилка жълта, останалите жилки кафяви; коремчето светложълто, с надлъжна черна лента през тергитите без деветия.

Мъжки. Антените с по-светла долна повърхност; мезоплеврите черни, третите тибии жълти.

Дължина 6—7 mm.

Установен в Софийско, Рила, Пирин, Черноморско крайбрежие.

Разпространение: Европа, Северна Америка.

Ларвите се развиват върху *Robinia pseudacacia*.

5. *Pteronidea miliaris* (Panzer, 1797)

Tenthredo miliaris Panzer, 1797, p. 45; *P. miliaris* Gregor, 1932, p. 7; Василев, 1973, с. 81.

Женски. Главата жълта, с черно петно върху очичките; антените жълти, първото и второто членче черни, горната повърхност на антените по-тъмна, гърдичките жълти, мезонотумът с три черни ивици, skutelumът покрит с черни космички; краката жълти; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка жълти, останалите кафяви; коремчето жълто, медиално тергитите с тънка черна ивица.

Мъжки. Задната част на главата черна; мезонотумът, мезостернумът, скутелумът и постскутелумът черни; третите тибии кафяви; коремчето жълто, от първия до третия тергит с широка медиална черна лента, следващите тергити с тънка, прекъсваща медиална черна лента.

Дължина: 8—9 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

Ларвите се развиват върху видове от род *Salix*.

Паразити: *Mesoleius aulicus* Grav., *Monoblastus levigatus* Holm. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

6. *Pteronidea oligospila* (Förster, 1854)

Nematus oligospilus Förster, 1854, p. 284; *P. oligospila* Gregor, 1932, p. 7; Василев, 1973, с. 81.

Женски. Главата жълта, петното върху очичките и лентата върху задната част на темето черни; антените жълтокафяви, долната повърхност светложълта; гърдичките жълточервени, мезонотумът с три черни ленти, скутелумът частично, постскутелумът и долната повърхност на гърдичките черни; краката светложълти; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка светложълти, останалите жилки кафяви; коремчето жълто, първият тергит с медиално черно петно.

Мъжки. С черна лента върху очичките, достигаща до задната повърхност на главата; мезостернумът черен; долната повърхност на коремчето с черни ленти.

Дължина: 6—7 mm.

Установен на Витоша и Рила.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

7. *Pteronidea polyspila* (Förster, 1854)

Nematus polyspilus Förster, 1854, p. 286; *P. polyspila* Недялков, 1914, с. 208; Василев, 1973, с. 81.

На живо зелени, препарирани постепенно пожълтяват; главата с черно петно върху очичките; антените черни, долната повърхност жълта; гърдичките с две черни петна върху мезонотума, скутелумът и постскутелумът частично черни; краката жълти; крилата прозрачни, стигмата кафява, косталната жилка жълта, останалите жилки кафяви; коремчето жълтозелено.

Дължина: 7,5 mm.

Установен в Стара планина, Витоша, Рила, Родопи.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Alnus*.

8. *Pteronidea hypoxantha* (Förster, 1854)

Nematus hypoxanthus Förster, 1854, p. 313; *P. hypoxantha* Gregor, 1932, p. 7; Василев, 1973, с. 82.

Главата жълточервена с голямо черно петно върху челото, задната част черна; антените черни, долната повърхност светла; гърдичките жълточервени,

мезонотумът с три големи черни петна, skutелумът частично черен; краката светложълти; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка светложълти, останалите жилки светлокафяви; коремчето жълточервено, медиално тергитите с черна лента.

Дължина: 5—6 mm.

Установен на Витоша и Пирин.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видовете от родовете *Salix* и *Populus*.

9. Род *Platycampus* Schiodte, 1839

Предните крила с една радиална клетка, първата напречно-кубитална жилка слабо забележима, често почти напълно изчезнала; аналната клетка силно прищипната в средата.

Разпространение: Европа, Сибир.

Таблица за определяне на видовете от род *Platycampus*

- 1(2) Ноктите раздвоени 1. *P. luridiventris* (Fallén)
2(1) Ноктите без зъбче 2. *P. ovatus* (Zaddach)

1. *Platycampus luridiventris* (Fallén, 1808)

Tenthredo luridiventris Fallén, 1808, p. 115; *P. luridiventris* Василев, 1968, с. 185; 1973, с. 82.

Женски. Главата черна; антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите тъмнокафяви; крилата жълти, основата на коксите, върхът на третите тибии и третите тарзуси черни; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, стигмата и жилките кафяви; коремчето черно.

Мъжки. Долната повърхност на антените кафява, тегулите и пронотумът черни, подгениталната пластинка тъмнокафява.

Дължина: 5—6 mm.

Установен на Витоша и Стара планина.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Alnus*.

Паразити: *Mesoleius transfuga* Holm., *M. leptogaster* Holm., *Polyblastus alternans* Schrank (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Platycampus ovatus* (Zaddach, 1883)

Leptopus ovatus Zaddach, 1883, p. 218; *P. ovatus* Василев, 1968, с. 185; 1973, с. 82.

Главата и антените черни; гърдичките черни, ъглите на пронотума и тегулите жълти; краката жълти, коксите по-тъмни; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка бледожълти, останалите жилки кафяви; с две кубитални клетки.

Дължина: 5 mm.

Установен на Витоша.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Larix*.

10. Род *Hemichroa* Stephens, 1835

Радиалната клетка разделена, с три кубитални клетки, втората приема двете възвратни жилки, аналната клетка силно прищипната в средата.

Разпространение: Европа, Северна и Централна Америка.

В България установен един вид.

Hemichroa alni (Linne, 1758)

Tenthredo alni Linne, 1758, p. 559; *H. alni* Василев, 1967в, с. 154; 1973, с. 82.

Женски. Главата светлочервена; антените кафяви с по-светла долна повърхност; гърдичките червени, мезоплеврите черни; краката черни, задната повърхност на първите червена; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка червени, останалите жилки черни; коремчето черно; тялото блестящо, почти без пунктуация.

Мъжки. Третите тиби червени.

Дължина: ♀—7—8, ♂—5 mm.

Установен в Благоевградско, Витоша, Искърско дефиле.

Разпространение: Централна и Северна Европа. Рядък вид.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Alnus* и *Betula*.

Паразити: *Monoblastus erytropygus* Holm. *Cteniscus sexcinctus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

11. Род *Priophorus* Latreille, 1806

Третото антенално членче извито; с две радиални и три кубитални клетки, първата и втората приемат по една възвратна жилка; аналната клетка силно прищипната, често със стъбло.

Разпространение: Европа, Палеарктична Азия, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Priophorus*

1(2) Коксите и фемурите изцяло черни. 2. *P. tener* Zaddach

2(1) Коксите и фемурите частично светли 1. *P. pallipes* (Lepeletier)

1. *Priophorus pallipes* (Lepeletier, 1823)

Cladius pallipes Lepeletier, 1823, p. 59; *P. padi* Gregor, 1932, p. 6; *P. pallipes* Дреновски, 1932, с. 152; Василев, 1973, с. 82.

Тялото изцяло черно; коксите, фемурите, понякога и върховете на тибиите и тарзусите белезникави; клипеусът дъговидно изрязан, понякога с малко медиално зъбче; крилата слабо опушени, стигмата и косталната жилка светлокафяви, останалите жилки кафяви, първата трансверозокубитална жилка незабележима, така че първата и втората кубитална клетка остават светли; калъфът на яйцеполагалото тесен.

Дължина: 5—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Prunus*, *Rubus*, *Crataegus*, *Sorbus*, *Betula*, *Laurus* и *Rosa*.

Паразити. *Tryphon lucidulus* Hartig (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Priophorus tener* Zaddach, 1859

Zaddach, 1859, p. 11; Gregor, 1932, p. 6; Василев, 1973, с. 82.

Подобен на *P. pallipes*, но първите кокси и фемури черни, а кальфът на яйцеполагалото силно разширен.

Дължина: 5—7 mm.

Установен на Витоша и Рила.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Rubus idaeus* и *R. fruticosus*.

12. Род *Hoplocampa* Hartig, 1837

Малки на ръст, с яйцевидно тяло; антените нишковидни, къси, по дължина не надвишават гърдичките; радиалната клетка разделена от напречна жилка, първата и втората кубитални клетка приемат по една възвратна жилка.

Разпространение: Европа, Сибир, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Hoplocampa*

- 1(2) Коремчето напълно черно 1. *H. minuta* (Christ)
- 2(1) Коремчето светло, най-малко със светла долна повърхност
- 3(4) Стигмата едноцветна, жълта 2. *H. crataegi* (Klug)
- 4(3) Стигмата двуцветна
- 5(8) Тергитите светло оцветени, най-много първите два-три черни
- 6(7) Крилата сиво опушени; коремчето изцяло жълто оцветено
. *H. fiava* Linne
- Разпространение: цяла Европа.
- 7(6) Крилата прозрачни, първите два-три тергита черни
. 3. *H. pectoralis* Thomson
- 8(5) Тергитите изцяло черни
- 9(10) Мезонотумът черен, стигмата чернокафява със светла основа
. 4. *H. testudinea* (Klug)
- 10(9) Мезонотумът черен с кафяви ленти, стигмата светложълта с кафява основа
. 5. *H. brevis* (Klug)

1. *Hoplocampa minuta* (Christ, 1791)

Tenthredo minuta Christ, 1791, p. 438; *Hoplocampa fulvicornis* Малков, 1904, с. 201; Козарев, 1908, с. 209; Доспевски, 1910, с. 97; Михайлов, 1928, с. 119; Лазаров, 1943, с. 8; Витанов, 1948, с. 50.

Тялото изцяло черно; антените при мъжките светло жълточервени, първото членче черно, а при женските от горната страна кафяво и от долната страна жълточервено; краката жълти, коксите и основата на фемуриите черни; крилата прозрачни, стигмата и жилките светли.

Дължина: 3—4 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Prunus domestica*.

Паразити: *Mesoleius bilineatus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Hoplocampa crataegi* (Klug, 1814)

Tenthredo crataegi Klug, p. 54; *H. crataegi* Недялков, 1914, 208.

Женски. Главата жълта, петната върху теменната площадка, очичките и задната част на главата черни; антените кафяви, долната повърхност по-светла; гърдичките жълти; мезонотумът често напълно черен; краката жълти; третите тибии частично, а тарзусите изцяло черни; коремчето жълто, първият тергит и калъфът на яйцепологагалото черни.

Мъжки. Главата жълта, с черно петно върху очичките; гърдичките жълти, с черно петно върху мезонотума.

Дължина: 4—4,5 mm.

Установен в Стара планина, Пловдивско, Витоша.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Crataegus*.

Паразити: *Mesoleius bilineatus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

3. *Hoplocampa pectoralis* Thomson, 1871

Thomson, 1871, p. 202; Василев, 1972, с. 163.

Женски. Главата черна, задната повърхност, палпите и основата на мандибулите жълти; антените жълти, горната повърхност често по-тъмна; крилата прозрачни, стигмата жълта, по-тъмна в основата, жилките жълти; коремчето жълто, първите, често и следващите два-три тергита черни.

Мъжки. Главата жълта с черно петно върху очичките, коремчето жълто, първият тергит понякога черен.

Дължина: 4—5 mm.

Установен в Пловдивско.

Разпространение: Централна и Средна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Crataegus*.

4. *Hoplocampa testudinea* (Klug, 1814)

Tenthredo testudinea Klug, 1814, p. 60; *H. testudinea* Шмерда, 1911, с. 242; Буреш, 1926, с. 22; Чорбаджиев, 1926, с. 32; Витанов, 1946, с. 13; Желев, 1948, с. 122.

Главата жълта, задната повърхност, петната върху челото и теменната площадка черни; антените жълточервени; гърдичките жълточервени, мезонотумът, skutелумът и постskutelумът черни; краката жълточервени; крилата прозрачни, стигмата кафява с жълта основа, жилките кафяви; коремчето жълто, тергитите черни със странична жълта лента, последният тергит жълт; горната част на главата и мезонотума гъсто и дълбоко пунктирани.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Malvus domestica*.

5. *Hoplocampa brevis* (Klug, 1814)

Tenthredo brevis Klug, 1814, p. 53; *H. brevis* Балеvски, 1943, с. 130; Лазаров, 1944, с. 301.

Главата жълточервена, антените светлочервени, гърдячките жълточервени; мезонотумът с черни надлъжни ленти, skutелумът с черна основа; краката жълточервени; крилата прозрачни, стигмата светложълта с черна основа, жилките светли; коремчето жълточервено, тергитите черни; мъжките често с черно петно върху очичките.

Дължина: 4—5 mm.

Установен в Софийско, Плевенско, Русенско, Карловско.

Разпространение: Европа.

13. Род *Cladius* Illiger, 1807

Антените при мъжките от третото до петото, често шестото и седмото членче с разклонение на върха, разклонението понякога по-дълго от членчетата, третото членче удължено и в основата (табл. XXII — 2); при женските същите членчета на върха косо отрязани, с изпъкнали апикални ъгли; аналната жилка прищипната в средата, втората и третата кубитална клетка приемат по една възвратна жилка.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Турция, Северна Африка.

В България установен един вид.

Cladius pectinicornis (Geoffroy, 1785)

Tenthredo pectinicornis Geoffroy, 1785, p. 374; *C. pectinicornis*, Недялков, 1914, с. 208; Hellen, 1963, p. 157; Muche, 1964, p. 19; Василев, 1973, с. 82.

Тялото черно; тегулите кафяви; краката до колената черни, след това жълти; крилата прозрачни, към върха слабо опушени, стигмата и жилките кафяви, косталната жилка с по-светла основа (табл. XXXVI — 3).

Дължина: 5—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видове от родовете *Rosa*, *Fragaria* и *Spiraea*.

Паразити: *Acrotomus lucidulus* Grav., *Mesochorus cimbicis* Ratz., *Mesoleius armillatorius* Grav., *Tetrastichus hylotomarum* Ratz. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

14. Род *Trichiocampus* Hartig, 1837

Антени: третото членче при женските извито (табл. XXIV — 5), при мъжките слабо извито, с коса изпъкналост в основата (табл. XXII — 3); крилата, както при предишния род.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Сибир.

Таблица за определяне на видовете от род *Trichiocampus*

1(2) Коремчето жълточервено	1. <i>T. viminalis</i> (Fallén)
2(1) Коремчето черно	2. <i>T. eradiatus</i> (Hartig)

1. *Trichiocampus viminalis* (Fallén, 1808)

Tenthredo viminalis Fallén, 1808, p. 117; *Trichiocampus viminalis* Атанасов, 1964, с. 147; Василев, 1972, с. 163.

Женски. Главата черна, антените кафяви, долната повърхност по-светла; първото и второто членче черни; третото членче извито (табл. XXIV—4); горната повърхност на коремчето черна, странично и долната повърхност оранжеви; ъглите на пронотума оранжеви, мезостернумът с черно петно; краката жълти; крилата прозрачни, косталната жилка жълта с кафява основа, стигмата светлокафява с по-тъмна основа и останалите жилки кафяви; коремчето жълточервено (табл. XXXVI—4).

Мъжки. Антените жълти, първото и второто членче черни, третото членче извито, с изпъкнал ъгъл в основата (табл. XXII—3); пронотумът с жълт заден ръб.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в Тракийската равнина, Стара планина, Родопи, Витоша, Рила, Благоевградско, Пирин.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху *Salix caprea* и видовете от род *Populus*.

Паразити: *Mesoleius rufus* Grav., *M. caligatus* Grav., *Polybrastus sanguinetorius* Ratz., *Acrotomus lcidulus* Grav., *Polysphincta areolaris* Ratz. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Trichiocampus eradiatus* (Hartig, 1837)

Cladius eradiatus Hartig, 1837, p. 176; *T. eradiatus* Василев, 1969, с. 168; 1973, с. 82.

Тялото черно; краката жълточервени, коксите, трохантерите и основата на първите и вторите фемури черни; третите фемури напълно черни; крилата прозрачни, стигмата кафявочервена, жилките кафяви; антените, както при предния вид, но с по-слабо извито трето членче.

Дължина: 5—7 mm.

Установен в Рила и Витоша.

Разпространение: Средна Европа.

Ларвите се развиват върху видове от род *Anthriscus silvestris*.

Паразити: *Hemiteles trichiocampi* Voie (Hymenoptera, Ichneumonidae)

VIII. Семейство **Diprionidae**

Антените с 18—32 членчета, при женските зъбчати, при мъжките перести (табл. II—7); предните тибии с две шпори, задният ръб на пронотума дъгообразно извит; предните крила с една радиална клетка.

Ларвите се развиват върху различни иглолистни.

Разпространение: Палеарктика.

Таблица за определяне на родовете от семейство *Diprionidae*

1(2) Аналната клетка на предните крила с напречна жилка. . . *Diprion* Schrank

2(1) Аналната жилка на предните крила прищипната в средата
. *Monoctenus* Dahlbom, 1835

Разпространение: Европа, Северна Америка.

Тялото късо, набито; женските по-светло оцветени, мъжките почти изцяло черни.

Разпространение: Палеарктика.

Таблица за определяне на видовете от род *Diprion*

- 1(2) Мезонотумът и скutelумът фино и гъсто пунктирани, матови 1. *D. pini* (Linne)
 2(1) Мезонотумът и скutelумът без пунктуация, лъскави 2. *D. sertifer* Geoffroy

1. *Diprion pini* (Linne, 1758)

Tenthredo pini Linne, 1758, p. 556; *Lophyrus pini* Недялков, 1914, с. 207; Илчев, 1921, с. 316; Чорбаджиев, 1923, с. 2; Русков, 1928, с. 57; Аладжов, 1938, с. 41; *D. pini* Зашев и др., 1968, с. 149.

Женски. Тялото късо, набито; главата черна, устната и долният ръб на клипеуса червени; антените червени; към върха кафяви; гърдичките жълти, трите петна върху мезонотума и постскutelума черни; краката жълточервени; крилата прозрачни, стигмата светла, в средата по-тъмна, косталната и субкосталната жилка червени, останалите жилки кафяви; коремчето жълточервено, от третия до шестия тергит с голямо черно петно, седмият с малко петно в средата (табл. XXV — 1 и табл. XXXVII—2).

Мъжки. Черни, тегулите жълточервени, краката жълточервени с черни петна; антените двойно перести (табл. II — 7).

Дължина: ♀ — 8—10, ♂ — 7—8 mm.

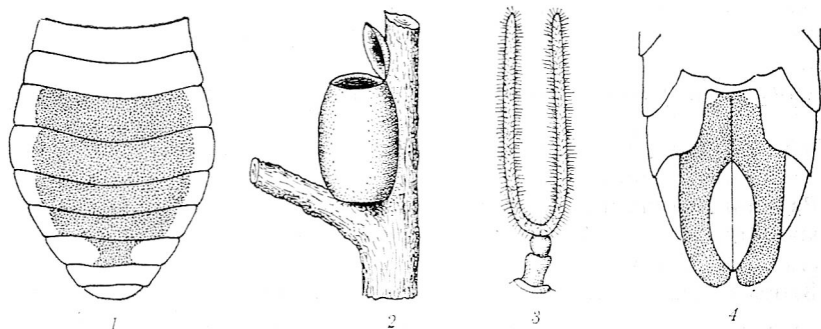
Установен в планинските райони на цялата страна.

Разпространение: Европа, Северна Африка.

Ларвите се развиват върху *Pinus silvestris*.

Дава две поколения годишно: април—май и юли—август. Женската снася до 150 яйца върху листата на бора, като ги нарежда в няколко правилни

Таблица XXV

1 — коремче на *Diprion pini* (♂); 2 — пашкул на *Diprion pini* (по Berland); 3 — антени на *Schizocera furcata* (♂); 4 — калъф на яйценолагало на *Arge berberidis*

редици. Ларвите живеят на групи, тези от първото поколение гризат старите, а от второто поколение — младите листа. Ларвите от първото поколение какавидират в характерни пашкули (табл. XXV — 2), прикрепени към клоните; ларвите от второто поколение зимуват в почвата и какавидират на следващата пролет.

2. *Diprion sertifer* (Geoffroy, 1785)

Tenthredo sertifer Geoffroy, 1785, p. 378; *D. sertifer* Дреновски, 1921, с. 317; Русков 1928, с. 57; Зашев и др., 1968, с. 148.

Женски. Жълточервени; лентите върху страничните дялове на мезонотума скутелума, средните тергити, а понякога и върху мезонотума черни; крилата прозрачни, стигмата и косталните жилки жълтокафяви.

Мъжки. Черни, палпите, долната повърхност на коремчето, понякога петната върху средните тергити и краката в по-голямата си част червени.

Дължина: 6—10 mm.

Установен в планинските райони на цялата страна.

Разпространение: Централна и Северна Европа.

Ларвите се развиват върху *P. silvestris*, *P. montana* и *P. strobus*.

Дават едно поколение годишно. При неблагоприятни условия изпадат в диапауза и развитието протича в две години. Възрастните летят през септември — октомври. Женските снасят до 120 яйца в надлъжна бразда върху листата, издълбана от яйцеполагалото. Презимуват като яйца. Ларвите се излюпват в началото на април. Живеят на групи, като гризат в началото само епидермиса, а по-късно унищожават целия лист. В края на юни какавидират в почвата.

IX. Семейство Argidae

Малки на ръст; антените от три членчета, третото членче дълго, масивно (табл. II — 3), при мъжките от родовете *Schizocera* и *Aprosthemia* вилковидно раздвоено (табл. XXV — 3); радиалната клетка без напречна жилка, често с придагъчна клетка (табл. XXVI — 1), задните крила с две затворени медиални клетки.

Разпространение: целият свят без Южна Америка и Австралия.

Таблица за определяне на родовете от семейство *Argidae*

- 1(4) Радиалната клетка без придагъчна клетка (табл. XXVI — 2); интеркосталната клетка без напречна жилка; антените на мъжките раздвоени (табл. XXV — 3).
- 2(3) Втората анална клетка на задните крила къса (табл. XXVI — 3) 4. *Aprosthemia* Konow
- 3(2) Втората анална клетка на задните крила дълга (табл. XXVI — 4) 3. *Schizocera* Lepelletier

- 4(1) Радиалната клетка с придатъчна клетка (табл. XXVI —1); интеркосталната клетка с напречна жилка; антените на мъжките нераздвоени
 5(6) Третите тибии с медиална шпора 1. *Arge Schrank*
 6(5) Третите тибии без медиална шпора 2. *Kokujewia Konow*

1. Род *Arge Schrank*, 1802

Главата черна с добре обособен медиален челен кил; третото антенално членче при женските слабо задебелено към края; аналната клетка прищипната в средата, интеркосталната клетка с напречна жилка; вторите и третите тибии с медиална шпора.

Разпространение: целият свят без Южна Америка и Австралия.

Таблица за определяне на видовете от род *Arge*

- 1(20) Коремчето с метален блясък или черно; средните сегменти понякога поръбени жълтокафяво
 2(5) Гърдичките с червени рисунки
 3(4) Пронотумът черен 1. *A. thoracica* (♀) (Spinola)
 4(3) Пронотумът червен 2. *A. pleuritica* (Klug)
 5(2) Гърдичките без червени рисунки
 6(13) Главата и гърдичките с черни космички
 7(8) ♀ — калъфът на яйцеполагалото клещевиден (табл. XXV —4); ♂ — тергитите фино надлъжно набраздени . 3 *A. berberidis* (Schrank)
 8(7) ♀ — калъфът на яйцеполагалото обикновен; ♂ — тергитите гладки
 9(10) Базалната жилка завършва в субкосталната, на разстояние от кубиталната 1. *A. thoracica* (♂) (Spinola)
 10(9) Базалната жилка се влива в кубиталната, а ако започва от субкосталната, то разстоянието между тях е по-малко от дължината на интеркосталната
 11(12) Третата напречно кубитална жилка права . . . 4. *A. enodis* (Linne)
 12(11) Третата напречно кубитална жилка дъговидно извита 5. *A. nigripes* (Retzius)
 13(6) Главата и гърдичките със светли космички
 14(15) Тялото без метален блясък, главата силно разширена зад очите 6. *A. rustica* (Linne)
 15(14) Тялото с метален блясък или главата слабо разширена зад очите
 16(17) Жилките в основната половина жълти 7. *A. ustulata* (Linne)
 17(16) Жилките, с изключение на основната половина на косталната, черни
 18(19) Предните крила с ясно петно под стигмата . . 8. *A. fuscipes* (Fallén)
 19(18) Крилата без ясно забележимо тъмно петно под стигмата 9. *A. ciliaris* (Linne)
 20(1) Коремчето изцяло или отчасти светло
 21(26) Гърдичките с червени рисунки
 22(23) Мезонотумът червен, skutелумът червен с черно петно 10. *A. frivaldzkyi* (Tischbein)
 23(22) Мезонотумът черен
 24(25) Косталната и субкосталната жилка черни 11. *A. rosae* (Linne)
 25(24) Косталната и субкосталната жилка червенокафяви 12. *A. simulatrix* Konow

- 26(21) Гърдичките черни или черносини, без червени рисунки
 27(28) Крилата чернокафяво опушени, жилките черни . 13. *A. pagana* (Panzer)
 28(27) Крилата светли или слабо опушени, но тогава косталната и субкосталната жилка светли
 29(30) Крилата с тъмно петно под стигмата, към върха слабо опушени
 14. *A. cyaneocrocea* (Förster)
 30(29) Крилата без тъмно петно под стигмата, към върха без тъмно опушване
 31(34) Първият тергит черен
 32(33) Калъфът на яйцеполагалото черносин . . 15. *A. dimidiata* (Fallén)
 33(32) Калъфът на яйцеполагалото светъл 16. *A. proxima* (Andre)
 34(31) Първият тергит светъл
 35(36) Краката черни 10. *A. frivaldzkyi* (♂) (Tischbein)
 36(35) Фемурите и тибните със светли рисунки . . 17. *A. melanochroa* (Gmelin)

1. *Arge thoracica* (Spinola, 1808)

Hylotoma thoracica Spinola, 1808, p. 11; *A. thoracica* Василев, 1972, с. 161.

Женски. Главата черна, клипеусът дълбоко дъгообразно изрязан; лицето силно пунктирано, матово, изпъкнало, но без кил; антените черни; третото членче по-късо от главата и гърдичките, взети заедно; гърдичките черни, мезонотумът червен, skutелумът черен; краката черносини; крилата черно опушени, стигмата и жилките черни; коремчето черно.

Мъжки. Гърдичките изцяло черни; третото антенално членче по-дълго от главата и гърдичките, взети заедно.

Дължина: 7—9 mm.

Установен на Славянка планина. Рядък вид.

Разпространение: Средна Европа, Мала Азия.

2. *Arge pleuritica* (Klug, 1834)

Halytoma pleuritica Klug, 1834, p. 232; *A. pleuritica* Недялков, 1914, с. 207; Hellen, 1964, p. 17.

Женски. Главата черна, силно изпъкнала зад очите; лицето фино пунктирано, под очичките силно изпъкнало, с къс среден кил; челната площадка силно изпъкнала, без рязко ограничени краища; гърдичките черни, пронотумът, мезонотумът без skutелума и частично мезоплеврите червени; краката черносини; крилата кафяво опушени с тъмнокафяви стигма и жилки; третата кубитална клетка по дължина колкото втората; коремчето черно.

Мъжки. Черни, страничните дялове на пронотума червени; антените леко извити; теменната площадка по-слабо изпъкнала.

Дължина: 7—10 mm.

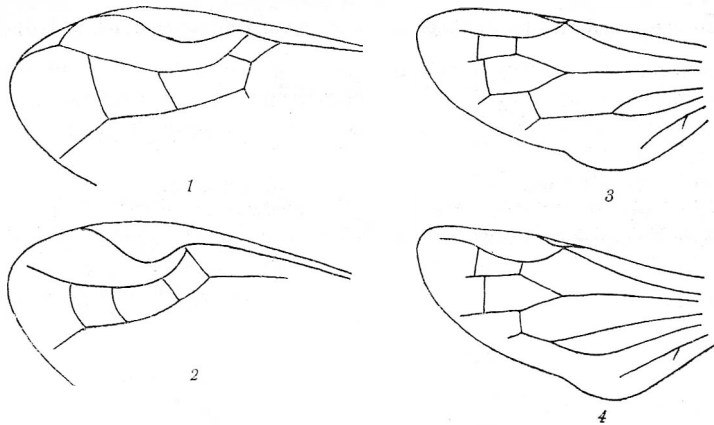
Установен в Стара планина, Витоша, Северно Черноморие.

Разпространение: Югоизточна Европа, Крим, Кавказ, Закавказие.

3. *Arge berberidis* (Schrank, 1802)

Hylotoma berberides Schrank, 1802, p. 229; *A. berberidis* Василев и Пешев, in litt.

Женски. Изцяло черносини с метален блясък; антените леко извити; крилата тъмновиолетово опушени, стигмата и жилките черни; яйцеполагалото клещевидно извито (табл. XXV—4).

1 — предно крило при представителите от род *Arge*; 2 — предно крило при представителите от род *Schizocera*; 3 — задно крило при представителите от род *Prosthemia*; 4 — задно крило при представителите от род *Schizocera*

Мъжки. Тергитите с фини напречни бразди, матови.

Дължина: 7—10 mm.

Установен във Варненско.

Разпространение: Централна и Средна Европа, Мала Азия, Кавказ.

Ларвите се развиват върху *Berberis vulgaris*. Годишно дава две поколения. Често се развива масово и унищожава напълно листата на нападатите растения.

Паразити: *Diplomorphus thoracicus* Giraud, *Scolobates intrudaes* Smith (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. *Arge enodis* (Linne, 1767)

Tenthredo enodis Linne, 1767, p. 922; *A. enodis* Дреновски, 1932, с. 151; Hellen, 1965, p. 156; Василев, 1969, с. 182.

Тялото черно с метален блясък; главата и гърдичките покрити с къси черни космички; клипеусът плитко изрязан; челото в долната си част изпъкнало, без медиален кил; крилата кафявовиолетово оцветени, с метален блясък; третата кубитална жилка права или съвсем слабо извита, сключваща прав ъгъл с радиалната жилка (табл. XXVII — I).

Дължина: 8—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир, Кавказ, Япония.

Ларвите се развиват върху *Salix fragilis*, *S. alba* и *S. purpurea*.

Развива годишно две поколения.

Паразити: *Alysta ferrugator* Gour. и *Proterops nigripennis* Wesm. (Hymenoptera, Braconidae); *Tephritis meigeni* Gour. (Diptera, Tachinidae).

5. *Arge nigripes* (Retzius, 1783)

Tenthredo nigripes Retzius, 1783, p. 71; *A. nigripes*. Василев, 1968, с. 183; 1969, с. 182.

Изцяло черни с метален блясък; първите и вторите колена понякога кафяви; крилата кафяви с метален блясък, под стигмата по-тъмни; третата напречно кубитална жилка дълговидно извита, сключва тъп ъгъл с радиалната жилка.

Дължина: 7—9 mm.

Установен на Витоша, Пловдивско, Толбухинско.

Разпространение: Европа, Кавказ, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Rosa*. Снасят яйцата между зъбците на ръба на листата. Годишно дава две, по-рядко едно поколение.

Паразити: *Prionopoda usticiata* F. (Hymenoptera, Braconidae).

6. *Arge rustica* (Linne, 1758)

Tenthredo rustica Linne, 1758, p. 556; *Arge atrata* F 6 r. Недялков, 1914, с. 207; Gregor, 1932, p. 7; *Arge rustica* L., Hellen, 1963, p. 156; Василев, 1969, с. 182.

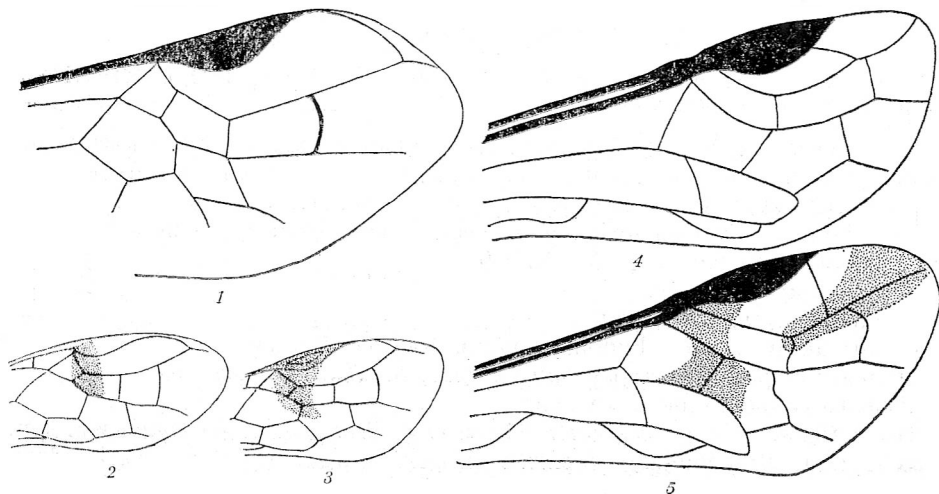
Главата черна, максиларните и лабиалните палпи светложълти; антените черни, в основата кафеникави; гърдичките черни, заедно с главата покрити със светли космички; краката черни, колената кафяви, тарзусите светлокафяви; крилата прозрачни, жълто опушени, под стигмата с кафяво петно; по-малко петно в края на радиалната клетка; коремчето черно, първият тергит в задната част с широка цепнатина, запълнена с мека мембрана, средните тергити с кафяв заден ръб.

Дължина: 9—11 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Кавказ, Закавказие.

Таблица XXVII

Предни крила на: 1 — *Arge enodes*; 2 — *Arge ustulata*; 3 — *Arge fuscipes*; 4 — *Anasis obscura*; 5 — *Abia sericea*

Ларвите се развиват върху видовете от родовете *Quercus*, *Alnus* и *Salix*.
Паразити: *Proterops nigripennis* Wesm., *Diphomorphus thoracicus* Giraud.
(Hymenoptera, Braconidae).

7. *Arge ustulata* (Linne, 1758)

Tenthredo ustulata Linne, 1758, p. 556; *A. ustulata* Hellen 1732, p. 7; Василев, 1968, с. 183.

Черни, с метален блясък; краката, колената, тибите и тарзусите бледожълти; крилата прозрачни, жълто опушени, под стигмата с кафяво петно (табл. XXVII —2); жилките в основната половина светли, към върха черни.

Дължина: 7—10 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Salix caprea* и *S. aurita*.

8. *Arge fuscipes* (Fallén, 1808)

Hylotoma fuscipes Fallén, 1808, p. 43; *A. fuscipes* Василев, 1968, с. 183.

Изцяло черни, с беззникав или зеленикав метален блясък; краката черни; колената кафяви; крилата прозрачни, с тъмнокафяво петно под стигмата (табл. XXVII —3); стигмата кафява, по-светла в средата, жилките кафяви, лицето силно пунктирано, в долната част с тъп кил, странично от него с надлъжни бразди; клипеусът дълбоко дъгообразно изрязан.

Дължина 9—11 mm.

Установен на Витоша и Рила.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Salix caprea*.

9. *Arge ciliaris* (Linne, 1767)

Tenthredo ciliaris Linne, 1767, p. 922; *A. ciliaris* Дреновски, 1932, с. 151.

Изцяло черни с кафяв или зелен метален блясък; третите тибии беззникави с кафяв връх; крилата прозрачни, стигмата светлокафява, жилките кафяви; третата напречно кубитална жилка силно извита; тялото покрито със светли или сиви космички.

Дължина: 7—9 mm.

Установен около Панагюрище. Рядък вид.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Сибир.

10. *Arge frivaldzkyi* (Tischbein, 1852)

Hylotoma frivaldzkyi Tischbein, 1852, p. 107; *A. frivaldzkyi* Gregor, 1932, p. 7; Hellen, 1963, p. 156; Muche, 1964, p. 18.

Женски. Главата черна, антените черни, клипеусът дълбоко ъгловидно изрязан, лицето блестящо, изпъкнало, с тъп кил; гърдичките жълточервени; петното на мезонотума, скutelума и постскutelума черно; краката черни; понякога със светли петна; крилата прозрачни, слабо сиво опушени, косталната и субкосталната жилка жълточервени, стигмата и останалите жилки кафяви; коремчето жълточервено, калъфът на яйцеполагалото черен.

Мъжки. Гърдичките черни.

Дължина: 9 mm.

Установен по Черноморието, Витоша, Пирин.

Разпространение: Югоизточна Европа, Унгария, Мала Азия, Кавказ.

11. *Arge rosae* (Linne, 1758)

Tentredo rosae Linne, 1758, p. 557; *A. rosae* Гудев, 1897, с. 8; Малков, 1905, с. 183; Доспевски, 1907, с. 207; Недялков, 1914, с. 207; Дреновски, 1932, с. 151; Gregor, 1932, p. 7; Muche, 1964, p. 18; Василев, 1969, с. 183.

Главата черна, палпите жълти, мандибулите червени; антените черни; третото членче червенокафяво; гърдичките жълточервени, мезостернумът, мезонотумът и skutелумът черни; краката жълти, върховете на тибите и пръстените на тарзалните членчета черни; крилата прозрачни, слабо жълто опушени, интеркосталната клетка, стигмата и жилките черни; коремчето жълточервено, върхът на яйцеполагалото покрит с космички, черни (табл. XXVIII — 3 и табл. XXXVII — 3).

Дължина: 7—10 mm.

Установен в цялата страна. Често срещан вид.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Сирия, Персия, Сибир, Крим, Кавказ.

Ларвите се развиват върху видове от род *Rosa*. Осите снасят яйца на редици под епидермиса и увреждат механично младите растения. Ларвите гризат листата, като много често унищожават напълно нападнатите растения.

Паразити: *Eulophus incubator* Bouche, *E. hylotomarum* Bouche, *E. nig-rator* Bouche (Hymenoptera, Chalcididae).

12. *Arge simulatrix* Konow, 1887

Konow, 1887, p. 20; Василев, 1972, с. 162.

Блиък до *A. rosae*. Различава се от него по жълтоцветните костална и субкостална жилки; клипеусът широко дъговидно изрязан; третата напречно кубитална жилка по-силно извита.

Дължина: 7—10 mm.

Установен в Благоевградско. Рядък вид.

Разпространение: Мала Азия, Гърция, Закавказие, Сирия.

13. *Arge pagana* (Panzer, 1798)

Tenthredo pagana Panzer, 1798, p. 49; *A. pagana* Недялков, 1914, с. 207; Чорбаджиев, 1932, с. 3; Gregor, 1932, с. 7; Василев, 1968, с. 183.

Главата и гърдичките черни, със слаб метален блясък; краката черни; крилата силно сивочерно опушени, стигмата и жилките черни; коремчето жълточервено, първият тергит частично черен; лицето слабо издуто без кил; теменната площадка без ясни граници; третата кубитална клетка силно разширена към върха, третата напречно кубитална жилка силно извита.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир, Монголия, Китай, Япония.

Ларвите се развиват върху видове от род *Rosa*. Биологията на вида е сходна на тази на *A. rosae*. Снася яцата си предимно върху младите растения

Паразити: *Mesochorus semirufus* Holm. и *Scolobatus auriculatus* F. (Hymenoptera, Ichneumonidae); *Tetrastichus atrocoeruleus* Th. (Hymenoptera, Chalcididae); *Vibrissins turrata* Meig. (Diptera, Tachinidae).

14. *Arge cyaneocrocea* (Förster, 1771)

Tenthredo cyaneocrocea Förster, 1771, p. 78; *A. cyaneocrocea* Недялков, 1914, с. 207; Дреновски, 1932, с. 150; Hellen, 1963, p. 156.

Главата и гърдите черносини, със слаб метален блясък; антените черни, понякога с кафява долна повърхност; краката черни, с метален блясък, тибите, тарзусите, третите фемури, третите колена жълти, а понякога и вторите фемури частично жълти; крилата прозрачни, сиво опушени към върха, стигмата и жилките кафяви, коремчето жълтокафяво, кальфът на яйцеполагалото частично черен, долната част на лицето силно изпъкнала с ясно различим тъп кил.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Закавказие, Иран.

Паразити: *Criptus hylotomadum* (Hymenoptera, Ichneumonidae).

15. *Arge dimidiata* (Fallén, 1808)

Hylotoma dimidiata Fallén, 1808, p. 112; *A. dimidiata* Василев, 1972, с. 162.

Главата и гърдичките черни, с кафяв метален блясък; антените черни; краката черни, тибите и тарзусите жълти, понякога вътрешната повърхност на първите фемури по-светла, краката прозрачни, към върха леко опушени, жилките светли, към края по-тъмни, коремчето жълточервено, първите, понякога частично вторите тергити и кальфът на яйцеполагалото черни; челото без ясно забележим кил.

Дължина: 8—11 mm.

Установен в Средна Стара планина. Рядък вид.

Разпространение: Средна Европа, СССР.

16. *Arge proxima* (Andre, 1881)

Hylotoma proxima, 1881, p. 347; *A. proxima* Василев, 1969, с. 182.

Главата и гърдите черносини или чернозелени, с метален блясък; краката черни; тибите и тарзусите червенокафяви, върховете на третите тибии и тарзуси с черни петна; крилата прозрачни, слабо жълто оцветени, към върха напълно прозрачни, под стигмата с неясно затъмнение, без типично петно, както при *A. cyaneocrocea*; стигмата кафява, жилките в основата светли, към върха тъмни; коремчето жълточервено, първият сегмент частично черен; лицето силно изпъкнало в долната си част, без оформен кил; теменната площадка слабо изпъкнала.

Дължина: 7—8 mm.

Установен в Родопи, Пирин и Беласица.

Разпространение: Мала Азия, Сирия, Тюркмения, Родос.

17. *Arge melanochoa* (Gmelin, 1790)

Tenthredo melanochoa Gmelin, 1790, p. 2657; *A. melanochoa*, Недялков, 1914, с. 207; Дреновски, 1932, с. 151; Gregor, 1932, p. 7; Hellen, 1963, p. 156; Muche, 1964, p. 18; Василев, 1969, с. 182.

Главата и гърдичките синьочерни, с метален блясък; антените черни; краката черни; тибите и основата на тарзусите жълти, върхът на третите тибии черен; крилата прозрачни, слабо жълто оцветени, под стигмата с неясно кафяво петно, стигмата кафява, жилките в основата светли, към върха тъмни; коремчето жълточервено, калъфът на яйцеполагалото черен: долната част на лицето силно изпъкнала, но без обособен кил.

Дължина: 7—9 mm.

Установен в цялата страна. Чест вид.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Крим, Сибир.

Ларвите се развиват върху *Salix fragilis*.

2. Род *Kokujewia* Konow, 1902

Тялото плътно, набито, с червено и черно оцветяване; третите тибии без медиална шпора; радиалната клетка с придатъчна клетка, кубиталните клетки две, базалната жилка слята с основата на кубиталната.

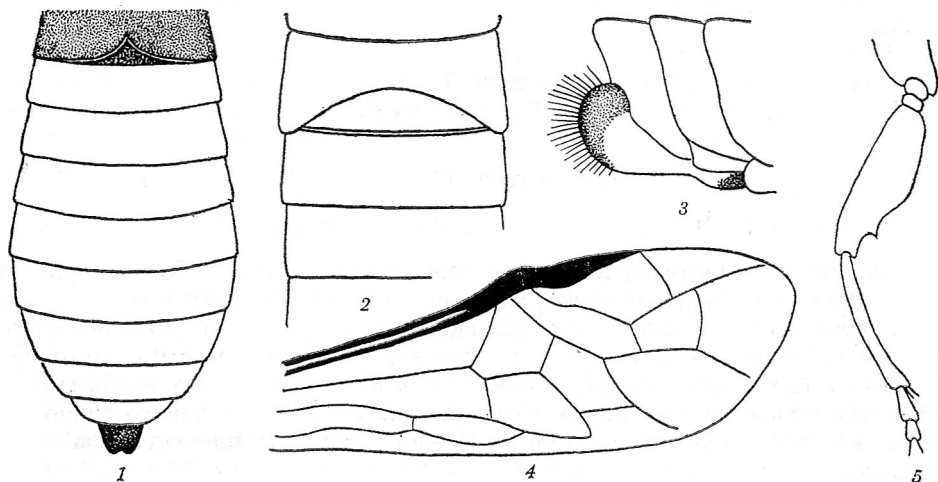
Разпространение: Кавказ, Източно Черноморие.

Kokujewia taschevi Vassilev, 1975

Vassilev, 1975, in litt.

Женски. Главата черна, основата на мандибулите, петното на лицето между антените и теменната площадка червено; гърдичките черни, пронотумът,

Таблица XXVIII

1 — коремче на *Kokujewia taschevi*; 2 — изрезка на първия тергит при представителите на род *Cimbex*; — 3 край на коремчето с калъфа на яйцеполагалото на *Arge rosae*; 4 — предно крило на *Cimbex femorata*; 5 — зъбче на предните тибии на представителите от род *Trichosoma*

мезонотумът и skutелумът червени, средните лобове на мезонотума с черно петно; краката черни, тибите и тарзусите тъмнокафяви; крилата сивокафяво опушени, стигмата чернокафява със светла основа, косталната жилка червенокафява, останалите жилки черни; коремчето червено, първият тергит и яйцеполагалото черни (табл. XXVIII — 1).

Дължина: 12 mm.

Установен в Стара планина.

Разпространение: България.

3. Род *Schizocera* Lepelletier, 1825

Радиалната клетка без придайчна клетка, интекосталната жилка отсъства; втората анална клетка на задните крила дълга (табл. XXVI — 2); третото антенално членче при мъжките вилковидно раздвоено (табл. XXV — 3).

Разпространение: Европа, Северна Америка.

Schizocera furcata (Villers, 1789)

Tenthredo furcata Villers, 1789, p. 86; *S. furcata* Недялков, 1914, с. 207; Дреновски, 1932, с. 151; Gregor, 1932, p. 7; Muche, 1964, p. 18; Василев, 1969, с. 183.

Женски. Главата черна, палпите жълти; антените черни, третото членче нераздвоено; гърдичките със силно вариращо оцветяване — от напълно черни (основна форма), до напълно жълточервени (var. *melanocephalia* Panzer); краката жълточервени, коксите и върхът на фемуриите черни; крилата сиво опушени, стигмата и жилките тъмнокафяви; коремчето червено, първите и част от вторите тергити черни.

Мъжки. Главата, гърдичките и по-голямата част от фемуриите черни; третото антенално членче раздвоено (табл. XXV — 3).

Дължина: 5—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Кавказ, Закавказие, Крим.

Ларвите се развиват върху *Rubus idaeus*.

4. Род *Aprosthemina* Konow, 1899

Близък до *Schizocera*; характеристиката посочена в определителната таблица.

Разпространение: Европа.

Aprosthemina peletieri (Villaret, 1832)

Schizocerus peletieri Villaret, 1832, p. 304; *A. peletieri* Василев, 1972, с. 161.

Женски. Главата черна, антените черни; гърдичките черни, пронотумът, тегулите, skutелумът и петната върху мезоплеврите жълточервени; краката жълточервени, коксите, трохантерите и петната на първите и третите фемури черни; крилата прозрачни, слабо сиво опушени; коремчето червено, първият тергит, частично вторият и калъфът на яйцеполагалото черни.

Мъжки. Skutelумът черен, мезоплеврите напълно червени; основата на фемуриите черна, вторият тергит червен.

Дължина: 7 mm.

Установен на Лозенската планина. Рядък вид.

Разпространение: Средна Европа.

Х. Семейство **Cimbicidae**

Аntenите с ясно обособена главичка (табл. II — 5); тибите без медиална шпора; стигмата тясна и дълга, понякога трудно различима; предните крила с две кубитални клетки, задните с две затворени медиални клетки, долната повърхност на коремчето плоска, горната силно издута.

Разпространение: Палеарктика, Северна Америка, Япония, Индия.

Таблица за определяне на родовете от семейство Cimbicidae

- 1(4) Аналната клетка силно прищипната в средата (табл. XXVII — 4)
- 2(3) Първата кубитална клетка приема първата и втората възвратна жилка (табл. XXVII — 5) 1. *Abia* Leach
- 3(2) Първата и втората кубитална клетка приемат по една възвратна жилка (табл. XXVII — 4) 2. *Amasis* Leach
- 4(1) Аналната клетка разделена с напречна жилка (табл. XXVIII — 4)
- 5(6) Първият тергит в задната част с дълбока дъгообразна изрезка, запълнена с мека мембрана (табл. XXVIII — 2); ноктите със зъбче. . . 3. *Cimbex* Olivier
- 6(5) Първият тергит без или с една зебележима изрезка в задната част, нокти без зъбче
- 7(8) Третите фемури със зъбче в задната част (табл. XXVIII — 4), клипеусът и устната черни 4. *Trichiosoma* Leach
- 8(7) Третите фемури без зъбче, устната и клипеусът светли 5. *Clavellaria* Olivier

1. Род *Abia* Leach, 1817

Средни на ръст; очите сближени в долния ръб; тялото с ярка метална окраска; клипеусът право отрязан; мъжките с медиална площадка на средните и задните тергити; ноктите раздвоени или без зъбче.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Сибир, Северна Америка, Япония, Китай.

Таблица за определяне на видовете от род *Abia*

- 1(2) Нокти без зъбче *A. mutica* Thomson
- Разпространение: Средна Европа, Гърция.
- 2(1) Ноктите раздвоени
- 3(4) Antените червени в средата, кафяви в двата края . . 2. *A. candens* Kono
- 4(3) Antените изцяло жълточервени
- 5(6) Фемурите черни, само колената светли *A. nitens* Linne
- Разпространение: Централна Европа, Гърция.
- 6(5) Фемурите (най-малко третите) в по-голямата си част червени 1. *A. sericea* (Linne)

1. *Abia sericea* (Linne, 1767)

Tenthredo sericea Linne, 1767, p. 921; *A. sericea* Недялков, 1914, с. 207.

Женски. С метален блясък, гърдичките виолетови, коремчето златисто-зелено, долната повърхност на тялото белезникава или светловиолетова; краката до колената черни, след тях светложълти; антените жълточервени, крилата прозрачни, бледожълто опушени, с по-тъмни петна под стигмата, върху първата и втората дискоидална клетка и върху втората радиална клетка (табл. XXVII—5); стигмата и жилките жълти.

Мъжки. От четвъртия до седмия тергит с медиални площадки (табл. XXVIII—5).

Дължина: 10—12 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Мала Азия.

Ларвите се развиват върху *Succisa pratensis* и видовете от родовете *Knautia* и *Fragaria*.

Паразити: *Exenterus xanthostoma* Rudow (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Abia candens* Konow, 1887

Konow, 1887, p. 2; Василев, 1968, с. 184.

Подобен на *A. sericea*, но с антени, жълточервени в средата и черни в двата края.

Дължина: 10—12 mm.

Установен на Витоша и Средна гора.

Разпространение: Европа.

2. Род *Amasis* Leach, 1817

Малки на ръст; тилът вдлъбнат, вследствие на което главата плътно прилепена към гърдичките; очите силно конвергират в долния ръб; първата и втората кубитална клетка приемат по една възвратна жилка (табл. XXVII—4), аналната клетка силно прищипната в средата.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Кавказ, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Amasis*

- 1(6) Тялото със светли рисунки
- 2(3) Пронотумът черен 1. *A. lateralis* Brulle
- 3(2) Пронотумът жълт или червенокафяв
- 4(5) Скутелумът и понякога петното на мезонотума жълти 2. *A. amoena* Klug
- 5(4) Скутелумът и мезонотумът черни 3. *A. concinna* Stein
- 6(1) Тялото изцяло черно
- 7(8) Бузите слабо развити, по-тесни от ширината на третото антенално членче; гърдите с черни космички; седмият тергит на мъжките с остър кил 4. *A. atricapilla* Moscaty
- 8(7) Бузите добре развити, по-широки от ширината на третото антенално членче; гърдите със сиви космички 5. *A. obscura* (Fabricius)

9(10) Клипеусът плосък

10(9) Клипеусът със сърцевидна вдлъбнатина (табл. XXIX — 2)
. 6. *A. valkanovi* Vassilev

1. *Amasis lateralis* Brulle, 1832

Brulle, 1832, p. 395; Василев, 1968, с. 184; 1969, с. 183.

Главата и гърдичките черни, устната и ъглите на клипеуса червенокафяви; антените черни, главичката понякога жълтокафява; краката до колената черни; третите фемури без основата, тибите и тарзусите жълти, последните членчета на тарзусите по-тъмни; крилата прозрачни, косталната и субкосталната жилка светло жълточервени, стигмата и останалите жилки кафяви; коремчето черно, от втория до петия тергит със странични светложълти петна, шестият, седмият и осмият с прекъснати светли ленти, деветият изцяло светъл, стернитите с червенокафяв заден ръб (табл. XXIX — 3).

Дължина: 6—7 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Балкански полуостров, Мала Азия, Кавказ, Закавказие, Крим, южна европейска част на СССР.

2. *Amasis amoena* Klug, 1834

Klug, 1834, p. 227; Moscardi, 1877, p. 87; Василев, in litt.

Главата черна, лицето до основата на антените и задната повърхност светложълти; антените черни; гърдичките черни, пронотумът, тегулите, голямото петно на мезонотума, skutелумът, страничните линии пред skutелума и постskutelума светложълти; краката светложълти, коксите, трохантерите, фемурите и основата на тибите черни; крилата прозрачни, стигмата, косталната и субкосталната жилка светли, останалите жилки кафяви; коремчето светложълто, от първия до петия тергит с медиални черни петна (табл. XXIX — 4); главата гладка, блестяща, с рядка и плитка пунктуация; гърдичките гъсто и дълбоко пунктирани, матови; антените къси, третото членче по-дълго от първото и второто, взети заедно.

Дължина: 5—6 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Германия, България, Гърция, европейска част на СССР.

3. *Amasis concinna* Stein, 1876

Stein, 1876, p. 54; *Amasis bleyli* Muche, 1964, p. 22.

Главата черна, върхът на клипеуса жълт; антените черни; гърдичките черни, пронотумът и тегулите светложълти; краката черни, колената, тибите и първите членчета на тарзусите светложълти; крилата прозрачни, стигмата и косталната жилка светлокафяви, останалите жилки тъмнокафяви; коремчето черно, от първия до петия тергит със странични светложълти ленти, последните тергити светложълти; главата фино и гъсто пунктирана, лицето по-слабо пунктирано, пронотумът, skutелумът и мезоплеврите гъсто пунктирани.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Бургаско, Витоша, Плевенско.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Турция, Закавказие.

4. *Amasis atricapilla* Moscardy, 1886

Moscardy, 1886, p. 2; Василев, 1968, с. 184.

Тялото изцяло черно; крилата прозрачни, стигмата и жилките кафяви; лицето с кафяви, а темето и гърдичките с черни космички; бузите слабо развита, по-тесни от дължината на третото антенално членче; тялото силно и гъсто пунктирано, матово.

Дължина: 4,5—6 mm.

Установен в Благоевградско.

Разпространение: Югоизточна Европа.

5. *Amasis obscura* (Fabricius, 1775)

Tenthredo obscura Fabricius, 1775, p. 319; *A. obscura* Недялков, 1814, с. 207; Василев, 1969, с. 183.

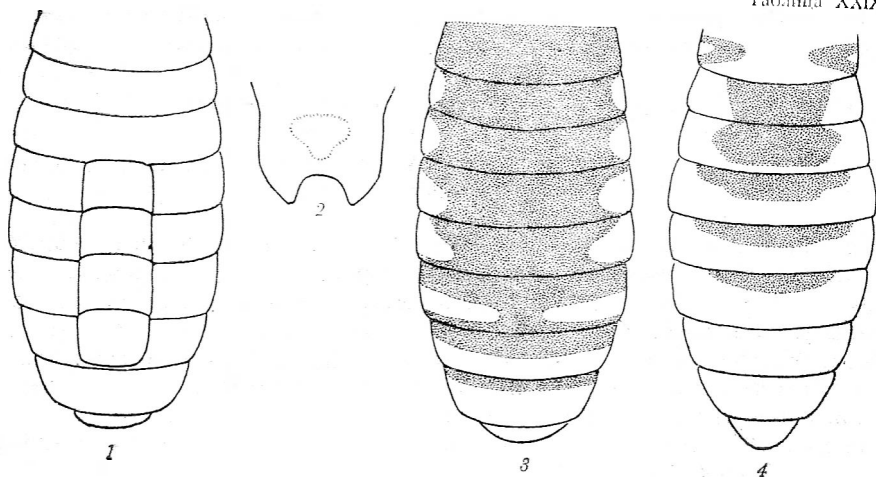
Тялото черно, шпорите и върхът на тарзалните членчета кафяви; клипеусът плосък; крилата прозрачни, със сиво опушено петно под стигмата, стигмата и жилките кафяви, основната половина на косталната жилка жълта; първото антенално членче равно на второто, третото два пъти по-дълго от четвъртото.

Дължина: 6—7 mm.

Установен в Софийско, Рила, Пирин, Стара планина.

Разпространение: Северна и Средна Европа, европейска част на СССР, Кавказ, Закавказие, Иран.

Таблица XXIX.

1 — коремче на *Abia sericeae* (♀); 2 — форма на клипеуса на *Amasis valkanovi*; 3 — коремче на *Amasis lateralis* (♀); 4 — коремче на *Amasis amoena* (♀)

Vassilev, 1969, p. 695.

Подобен на *A. obscura*. Краката напълно черни; клипеусът със сърцевидна вдлъбнатина в средата (табл. XXIX — 2); крилата прозрачни, с едва забележимо затъмнение под стигмата; второто антенално членче 1,4 пъти по-дълго от първото, третото 1,7 пъти по-дълго от четвъртото; тялото гъсто и дълбоко пунктирано, матово; главата с по-светли, а гърдичките с тъмни космички.

Дължина: ♂ — 6,5, ♀ — 7,5 mm.

Установен на Витоша и Огражден.

Разпространение: България.

3. Род *Cimbex* Olivier, 1790

Тялото голямо и плътно; главата силно разширена зад очите, горната устна слабо развита, едва забележима; антените с добре обособена главичка, образувана от няколко неразграничими членчета, с пет свободни членчета; пред главичката ноктите със зъбче, понякога слабо забележимо; тибните с големи, заоблени на върха шпори.

Разпространение: Европа, Сибир, Япония, Северна Америка.

Таблица за определяне на видовете от род *Cimbex*

- 1(2) Клипеусът плосък, с добре забележима изрезка на предния ръб 1. *C. quadrimaculata* (Müller)
- 2(1) Клипеусът издут, с едва забележима изрезка на предния ръб
- 3(4) Предните крила с ясно очертана тъмна контурна ивица на външния ръб 2. *C. femorata* (Linne)
- 4(3) Предните крила слабо затъмнени на външния ръб, без ясни контури 3. *C. connata* (Schrank)

1. *Cimbex quadrimaculata* (Müller, 1766)

Tenthredo quadrimaculata Müller, 1766, p. 195; *C. quadrimaculata* Недялков, 1914, с. 207; Дреновски, 1932, с. 150; Muche, 1964, p. 22.

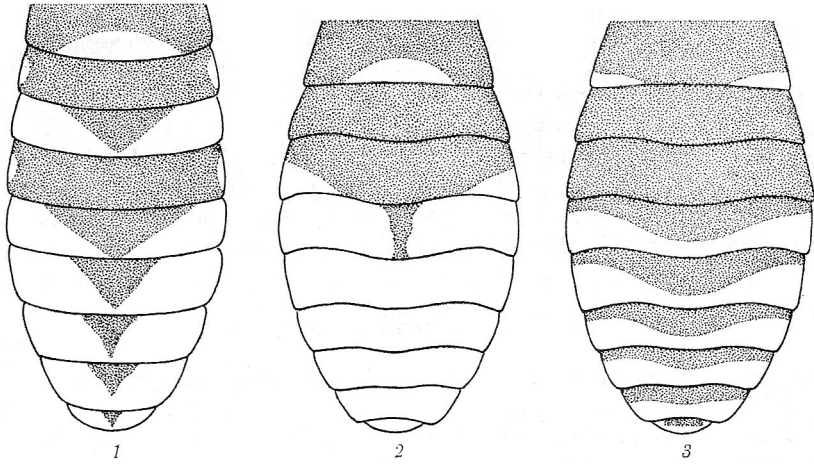
Женски. Главата тъмно червенокафява, клипеусът и антените жълти, с черно петно върху очичките; гърдичките черни, пронотумът жълточервен, skutelumът жълтокафяв, мезоплеврите и метаплеврите жълтокафяви; краката червенокафяви, коксите с черни петна, тарзусите светлокафяви; крилата прозрачни, с кафява надлъжна лента в сектора на медиалните и кубиталните клетки; коремчето жълточервено, първият, вторият и четвъртият тергит черни, останалите тергити с медиално черно петно (табл. XXX — 1).

Мъжки. Вътрешна повърхност на фемулите и тибните тъмнокафява (табл. XXXVII — 4).

Установен в цялата страна.

Дължина: 16—22 mm.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Палестина.

Коремчета на: 1 — *Cimbex quadrimaculata* (♂); 2 — *Cimbex conata* (♂); 3 — *Clavellaria amerinae* (♂)

Ларвите се развиват върху видове от род *Crataegus* и върху *Pirus communis* и *Prunus padus*.

Паразити: *Mesochorus cimbicis* Ratzb., *M. splendidulus* Grav. и *Ophelates glaucopterus* L. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

2. *Cimbex femorata* (Linne, 1758)

Tenthredo femorata Linne, 1758, p. 555; *C. femorata* Недялков, 1914, с. 207; Василев, in litt.

Изцяло черни, със слаб метален блясък; антените тъмнокафяви, със светлокафява главичка; крака жълтокафяви; крилата прозрачни, с ясно разграничим тъмен кант по ръба.

Окраска силно изменчива. В нашата страна заедно с основната форма се среща и var. *griffini* — с жълти антени, жълточервено коремче, първият тергит черен, пронотумът в по-голямата си част жълт.

Дължина: 20—28 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Betula*.

Паразити: *Campoplex argentatus* Ratzb., *C. holosericeus* Ratzb., *Cryptus cimbicis* Ratzb., *Mesochorus cimbicis* Ratzb., *Tryphon mesoxanthus* Grav. (Hymenoptera, Ichneumonidae), *Monodontomerus obsoletus* F. (Hymenoptera, Chalcinidae).

3. *Cimbex connata* (Schrank, 1776)

Tenthredo connata Schrank, 1776, p. 83; *C. connata* Недялков, 1914, с. 207; Василев, in litt.

Женски. Главата и гърдичките кафяви, устната и клипеусът светлокафяви; крилата прозрачни, понякога с кафяво петно под стигмата, простиращо се

до втората кубитална клетка; коремчето жълто, първият и вторият тергит, третият без основната си част и малкото медиално петно на четвъртия тергит черни или тъмнокафяви (табл. XXX — 2).

Мъжки. Изцяло черни, подобни на *C. femorata*, с прозрачни или слабо кафяво затъмнени крила, без ограничен външен кант.

Дължина: 20—28 mm.

Установен в цялата страна.

Разпространение: Европа.

Ларвите се развиват върху видовете от род *Alnus*.

Паразити: *Campoplex argentatus* Ratzb., *Mesochorus splendidus* Grav., *Paniscus glaucopterus* E. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

4. Род *Trichiosoma* Leach, 1817

Видовете близки до тези от род *Cimbex*. Третите фемури с малко зъбче (табл. XXVIII—5); главата силно разширена зад очите, клипеусът къс и широк, устната голяма, петогълна; антените от седем-осем членчета, последните две-три образуват главичка.

Разпространение: Европа, Сибир, Монголия, Япония, Северна Америка.

У нас установен един вид.

Trichiosoma vitellinae (Linne, 1761)

Tenthredo vitellinae Linne, 1761, p. 389; *Trichiosoma vitellinae* Василев, 1972, с. 160.

Черни, долната повърхност на гърдичките и коремчето, странично тергитите, както и последните два-три тергита червенокафяви; тялото покрито с дълги сиви космици; предните и задните крила външно сиво опушени.

Дължина: 16—24 mm.

Установен в Софийско, Пирин, Родопи.

Разпространение: Централна и Северна Европа, Сибир.

Ларвите се развиват върху видове от род *Salix*.

Паразити: *Spilcryptus cimbicis* Tischb. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

5. Род *Clavellaria* Olivier, 1789

Тялото дълго и стройно, устната голяма, широко закръглена в предния ръб; антените с четири свободни членчета; третите фемури без зъбче.

Разпространение: Европа, Мала Азия, Сибир, Китай.

У нас установен един вид.

Clavellaria amerinae (Linne, 1758)

Tenthredo amerinae Linne, 1758, p. 555; *C. amerinae* Недялков, 1914, с. 207; Дреновски, 1932, с. 150.

Женски. Главата черна, устната и клипеусът жълти, темето с по-светло петно, антените тъмнокафяви, с жълта главичка; гърдичките черни; краката

черни, тибите и тарзусите жълточервени; крилата прозрачни, стигмата и жилките чернокафяви; коремчето черно, първият тергит със странични жълти петна, вторият и третия черни, следващите с жълти ленти (табл. XXX — 3); тялото покрито с дълги сиви космички.

Мъжки. Коремчето черно, последните тергити и долната повърхност жълточервени.

Дължина: 16—21 mm.

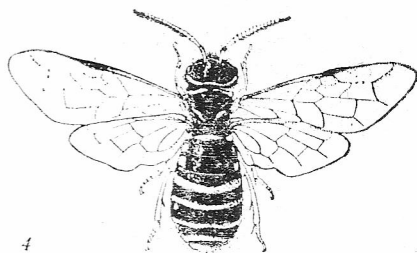
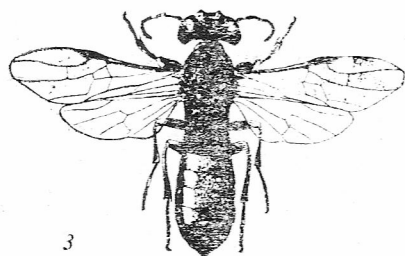
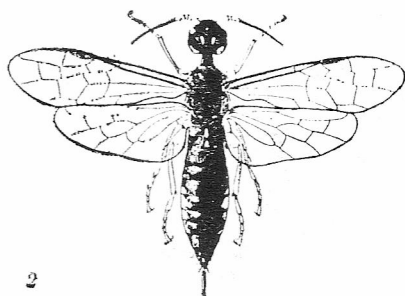
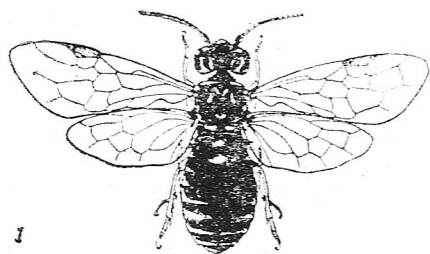
Установен в цялата страна.

Разпространение: Централна и Южна Европа, Мала Азия, Сибир, Япония.

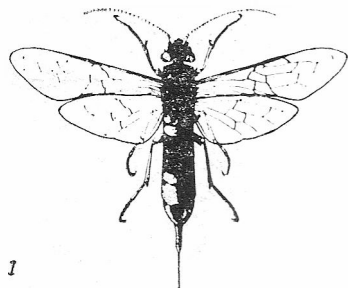
Ларвите се развиват върху видове от родовете *Salix* и *Populus*.

Паразити: *Campoplex pubescens* Ratzb., *C. amerinae* Rond., *Cryptus leucocheri* Ratzb., *Mesochorus cimbicis* Ratzb. (Hymenoptera, Ichneumonidae).

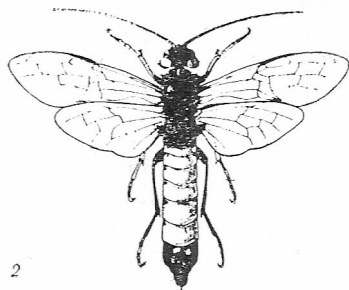
Таблица XXXI

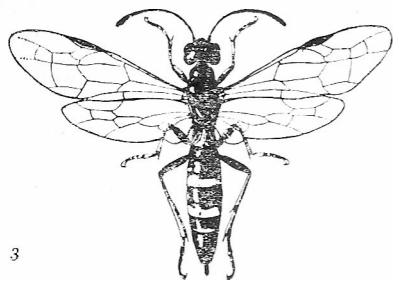
1 — *Neurotoma nemoralis* L. (© no Berland); 2 — *Xiphydria camelus* L. (© no Berland); 3 — *Oryssus abietinus* Scop. (© no Berland); 4 — *Megalodontes spissicornis* Klug (© no Berland)

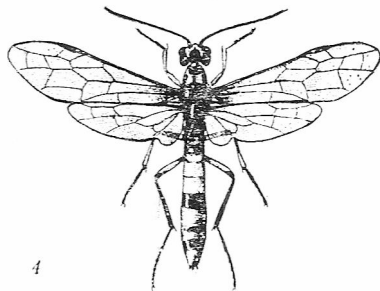
1

2

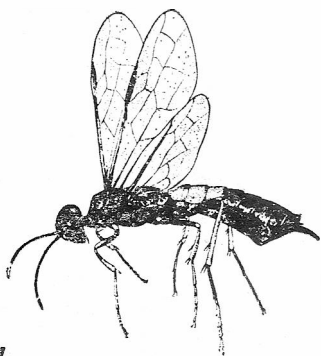

3

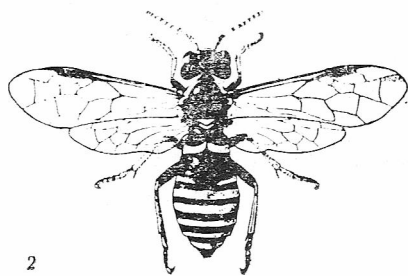

4

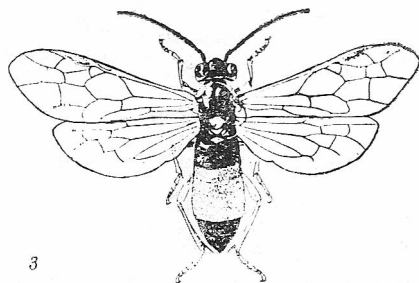
1 — *Urocerus gigas* L. (♂ по Berland); 2 — *Urocerus gigas* L. (♀ по Berland); 3 — *Cephus rugitaeus* L. (♀ по Berland); 4 — *Monoplopus idolon* Rossi (♀ по Гуссаковский)

1

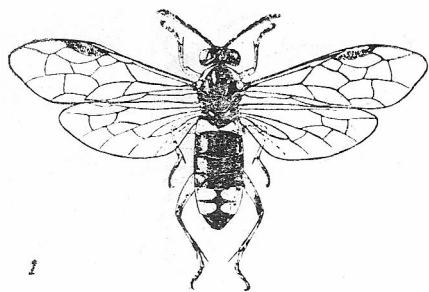

2

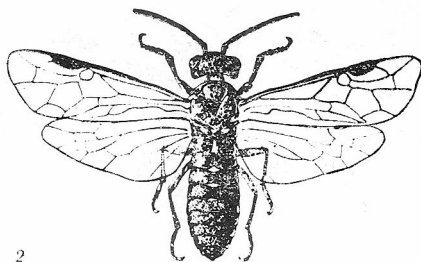

3

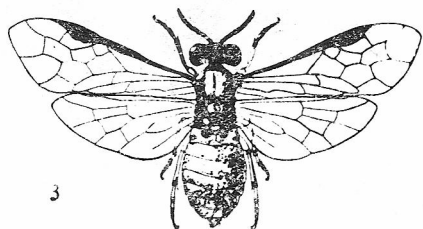
1 — *Syrista parreyssi* Spin. (♀ по Гуссаковский); 2 — *Tenthredo scrophulariae* L. (♀ по Berland); 3 — *Tenthredopsis carbonaria* L. (♀ по Berland)

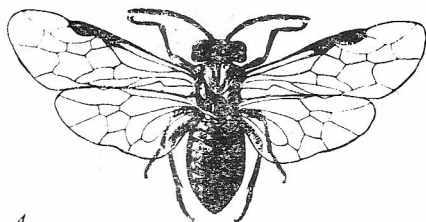
1

2

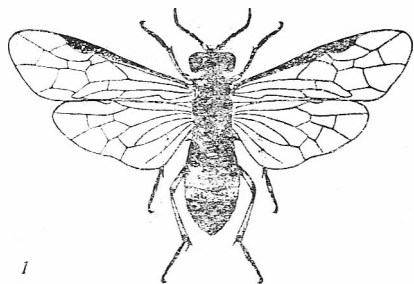

3

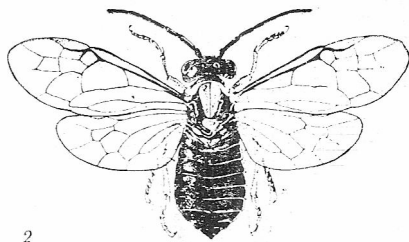

4

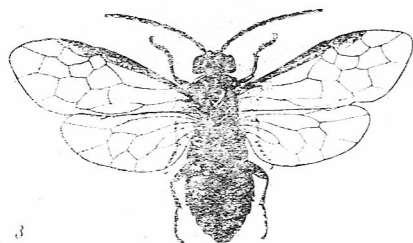
1— *Macrophya rustica* (© no Berland); 2— *Loderus palmatus* Klug (© no Berland); 3— *Athalia colibri* Christ (© no Berland); 4— *Eriocampa ovata* L. (© no Berland)

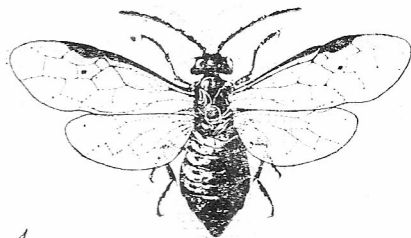
1

2

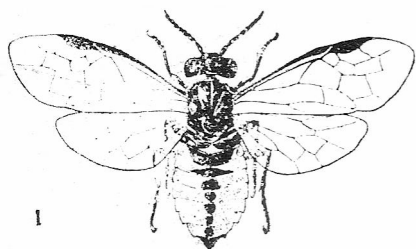

3

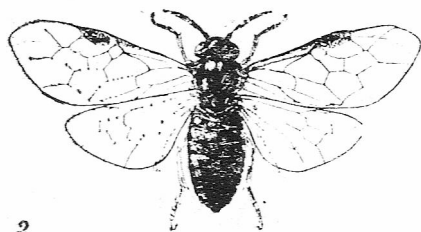

4

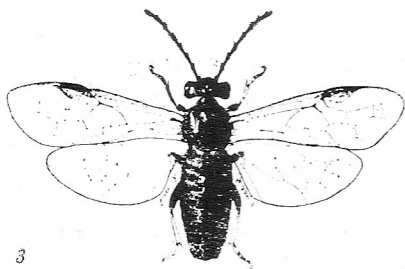
1— *Taxonus agrorum* Fallén (© no Berland); 2— *Mesoneura opaca* F. (© no Berland); 3— *Rhadinoceraea micans* Klug (© no Berland); 4— *Phymatocera aterrima* Klug (© no Berland)

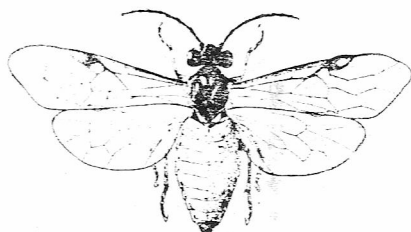
1

2

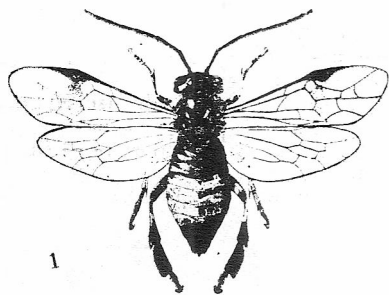

3

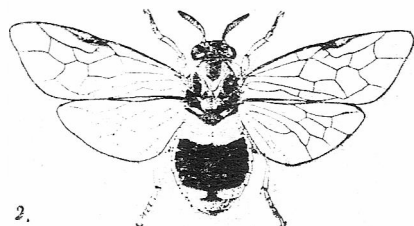

4

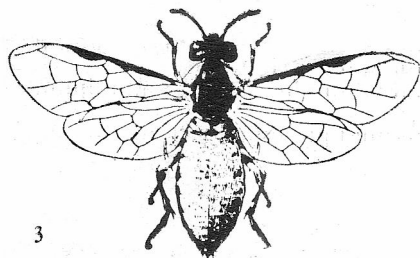
1 — *Tomostethus luteiventris* Klug (♀ no Berland); 2 — *Caliroa limacina* Retz. (♀ no Berland); 3 — *Cladius pectinicornis* Geoff. (♀ no Berland); 4 — *Trichocampus viminalis* Fallén (♀ no Berland)

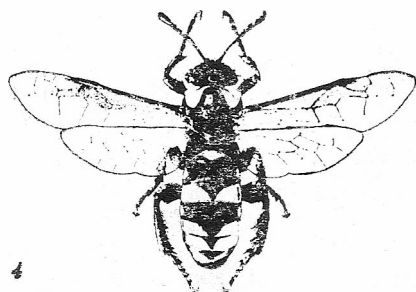
1

2

3

4

1 — *Croesus latipes* Vill. (♀ no Berland); 2 — *Diprion pini* L. (♀ no Berland); 3 — *Arge rosae* L. (♀ no Berland); 4 — *Cinibex quadrimaculata* Müller (♂ no Berland)

ЛИТЕРАТУРА

- Авраменко, И. 1959. Пилильщики ткачи и меры борьбы с ними. — Лесное хозяйство, М., 9, с. 46.
- Аладжов, В. 1938. Насекомни нападения по черборовите култури в гр. Сопот. — Лесовъдна мисъл, VII, 1, 41—43.
- Атанасов, Н. 1964. Видовете Нуменоптера от Тракийската низина. — ВЪВ: Фауна на Тракия, С., БАН, 216—272.
- Балевски, А. 1949. Борбата с репичната листна оса в Добричка околия. — Вестн. Народно дело, бр. 1585, с. 2.
- Бернкофф, К. 1912. Болести и неприятели по розата, тяхното разпознаване и унищожаване. Пловдив, МЗДИ, 60 с.
- Богданов, В., В: Николова. 1949. По-важни неприятели по репичата у нас и борбата с тях. — В: Упътване № 48 на Инст. за защита на растенията. С. 16 с.
- Буреш, И. 1926. Съобщения върху някои вредни насекоми. — Изв. бълг. ентомол. друж. III, 22—27.
- Буреш, И., А. Лазаров. 1956. Вредните насекоми за селското и горското стопанство в България. Труд. Зоол. инст. 5, 289 с.
- Васев, А. 1958. Ябълковата плодова оса и борбата с нея. — Овощарство и градинарство, 6, 227—295.
- Васев, А. 1963. Изследвания върху биологията и средствата за борба с ябълковата плодова оса (*Норпосампра testudinea* Klg.). — Изв. Инст. овош. (гара Костинброд), V, 154—156.
- Василев, И. 1967а. Изследвания върху фауната на листните оси (*Tenthredinidae* Нуменоптера) в България. — Год. СУ (Биолог. фак.), 59, 1, 147—158.
- Василев, И. 1967в. Принос към изучаване фауната на листните оси (*Tenthredinidae*, Нуменоптера) в България. — Изв. Зоол. инст. БАН, XXIII, 213—216.
- Василев, И. 1968. Нови растителноядни оси (*Symphyla*, Нуменоптера) за фауната на България. — Изв. Зоол. инст. БАН, XXVI, 183—186.
- Василев, И. 1969. Растителноядни оси (*Symphyla*, Нуменоптера) от поречието на река Струма. — Изв. Зоол. инст. БАН, XXX, 181—189.
- Василев, И. 1971. Описание на женски екземпляр от *Monoplopus moreanus* Pic. (Cephidae, Нуменоптера). — Год. СУ (Биолог. фак.), 63, 1, 69—72.
- Василев, И. 1972. Растителноядни оси от България. — Изв. Зоол. инст. БАН, XXXV, 159—164.
- Василев, И. 1973. Листни оси (*Tenthredinidae*, Нуменоптера) от Витоша планина. — Год. СУ (Биолог. фак.), 59, 1, 77—88.
- Василев, И. 1974. Сезонна изменчивост на окраската на *Tenthredo vidoa* Ross. (*Tenthredinidae*, Нуменоптера) — Год. СУ (Биолог. фак.), 1, 1, 72—81.
- Василев, И. 1975. Растителноядни оси от Българското Черноморско крайбрежие. — Год. СУ (Биолог. фак.), 68, 28—34.
- Василев, И. 1975. Нови и редки за фауната на България растителноядни оси. — Год. СУ, (Биолог. фак.) 68, 35—41 (под печат).
- Василев, И. 1977. Изследвания върху биологията на *Dolerus germanicus germanicus* F. (*Tenthredinidae*, Нуменоптера). — Изв. Зоол. инст. БАН, XXXVIII, 72—85.
- Вержудский, Б. 1966. Пилильщики Прибайкалья. М., Наука. 162 с.
- Георгиев, К. 1930. Неприятели по розите. — Год. отчет на Държ. опитна земед. ст. в София, 576—577.
- Гуссаковский, В. 1935. Насекомые перепончатокрылые. Рогохвосты и пилильщики. I. — ВЪВ: Фауна СССР, II, вып. I, 453 с.

- Гуссаковский, В. 1947. Насекомые перепончатокрылые. Пилильщики. II. — В: Фауна СССР, II, вып. 2, 233 с.
- Димитров, Т. 1934. Лесоохрана. — Унив. библи., 153, 18 с.
- Довнар-Запольский, Д. 1929. Практический определитель личинок пилильщики и рогахостов. — Изв. Северо-Кавказской краевой ст., Сер. А, 12, 47 с.
- Доспевски, С. 1908. Болести и повреди по културните растения, изпратени за изследване в Садовската опитна станция през 1906—1907 година. — Отчет на Държ. опитна земедел. ст. в Садово, V, 207—307.
- Доспевски, С. 1910. Кратко описание на болестите и неприятелите на земеделските растения, за борба против които са искани наставления от станцията, и на ония, на блядавани в Садово. — Отчет на Държ. опитна земедел. ст. в Садово, VI, 79—134.
- Дреновски, А. 1921. Един голям неприятел по сините сливи у нас. — Земедел. практика, II, 6, 102—104.
- Дреновски, А. 1932. Принос върху фауната на листните оси (Tenthredinidae, Hymenoptera) в България. — Изв. Царските природонауч. инст., V, 144—152.
- Дреновски, А. 1934. Принос към насекомната фауна на България и Македония. — Изв. бълг. ентомол. друж., VIII, 174—182.
- Дренски, П. 1930. Болести и неприятели по житните растения в България. — Сведения по земедел., XI, 7/8, 3—54.
- Дренски, П. 1934. Съобщения върху вредните насекоми. — Изв. бълг. ентомол. друж., VIII, с. 218.
- Дренски, П. 1940. Съобщение върху вредните насекоми. — Изв. бълг. ентомол. друж., XI, 244—253.
- Ермоленко, В. 1959. Еколого-зоогеографична характеристика рогахостів і та пилильщиків (Hymenoptera, Chalcididae) Радянських Карпат та Придніпровської рівнини. — Наук. запод. Київськ. унів., 18, вип. 1 (Труди зоомузее), № 6, 119—136.
- Ермоленко, В. 1963. Рогахости и пильщики вредители лесных дубов и кестарников долины среднего Днепра. — Изд. Киевского унив., 39—74.
- Ермоленко, В. 1972. Рогахости та Пильщики. — В: Фауна України, 10, вып. 2, 199 с.
- Ермоленко, В. 1975. Рогахости та Пильщики. В: Фауна України, 10, вып. 3, 374 с.
- Желев, И. 1948. Сливово оса (*Hoplocampa minuta* Christ) и сливов червей (*Grapholitha funebrana* Tr.). — Градинарство, XXIX, 7, 203—207.
- Желоховцев, А. 1968. Нови видове Symphyta (Hymenoptera) фауна СССР. — Сб. тр. Зоол. музея МГУ, 11, 47—56.
- Зашев, Б., М. Керемидчиев. 1969. Атлас на горските насекоми. С., Земиздат. 271 с.
- Иванов, К. 1928. Житната оса (*Cephus pygmaeus* L.) и вредата от нея. — Земедел. стоп., II, 4, 89—91.
- Иванова-Казас, О. 1961. Очерки по сравнительной эмбриологии перепончатокрылых. М., Наука. 766 с.
- Илчев, Д. 1921. Съобщение върху вредните насекоми. — Естествозн. и география, V, 5/6, с. 239.
- Йоакимов, Д. 1921. Червоноглавата борово оса (*Lyda erythrocephala* L.), вредата от нея и средства за унищожаването ѝ. — Сп. земедел. изпит. инст. в България, II, 1/2, 16—47.
- Йоакимов, Д. 1923. Биологията на червоноглавата борово оса (*Acantholyda* (*Lyda*) *erythrocephala* L.), вредата от нея и средствата за унищожаването ѝ. — Год. СУ (Физ.-мат. фак.), XIX, 1, 87—137.
- Ильинский, А. 1962. Определитель вредителей леса. М., Просвещение. 392 с.
- Козаров, П. 1907. Унищожаването на растителните остатъци по нивите, градините и лозята, като предпазно средство против болестите и неприятелите по културните растения. — Орало, XIII, 8/9, 132—134.
- Козаров, П. 1910. Болести и неприятели по културните растения в Северна България през 1908 година. Труд. Държ. земедел. опитна ст. край гр. Русе, II, 1, 98—175.
- Козаров, П. 1910. Болести и неприятели по културните растения в Северна България през 1908 година. Труд. Държ. земедел. опитна ст. край гр. Русе, II, 2, 73—102.
- Консулов, С. 1923. Бележки върху вредителите на маслодайната роза. — Год. СУ (Физ.-мат. фак.), 1, 306—320.
- Лазаров, А. 1949. Вредните насекоми по овощните култури в България и борбата с тях. — Изд. БАН (науч.-попул. редица), 8, 328 с.
- Лозавой, Д. 1965. Вредные насекомые парковых и лесопарковых насаждения Грузии. Тбилиси. 271 с.

- Маждраков, П. 1934. Отчет на Държавното опитно земеделско поле в Павликени за 1931/1933 година. Трявна, 21 с.
- Малков, К. 1901. Неприятелите и болестите по земеделските растения при опитното поле на Садовското земеделско училище през 1900—1901 година. — Садово, IV, 9/10, 276—283.
- Малков, К. 1902. Вредители насекоми по овощните дървета. — Орало, IX, 6, 82—84.
- Малков, К. 1903. Болести и повреди по растенията и средствата за тяхното унищожаване. Пловдив. 54 с.
- Малков, К. 1905. Болести и повреди, появили се по земеделските растения и овощните дървета у нас през 1904 г. — Год. отчет Държ. земед. опитна ст. в Садово, II, 183—233.
- Малков, К. 1906. Най-разпространените у нас болести и неприятелите по розовата култура. — Садово, IX, 7/8, 220—223.
- Милчев, Е. 1903. Един доста опасен неприятел по житните култури. — Садово, VI, 6, 176—177.
- Михайлов, А. 1928. Средства против сливовата оса. — Земед. практика, IX, 5, 119—120.
- Михайлов, А. 1929. Сливовата оса. — Земед. практика, X, 5, 116—117.
- Мокржецки, С. 1921. Върху биологията на някои нови вредители по розата в България — *Argilus foveicolicis* и *Syrista pareysii*. — Труд. бълг. природоизп. друж., IX, 117—126.
- Неделков, Н. 1914. Седми принос към ентомологическата фауна в България — *Nuменoptera*. — Сп. БАН, IX, 182—210.
- Николова, В. 1950. Рапичната листна оса (*Athalia colibri*) опасен неприятел на кръстоцветните зеленчуци. — Градинарство и лозарство, XXXI, 4, 123—125.
- Расницын, А. 1969. Происхождение и еволюция низших перепончатокрылых. — Тр. Палеонтол. инст. АН СССР, 123, 196 с.
- Русков, М. 1928. Някои вредни за нашите гори насекоми, констатирани през 1927 г. — Изв. бълг. ентомол. друж., IV, 57—64.
- Скорикова, О. 1960. Пилильщици вредящие плодово-ягодным культури. — Гост. изд. селскохоз. лит., 46 с.
- Стефанов, Д. 1949. Лесозащита. Опазване на горските разсадници, културните и ползашитни посяци от болести и вредители. С., Земиздат. 151 с.
- Стрибърни, В. 1897. Борба против ларвите на *Lyda nemoralis*. — Орало, V, 18, с. 285.
- Стрибърни, В. 1930. Най-важните есенни работи в овощната градина. — Земед. практика, XI, 7/8, 148—150.
- Таслаков, Н. 1939. Борбата с листната оса в Казанлъшко. — Лесовъдска мисъл, VIII, 5/6, 288—298.
- Трифон (Ст. Гудев). 1897. Главните вредни насекоми на трендафила и тяхното унищожаване. — Орало, IV, 8, 117—122.
- Трифон (Ст. Гудев). 1897. Главните вредни насекоми на трендафила и тяхното унищожаване. — Орало, IV, 9, 130—131.
- Трифон (Ст. Гудев). 1897. Главните вредни насекоми на трендафила и тяхното унищожаване. — Орало, IV, 10, 148—151.
- Трифон (Ст. Гудев). 1897. Главните вредни насекоми на трендафила и тяхното унищожаване. — Орало, IV, 11, 164—167.
- Трифон (Ст. Гудев). 1897. Главните вредни насекоми на трендафила и тяхното унищожаване. — Орало, IV, 12, 179—181.
- Хитилов, И. 1912. Ролята на навременното заораване на стърнището за унищожаването на неприятелите на житните растения. — Земеделие, XVIII, 11/12, 171—173.
- Христов, А. 1948. Борба с болестите и неприятелите по овощните дървета. — Издание на Земснаб. 211 с.
- Циновски, П. 1953. Насекомые Латвийской ССР. Рогохвосты и Пилильщици. Рига, АН Латв. ССР. 188 с.
- Чинговски, И. 1956. Биолошки и еколошки проучвања на балимовата лисна оса (*Pa-leocimbex quadrimaculata* Müll.) во Македонија. — В: Прородоунаучен музеј (Скопие), 104 с.
- Чорбаджиев, П. 1924. Констатирани вредни насекоми и други животни неприятелите по културните растения в България през 1923. — Сведения земед., IV, 3/4, 2—26.
- Чорбаджиев, П. 1924. Бележки върху вътрешните паразити на вредните насекоми и тяхното използване в практиката. — Сп. земед. изпитателни инст. в България, III, 1, 84—88.
- Чорбаджиев, П., 1925. По-важните вредни насекоми за горската растителност в България. — Сведения земед., VI, 1/3, 54—58.

- Чорбаджиев, П. 1926. Съобщения върху някои вредни насекоми. — Изв. бълг. ентомол. друж., III, 32—35.
- Чорбаджиев, П. 1930. Рапичната оса *Athalia spinarum*. — Земеделие, XXXIV, 1, 4—5.
- Чорбаджиев, П. 1932. Вишневата оса *Caliroa limacina* по овошните дървета. — Земед. уроци, X, 6, 118—120.
- Чорбаджиев, П. 1939. Съобщение върху вредните насекоми. — Изв. бълг. ентомол. друж., X, 177—180.
- Чорбаджиев, П. 1941. Главни вредни насекоми по бадема. — Градинарство, XXII, 1, 26—28.
- Чорбаджиев, П. 1941. Главни вредни насекоми по бадема. — Градинарство, XXII, 3, 89—91.
- Шмерда, К. 1911. Причинители на червясането на ябълката. — Садово, XIV, 7/8, 242—245.
- Andre, E. 1879. Spécies des Hyménoptères d'Europe et d'Algerie. — Beune (Cote-d'Or), 714 p.
- Bensson, R. 1951. Hymenoptera, Symphyta. — Handbooks for the identification of British insects, 6, 2 (Sect. a), 49 p.
- Bensson, R. 1954. Some Sawflies of the European Alps and the Mediterranean Region (Hymenoptera, Symphyta). — Bull. Brit. Museum (Nat. History) Entomol., 3, 7, 269—295.
- Bensson, R. 1956. Studies in Dolerini (Hymenoptera, Symphyta). — Bull. Brit. Museum (Nat. History) Entomol., 13, 25, 55—63.
- Bensson, R. 1959. Sawflies (Hymenoptera, Symphyta) of the Sutherland and Wester Ross. — The Entomologist's Month. mag., 233/1140, 101—104.
- Bensson, R. 1960. Studies in Pontania (Hymenoptera, Tenthredinidae). — Bull. Brit. Museum (Nat. History) Entomol., 2, 7, 230—272.
- Bensson, R. 1962. A Revision of the Athalini (Hymenoptera, Tenthredinidae). — Bull. Brit. Museum (Nat. History) Entomol., 2, 7, 333—382.
- Bensson, R. 1962. Holartic sawflies (Hymenoptera, Symphyta). — Bull. Brit. Museum (Nat. History) Entomol., 12, 8, 381—409.
- Bensson, R. 1968. Hymenoptera from Turkey. Symphyta. — Bull. Brit. Museum (Nat. History) Entomol., 22, 4, 111—207.
- Berland, L. 1947. Hymenopteres Tenthredinoides. — In: Faune de France, 47, 496 p.
- Berland L. 1958. Atlas des Hymenopteres de France, Suisse. I. Paris, N. Boubee. 157 p.
- Čingovski, J. 1956. Beiträg zur Kenntnis der Blattwespen-Fauna von Mazedonien. — Musei Maced. scientiarum naturalium, II, 28, 17—24.
- Čingovski, J. 1958. Zweiter Beiträg zur Kenntnis der Blattwespenfauna von Mazedonien. — Musei Maced. scientiarum naturalium, V, 10 (51), 163—180.
- Čingovski, J. 1959. Einige für die Fauna Mazedonien neue Symphyten (Hymenoptera, Symphyta). — Musei Maced. scientiarum naturalium, III, 2 (61), 3—12.
- Čingovski, J. 1960. Prolog poznavanju Lisnih zolia (Tenthredinidae, Hymenoptera) Srbije. — Bul. du Museum d'Histoire naturelle, B., 15, 67—74.
- Drenowsky, A. 1934. Beiträg zur Fauna der Blattwespen (Tenthredinidae, Hymenoptera) Bulgariens. — Изв. царските природонауч. инст., V, 144—152.
- Enslin, E. 1914. Die Blatt- und Holzwespen (Tenthredinoiden) Mitteleuropas, insbesondere Deutschlands. — In: Insecten Mitteleuropas insbesondere Deutschlands, III, 95—213.
- Enslin, E. 1917. Die Tenthredinoidea Mitteleuropas. — Deutsche Entomol. Zeitsch., Beiheft VI, 539—662.
- Gregor, F. 1932. Několidik pilatek z Bulharska (Hymenoptera, Symphyta) [Eine Holzwespen aus Bulgarien]. — Casopsis Československe spolecnosti Entomol., XXIX, 5—8.
- Hellen, W. 1963. Zur Kenntnis der Tenthredinoiden Fauna Bulgariens. — Notul. entomol., 43, 155—157.
- Hellen, W. 1967. Ergebnisse der Albanien-Expedition 1961 der Deutschen Entomologischen Institutes. — Beiträge zur Entomol., 17, 3/4, 478—508.
- Jonescu, V. 1963. Espécies nouvelles de Symphyta (Hymenoptera) pour la R. P. Roumaine. — An. St. Univ. Juasuj, Jassy, II, 8, 233—238.
- Jonescu, V. 1965. Nouvelles contributions à l'étude des Hymenopteres, phytophagues dan la R. P. Roumaine. — Anal. stiint. Univ., Jassi., II, 11, 77—84.
- Juga, V., X. Scobiola, A. Rosca. 1957. Contributions à la connaissance des Hymenopteres, Tenthredinides de la R. P. Roumaine. — Trav. Mus. Hist. nat. Bucharest, 6, 183—199.

- Juga, V., X. Scobiola, A. Rosca. 1957. Hymenopteres, Tenthredinides de la R. P. Romaine. — Trav. Mus. Hist. nat. „Ar. Antipa“, 9, 183—196.
- Lorenz, H., M. Kraus. 1957. Die Larvalsystematik der Blattwespen (Tenthredinoidea und Megalodontoidea). Academie Verlag Berlin, 399 p.
- Maidl, F. 1923. Beiträge zur Hymenopterenfauna Dalmatiens, Montenegros and Albaniens, II Teil. Tenthredinoidea und Evaniidea. — Ann. Natur. hist. Museum, 36, 25—35.
- Mocsary, A. 1883. Hymenoptera nova Europaea et exsotica. — Entomol. Term. est. Kör., XIII, 1—72.
- Muche, W. 1964. Beitrag zur Kenntnis der Blattwespen Bulgariens mit Beschreibung eine neuen Amasis-Art. — Entomol. Zeitschrift Frankfurt a M., XXI, 17—24.
- Scobiola-Palade, X. 1956. Tenthredinidae (Hymenoptera) nouveaux pour la faune de Roumaine. — Trav. Mus. Hist. nat. „Ar. Antipa“, 5, 115—121.
- Vassilev, I. 1969. Neue Blattwespenart Amasis Leach. (Cimibicidae, Hymenoptera) aus Bulgarien. — Comptes rendus de L'Acad. bulg. des Sciences, 22, 6, 695—696.
- Vassilev, I. 1971. Eine neue Art Pflanzwespe der Gattung *Tenthredo* L. (Tenthredinidae, Hymenoptera) aus Bulgarien. — Comptes rendus de L'Acad. bulg. des Sciences, 24, 10, 1405—1406.
- Vassilev, I. 1975. Eine neue Blattwespenart Kokujewia Knw. (Argidae, Hymenoptera) aus Bulgarien. — Comptes rendus de L'Acad. bulg. des Sciences, 28, 8, 247—249.
- Vassilev, I. 1975. *Tenthredo marinovi* sp. nova (Tenthredinidae, Hymenoptera) eine neue Pflanzwespen aus Bulgarien. — Comptes rendus de L'Acad. bulg. des Sciences, 28, 11, 1026—1028.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ НА ЛАТИНСКИТЕ НАИМЕНОВАНИЯ
НА РАСТИТЕЛНОЯДНИТЕ ОСИ¹

- abdominalis (Empria), 113
Abia, 160
 abietinus (Lygaeonematus), 131
 abietinus (Oryssus), 35*, 47, 161*
 abietis (Cephaleia), 38
Acantholyda, 30, 36
 aeneua (Dolerus), 96, 102
 aericeps (Dolerus), 95, 98
 aethiops (Caliroa), 93, 94
 affinis (Blennocampa), 123, 124
 agrorum (Taxonus), 104*, 119, 169*
 albicincta (Macrophya), 84, 90
 albicornis (Tenthredo), 59, 70
 albipennis (Pachynematus), 134, 135.
 albipuncta (Macrophya), 84, 89
algoviensis (*T. schaefferi*, var.), 69
 alni (Hemichroa), 144
 alnivora (Pristiphora), 132
 alternipes (Blennocampa), 123
Amasis, 160, 161
 amerinae (Clavellaria), 165*, 166
Ametastegia, 104, 119
 amoena (Amasis), 67, 161, 162, 163*
 amoena (Tenthredo), 58
 annulata (Macrophya), 84, 89
Anoplolyda, 31, 32
 anthracinus (Dolerus), 96, 101
Aprosthema, 150, 153*, 159
 arcuata (Tenthredo), 59, 69, 71*
Arge, 151
Argidae, 150, 153*
 aterrima (Phymatocera), 127, 169*
Athalia, 103, 104
Atomostethus, 121, 122
 atra (Euura), 133*, 134
 atra (Tenthredo), 57, 63
 atricapilla (Amasis), 161, 163
 aucupariae (Rhogogaster) 74, 77
 augur (Urocerus) 46
 balcana (Tenthredopsis), 77, 80
 balteata (Tenthredo), 59, 72
 berberidis (Arge), 149*, 151, 152
 betulae (Scolioneura), 125
 betuleti (Scolioneura), 125
 bicolor (Athalia), 105, 107
 bilineatus (Nematinus), 139
 bipunctula (Tenthredo), 59, 70
 blanda (Macrophya), 84, 88
Blennocampa, 120, 123
Blennocampinae, 64*, 119
 brevicornis (Dolerus), 96, 102
 brevis (Hoplocampa), 145, 146
 calceatus (Emphytus), 115, 116
Caliroa, 93
 camelus (Xiphidria), 33*, 42, 167*
 campestris (Tenthredo), 57, 60
 candens (Abia), 160, 161
 carbonaria (Tenthredopsis), 76*, 77, 80, 168*
 carbonarius (Dolerus), 96, 99*, 101
 carinthiaca (Macrophya), 85, 91
 carpini (Emphytus), 116, 118
 caucasica (Tenthredo), 57, 62
Cephaleia, 30, 37
 cephalotes (Megalodontes), 39, 40
 Cephala, 47, 48
Cephinae, 48, 50
Cephus, 44, 48, 51
 ciliaris (Arge), 151, 155
Cimbex, 158*, 160, 164
Cimbicidae*, 160
 cinctus (Emphytus), 116, 117
 cinereipes (Selandria), 108
 cingulatus (Emphytus), 115, 116
 circularis (Athalia), 105, 108
Cladius, 30*, 131, 147
Clavellaria, 160, 166
 clitellatus (Pachynematus), 133*, 134, 135, 138*
 colibri (Athalia), 104, 105, 169*
 colon (Tenthredo), 60, 73
 concina (Amasis), 161, 162
 conjugata (Pristiphora), 132
 connota (Cimbex), 164, 165
 consobrina (Sciapteryx), 55, 56
 coqueberti (Tenthredopsis), 78, 82
 coracinus (Dolerus), 96*, 99*, 101
 cordata (Athalia), 105, 107

¹ С курсив са означени синонимите, с получерен шрифт — названията на подродовете, родовете и висшестоящите таксо̀ни, а със звездичка — страниците на рикунките.

cornubiae (Athalia), 104, 106
coronata (Selandria), 108, 109
costalis (Sciapteryx), 55, 56, 61*
costata (Tenthredo), 57, 62
crassula (Macrophya), 85, 90
crataegi (Hoplocampa), 145, 146
Croesus, 130, 137, 138*
cyaneocrocea (Arge), 152, 157

dachlii (Tenthredo), 59, 68
dialeuca (Tenthredo), 58
didymus (Emphytus), 116, 117
dimidiata (Arge), 152, 157
Diprionidae, 148
Diprion, 148, 149
distinguenda (Tenthredo), 58, 67, 71*
diversereducta (M. rufipes, var.), 86
diversipes (Macrophya), 84, 86
Dolerinae, 94
Dolerus, 94, 95, 99*
duodecimpunctata (Macrophya), 85, 90

elogatulus (Monophadnus), 127, 129
Emphytina, 115
Emphytus, 104, 111*, 113, 115
Empria, 104, 111*
enodis (Arge), 151, 153, 154*
ephippium (Tomostethus), 121, 122
equiseti (Ametastegia), 119
eradiatus (Trichiocampus), 147, 148
Eriocampa, 104, 112
erythrocephala (Acantholyda), 35*, 36
erythrocnema (Macrophya), 84, 88
erythropus (Dolerus ariceps, var.), 98
erythropus (Macrophya), 83, 85
etruscus (Dolerus), 95, 98
Eumetabolus, 48, 53
Eutomostethus, 121, 122
Euura, 129, 134
eversmani (Dolerus), 102, 103
excellens (Tenthredo), 57
excisa (Empria), 111*, 113, 114
excisa (Selandria), 108, 109
excisa (Tenthredopsis), 77, 78
exornatus (Megalodontes), 38, 39

fabricii (Melanopus), 41
fagi (Tenthredo), 59, 72
fausta (Neurotoma), 33*, 34
fausta (Pristiphora), 132
femorata (Cimbex), 158*, 164, 165
Fenusella, 120, 125
ferrugatus (Dolerus), 95, 99
ferruginea (Tenthredo), 59, 71
filicis (Pseudotacsonus), 111
flava (Hoplocampa), 145
flaviventris (Neurotoma), 34, 35
franki (T. scutellaris, var.), 82
frauenfeldi (Tenthredo), 58, 66
friesei (Tenthredopsis), 78, 83
friwaldskyi (Tenthredo), 59, 70
friwaldskyi (Arge), 151, 155

fuliginosus (Tomostethus), 121, 123
fulvicornis (Hoplocampa), 145
fulvipes (Rhogogaster), 74, 76
furcata (Schizocera), 149*, 159
fürstenbergensis (Selandria), 108
fuscicornis (Tremax), 33*, 43, 44*
fuscipes (Arge), 151, 154*, 155

gagathinus (Tomostethus), 121, 122
gei (Metallus), 125
geniculata (Blennocampa), 123
germanicus (Dolerus), 95, 97
gigas (Urocerus), 44*, 46, 168*
glabricollis (Athalia), 104, 105
gonager (Dolerus), 95, 100
gracilicornis (Rhadinoceraea), 126
griffini (C. femorata, var.), 165

haematodes (Dolerus), 95, 100
haemorrhoidalis (Cephus), 51, 52*
Hartigia, 48, 49

Hartiginae, 48
Hemichroa, 130, 144
Heptamelus, 93
hieroglyphica (Acantholyda), 36, 37
Hoplocampa, 130, 145
hypoxantha (Petronidea), 139, 142

idolon (Monoplopus), 50
immersa (Empria), 113, 115
inanus (Pamphilus), 31, 32, 33*
inornata (Tenthredopsis), 78, 82

jelochovcevi (Tenthredo), 57, 62
juvencus (Sirex), 45, 46

klugi (Empria), 113, 115
koehleri (Tenthredo), 58, 68
Kokujewia, 151, 158

laricis (Acantholyda), 36, 37
lateralis (Amasis), 161, 162, 163*
latipes (Croesus), 137, 138, 170*
liberta (Athalia), 104, 106
limacina (Caliroa), 93, 94, 170*
lineata (Strongylogaster), 110, 111
lineolata (Athalia), 104, 106
liogaster (Dolerus), 95, 99
liturata (Empria), 113
livida (Tenthredo), 60, 73
Loderus, 94, 99*, 102
longicollis (Xiphidria), 42
longicornis (Monophadnus), 127, 128
longicornis (Empria), 111*, 113, 114
lugens (Athalia), 104, 105
luridiventris (Platycampus), 130*, 143
luteiventris (Tomostethus), 114*, 121, 122, 170*
Lygaonematus, 114*, 129, 131

Macrophya, 55, 83
maculata (Tenthredo), 58, 65
maculata (Athalia), 104, 107

madidus (Dolerus), 95, 98
marginella (Tenthredo), 57, 64
marinovi (Tenthredo), 57, 63, 64*
Megalodontes, 38
Megalodontidae, 38
medius (Megalodontes), 39
melanarius (Emphytus), 116, 117
melanocarpa (Pristiphora), 132
melanochroa (Arge), 152, 158
Melanopus, 38, 41
mesomelas (Tenthredo), 57, 61*, 62
Mesoneura, 120
Metallus, 120
micans (Rhadinoceraea), 126, 169*
militaris (Pteronidea), 139, 141
militaris (Macrophya), 84, 88
minuta (Hoplocampa), 145
moniliata (Tenthredo), 58, 64
Monoctenus, 148
Monopadnus, 120, 127
Monoplopus, 48, 50
Monostegia, 113
monticola (Monopadnus), 127, 128
moreanus (Monoplopus), 44*, 50, 51
morio (Selandria), 108, 109
mutica (Abia), 160
myositidis (Pteronidea), 133*, 138*, 139, 141

nassata (Tenthredopsis), 78, 82
Nematinae, 129
Nematinus, 130, 139
memoralis (Neurotoma), 33*, 34, 35, 167*
nemorum (Pamphilus), 30, 31
Neurotoma, 30, 34
niger (Dolerus), 96, 102
nigra (Hartigia), 49
nigratus (Dolerus), 96, 99*, 100
nigrinus (Cephus), 51
nigripes (D. germanicus, var.), 97
nigripes (Arge), 151, 154
nigritus (Tomostetus), 121
nitens (Abia), 160
noctilio (Sirex), 44*, 45

obductus (Pachynematus), 133*, 134, 135
obscura (Amasis), 154*, 161, 163
oligospila (Pteronidea), 139, 142
olivacea (Tenthredo), 59, 71
omissa (Tenthredo), 59, 69
opaca (Mesoneura), 121, 169*
orientalis (M. rufipes, var.), 86
Oryssidae, 47
Oryssus, 47
ovata (Eriocampa), 112, 169*
ovatus (Platycampus), 143

Pachycephus, 48, 49
Pachynematus, 129, 143
Pachyprotasis, 55, 92
padi (Selandria), 108, 109
pagana (Arge), 152, 156
pallescens (Monopadnus), 127, 128
pallida (Tenthredopsis), 78, 81

pallidilabris (Macrophya), 84, 88
pallidiventris (Pristiphora), 132, 133
pallipes (Emphytus), 116, 118
pallipes (Priophorus), 144
pallipes (Pamphilus), 31, 33*, 34
palmatum (Dolerus), 102, 103, 169*
palustris (Dolerus), 95, 97
Pamphiliidae, 30
Pamphilus, 30
Pareophora, 120
parreyssi (Syrista), 48, 52, 168*
parvula (Macrophya), 85, 91
parvula (Tenthredopsis), 78, 81
pavida (Pteronidea), 139, 140
pectinicornis (Cladius), 130*, 147, 170*
pectoralis (Hoplocampa), 145, 146
peletieri (Aprosthemata), 159
Periclista, 114
phantoma (Urocerus), 46
Phyllotoma, 93
Phyllotominae, 93
Phymatocera, 120, 127
picipes (Dolerus), 96, 99*, 101
picta (Rhogogaster), 74, 75, 76*
picticeps (Tenthredopsis), 78, 83
piliserra (Pontania), 136
pini (Diprion), 149, 170*
plaga (L. vestigialis, var.), 103
plagiocephalus (Megalodontes), 39, 40, 52*
Platycampus, 130, 143
pleuritica (Arge), 151, 152
polyspila (Pteronidea), 139, 142
Pontania, 130, 136
postica (Macrophya), 84, 87
pratensis (Dolerus), 95, 97
Priophorus, 130, 144
Pristiphora, 129, 132, 133*
prolongata (Xiphydria), 42
proxima (Arge), 152, 157
proxima (Pontania), 136, 137
pruni (Pareophora), 120
Pseudotaxonus, 104, 111
Pteronidea, 130, 133*
pubescens (Periclista), 114*
puncticollis (Dolerus), 95, 100
punctulata (Rhogogaster), 71*, 74, 75
punctumalbum (Macrophya), 83, 85
pusilla (Blennocampa), 123, 124
pygmaea (Fenusella), 126
pygmaeus (Cephus), 51, 52, 168*
pygmaeus (Monoplopus), 50
quadrifaculata (Cimbex), 164, 165*, 170*
quercus (Pristiphora), 132, 133
rapae (Pachyprotasis), 92
reductenotata (M. rufipes, var.), 86
Rhadinoceraea, 120, 126
Rhipidiocerus, 38, 39
Rhogogaster, 55, 74
ribis (Macrophya), 85, 91
rosae (Arge), 151, 156, 158*, 170*
rossii (Tenthredo), 57, 61

ruficruris (Monophadnus), 127, 129
rufipes (Macrophya), 79*, 84, 86
rufoscutellata (Athalia), 104, 106
rustica (Agre), 151, 154
rustica (Macrophya), 79*, 84, 89, 169*

sabariensis (Tenthredo), 58, 64
salicis (Pteronidea), 139, 140
sanguinicollis (Dolerus), 95, 101
sanguinolenta (Macrophya), 84, 87
saxenesi (Lygaeonematus), 131
schaefferi (Tenthredo), 59, 69
Schizocera, 149*, 150, 153*, 159
Sciapteryx, 55
Scollioneura, 120, 125
scrophulariae (Tenthredo), 57, 60, 61*, 168*
scutellaris (Tenthredopsis), 78, 82
Selandria, 104, 111*

Selandriinae, 103, 108
semseyi (Tenthredo), 58, 65
septentrionalis (Croesus), 137, 138*
sericea (Abia), 154*, 160, 161, 163*
serotinus (Emphytus), 116, 117
sertifer (Diprion), 149, 150
serva (Selandria), 108, 110
silvaticus (Pamphilus), 31
simulans (Pachyprotasis), 92
simulatrix (Arge), 151, 156

Sirex, 43, 45
Siricidae, 43
smyrnensis (Pachycephus), 49
solitaria (Tenthredo), 59, 72
solitaria vitoshensis (Tenthredo), 59, 73
sordida (Tenthredopsis), 78, 79*, 81
spectrum (Xeris), 45
spinolae (Monophadnus), 127, 128
spissicornis (Megalodontes), 39, 41, 167*
spreta (Tenthredopsis), 78, 83
stecki (Tenthredo), 57, 61, 64*
stigma (Tenthredopsis), 77, 78
stramineipes (Pamphilus), 31, 32
Strongylogaster, 104, 110
subcana (Blennocampa), 123, 124
superba (Macrophya), 84, 86
Syrista, 48

tabidus (Trachelus), 52*, 54
tarsata (Tenthredopsis), 77, 80
taschevi (Kokujewia), 158
Taxonus, 104, 114*, 118
temporalis (Selandria), 108, 110
temula (Tenthredo), 58, 64*, 66

tener (Emphytus), 116, 118
tener (Priophorus), 145
Tenthredo, 55, 57
Tenthredinidae, 54
Tenthredininae, 55
Tenthredopsis, 55, 57
tessellata (Tenthredopsis), 77, 79
testudinea (Hoplocampa), 145, 146
teutona (Macrophya), 84, 87
thoracica (Arge), 151, 152
thoracica (T. carbonaria, var.), 89
tibialis (Pteronidea), 133*, 139, 141
tischbeini (Tenthredopsis), 77, 79
togatus (Emphytus), 115
Tomostethus, 120, 121
trabeata (Tenthredo), 58, 65
Trachelus 44*, 48, 53
Tremax, 43
Trichiocampus, 131, 147
Trichiosoma, 158*, 160, 166
triplicatus (Dolerus), 95, 98
tronglodytes (Eumetabolus), 52*, 53

umbratica (Eriocampa), 112
unicincta (Tenthredo), 74
Urocerus, 43, 46
ustulata (Arge), 151, 154*, 155

vafer (Pamphilus), 31
valcanovi (Amasis), 162, 163*, 164
variegata (Pachyprotasis), 92, 93
velox (Tenthredo), 59, 70
ventralis (Rhadinoceraea), 126
vespa (Tenthredo), 58, 68
vesicator (Pontania), 136
vestigialis (Dolerus), 99*
vidua (Tenthredo), 57, 60, 61*
viminalis (Pontania), 136, 137
viminalis (Trichiocampus), 130*, 138*, 147, 148, 170*
viridis (Rhogogaster), 74, 75, 76*
vitellinae (Trichiosoma), 166

wüstneii (Selandria), 108, 109
xanthocera (Strongylogaster), 110
xanthocerus (Megalodontes), 39, 40
Xeris, 43, 44
Xiphidria, 42
Xiphidriidae, 42

zona (Tenthredo), 58
zonula (Tenthredo), 58, 66, 71*

600

ФАУНА НА БЪЛГАРИЯ, т. 8

Илко Василев

*

Редактор *М. Герчева*
Художник *В. Павлов*
Худ. редактор *Д. Донков*
Техн. редактор *Ив. Атанасова*
Коректор *М. Михалкова*

*

Изд. индекс 6556
Дадена за набор на 29. IV. 1978 г.
Подписана за печат на 18. VIII. 1978 г.
Формат 70×1000/16 Тираж 750
Печ. коли 11,25 Изд. коли 14,58
Цена 1,93 лв.
Код 19 $\frac{9532772311}{2540-5-78}$

*

Отпечатана в Печатницата на Издателството на БАН
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“
Поръчка № 254